

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

**Slobodno vrijeme učenika mlađeg školskog uzrasta u online modelu realizacije
nastave**

Završni magistarski rad

MENTORICA: prof. dr. Sandra Bjelan

STUDENTICA: Zada Agić, BA

Sarajevo, maj, 2023. godine

Zahvalnica

Zahvaljujem se mojoj porodici i najbližem krugu ljudi za motivaciju, vjeru u moj uspjeh i neprestanu pratnju kroz sve korake ka ovom činu. Beskrajno sam ponosna na vaše prisustvo u mom životu i to što zajedno dijelimo ovaj uspjeh.

Također zahvalnica pripada i mentorici prof.dr. Sandri Bjelan za nesebičnu podršku, razumijevanje, usadivanja znanja i vještina rada, stručnog rasta i vođenje kroz istraživanje i odgojno – obrazovni proces magistarskog studija.

U konačnici hvala svima koji su doprinjeli da se provede ovo društveno značajno istraživanje, posebno osoblju škole "Hasan Kikić" na susretljivosti i aktivnom učestvovanju, kao i roditeljima, voditeljima vannastavnih i voditeljima vanškolskih aktivnosti.

Sadržaj

1. Uvod.....	3
I TEORIJSKI DIO RADA	
1.1. Definiranje ključnih pojmova.....	5
1.2. Fenomen slobodnog vremena.....	7
1.3. Funkcije i načela provođenja slobodnog vremena.....	13
2. Faktori organizacije i provođenja slobodnog vremena.....	15
2.1. Obitelj i slobodno vrijeme.....	16
2.2. Škola i slobodno vrijeme.....	19
2.3. Vršnjaci i slobodno vrijeme.....	21
2.4. Mediji i slobodno vrijeme.....	23
3. Specifičnosti realizacije odgojno-obrazovnog rada u period Covida 19.....	25
3.1. Zakonski okvir i smjernice.....	24
3.2. Opće odredbe.....	26
3.3. Online nastavni process u relaciji učenik-nastavnik-roditelj.....	29
3.4. Metodološke preporuke i smjernice sudionicima online nastavnog procesa.....	28
II METODOLOŠKI DIO RADA	
4. Predmet istraživanja.....	32
4.1. Cilj istraživanja.....	32
4.2. Zadaci istraživanja.....	32
4.3. Istraživačka pitanja.....	33
4.4. Uzorak istraživanja.....	34
4.5. Metode istraživanja.....	35
4.6. Tehnike i instrumenti istraživanja.....	36
4.7. Postupak istraživanja i obrada podataka.....	37
III ANALIZA REZULTATA	
5. Oblasti slobodnih aktivnosti učenika u online modelu nastave.....	39
5.1. Kvalitet i način provođenja slobodnog vremena u periodu online nastave.....	45
5.2. Spektar interesovanja učenika u slobodnom vremenu tokom trajanja online modela nastave.....	52
5.3. Selekcija i organizacija aktivnosti slobodnog vremena kroz obiteljski i društveni život tokom online nastave.....	56
5.4. Prednosti i nedostaci aktivnosti u slobodnom vremenu tokom pandemije i online nastave.....	61
5.5. Promjene u oblasti slobodnog vremena koje su nastale posljedicom pandemije i online nastave.....	65
6. Zaključak.....	71
7. Literatura.....	75
PRILOZI	

1. Uvod

Slobodno vrijeme je utemeljeno u društvenom i pedagoškom smislu i predstavlja izuzetni značaj za život i rad mladih generacija, a pripada oblasti Metodike vannastavnog rada koja je bila motiv za odabir ove teme istraživanja. S obzirom na društvene faktore današnjice, slobodno vrijeme je jako važan fenomen i povezan je s drugim segmentima odgojno-obrazovnog rada posebno što autonomno i aktivno sudjelovanje učenika u igri, hobiju, stvaralaštvu podrazumijeva konkretne i planirane aktivnosti koje dovode do promjena u svakodnevnom životu i u izgradnji jedne individue, njegovih kognitivnih, emotivnih, socijalnih i drugih dijelova.

Pored slobodnog vremena, u prethodne tri godine smo izloženi novim promjenama koje su rezultat i posljedica pandemije, a u tom procesu online model nastave je donio pregršt inovacija koje su u nekom trenutku zapostavile omjer slobodnog vremena učenika, s obzirom na to da su uslovi i tempo rada dobili novi oblik i smisao.

Cilj i osnovna zamisao ovog istraživanja je bila otkriti kako to učenici provode svoje slobodno vrijeme, vrijeme za sebe, koje su potrebe i interesovanja u online okruženju, te koji su to sadržaji provođenja istog. Potrebno je odgonetnuti koji faktori imaju uticaj na odabir aktivnosti, te razmatranje stavova učenika o vrstama i načinu odabira aktivnosti koje upotpunjuju ovo vrijeme.

Istraživanje koje je provedeno je doprinijelo društvenoj zajednici s obzirom na to da je provedeno na nivou osnovne škole kao ustanove koja među svojim odgojno-obrazovnim zadacima ima uvažavanje i praćenje interesovanja učenika, prepoznavanja sklonosti i istaknutosti u nekim radnjama, te motivacija za ostvarivanje željenih ciljeva. Također, u istraživanju su sudjelovali i roditelji, te voditelji vannastavnih i vanškolskih aktivnosti koji su doprinijeli ispitivanju rada tokom COVID pandemije i realizirali aktivnosti iz različitih oblasti u online modelu nastave, te smo na taj način došli do novih rezultata i saznanja koji su nam otvorili nove puteve i inovacije djelovanja u zajednici.

I - TEORIJSKI DIO RADA

1.1. Definiranje ključnih pojmova

Slobodno vrijeme je skup aktivnosti kojima se pojedinac po svojoj volji može potpuno predati, bilo da se odmara ili zabavlja, bilo da povećava nivo obaviještenosti ili svoje obrazovanje, bilo da se dobrovoljno društveno angažuje ili da ostvaruje svoju slobodnu stvaralačku sposobnost pošto se oslobodi svojih profesionalnih, obiteljskih i društvenih obaveza koje pojedinac ispunjava i oblikuje prema vlastitim željama, bez bilo kakve obaveze ili nužde (Pehar 2004).

To je dio života svakog čovjeka, postoji svakog dana i u svakoj sredini, ali je različit s obzirom na dob, spol, zanimanje, mjesto boravka, razvijenost sredine, stupanj interesa, ciljeve društvenog poretka i njegove mogućnosti (Potkonjak i sar. 1989).

Učenik je osoba koja uči i taj pojam obuhvata djecu i mladež, ali i odrasle osobe. Učenici s nastavnikom i nastavnim sadržajem čine osnovne činitelje nastave. Sticanjem znanja, umijeća i navika, razvijanjem sposobnosti i odgojnih vrijednosti učeniku je to omogućeno zbog odnosa koji u nastavi ostvaruje s učiteljem i nastavnim sadržajima (Vučak, 2001).

Učenik je naziv za polaznika osnovne i srednje škole, dok se na višem i visokom stupnju školovanja upotrebljava naziv student (Potkonjak & Šimleše, 1989).

Nastava je najorganiziraniji vid institucionalnog (školskog) edukativnog rada. To je središnji dio didaktičkog predmeta (Gudjons, 1992).

Nastava je dinamičan proces koji podrazumijeva zajednički rad učenika i nastavnika (Matijević, Radovanović, 2011).

Online učenje obuhvata široki skup aplikacija i procesa kao što su web–bazirano učenje, kompjutersko podržano učenje, virtuelnu učionicu, te kolaboraciju u nastavnom procesu i učenju koja je podržana elektronskim i digitalnim sredstvima, uključujući isporuku edukativnih sadržaja putem internet, lokalnih (internet/extranet/LAN/WAN) računarskih mreža, putem audio i video medija, emitovanje

edukativnih sadržaja putem satelita, interaktivne TV, opto-medija i drugih digitalnih i elektronskih sredstava (Nemth-Jajić, Jukić).

Online učenje je proces obrazovanja (učenja i podučavanja) koji se izvodi uz upotrebu nekog oblika informacijske i komunikacijske tehnologije, a s ciljem unapređenja kvalitete tog procesa i kvalitete ishoda obrazovanja (Strategije e-učenja (2019). Preuzeto 21. januara 2021, sa).

Pandemija je povećanje broja slučajeva infekcije na jednom kontinentu ili u cijelom svijetu. Dakle, pandemija je globalna epidemija (UNICEF (2019) Pandemija novog koronavirusa: Šta treba znati, Preuzeto 21. januara 2021, sa).

Pandemija je širenje neke bolesti na velika prostranstva, tj. više država, cijeli kontinent ili cijeli svijet (Krlježa, 2022).

COVID-19 je respiratorna infekcija koju izaziva virus SARS COV-2, virus koji po svojim karakteristikama pripada koronavirusima i inficira ljude i pojavljuje se kao teški akutni respiratorni sindrom s određenim vrstama prehlade (Zavod za javno zdravstvo (2019) Definicija slučaja za COVID 19 i druge definicije za potrebe nadzora, Preuzeto 21. januara, 2021, sa)

COVID-19 je novi virus povezan s istom porodicom virusa kao teški akutni respiratorni sindrom (SARS) i nekim vrstama prehlade. (UNICEF (2019) Pandemija novog koronavirusa: Šta treba znati, Preuzeto 21. januara 2021, sa).

1.2. Fenomen slobodnog vremena

Slobodno vrijeme je danas moderan i vrlo složen pojam jer je svojim implikacijama i sadržajima postao značajan faktor u odgoju i obrazovanju. Neke od funkcija koje obuhvata ovaj pojam su odmor, razonoda i osobni razvoj.

Brojne analize slobodnog vremena ukazuju da su najčešće birani oblici aktivnosti u slobodnom vremenu oni koji idu ka hedonističkom pravcu, te rješenju tog problema. Odgajanje za iskorištavanje slobodnog vremena ne bi se trebalo ostvarivati samo u javnim institucijama, već bi se moralo oslanjati i na obitelj. Škola bi trebala stimulirati bavljenje različitim aktivnostima slobodnog vremena kako bi se izbjegla dosada i beskorisno trošenje slobodnog vremena. Briga za slobodno vrijeme postaje obaveza zajednice i ona je dužna da se pobrine za organizovano provođenje kako djeca ne bi ostala prepuštena sama sebi ili nepovoljnim uticajima (Pehar, 2003).

U korisnike slobodnog vremena treba uključiti najmlađe. Pored toga što su gotovo bez određenih obaveza, upravo u tom razdoblju mogu postizati vidne rezultate pozitivne upotrebe slobodnog vremena i razvijati zanimanje za bavljenje određenim aktivnostima u slobodnom vremenu.

Kada govorimo o fenomenu slobodnog vremena osvrnut ćemo se na riječi autorice Pehar (2003) koja navodi da je osnovna karakteristika slobodnog vremena zapravo slobodan razvoj ličnosti, što ukazuje na značaj slobodnog vremena, ali i otvara problem da se svako slobodno vrijeme ne provodi kreativno, te umjesto da se pospješi razvoj ličnosti, još više se doprinosi njenom otuđenju, a otuđenost radnog angažiranja utiče na njegovu cjelokupnu životnu aktivnost. Zato je veoma važan način na koji se ono formira i koristi. Kako bi se slobodno vrijeme još bolje definisalo, postoji i određeni registar manifestacije sposobnosti za slobodno vrijeme: sposobnost za razonodu tijela, svijesti i osjećaja, sposobnost za razonodu s drugima, sposobnost za maštanje, sanjarenje i meditaciju, sposobnost za gledanje i slušanje, ali i aktivno primanje umjetnosti, sposobnost za opću relaksaciju ličnosti i sposobnost za spavanje. Prema ovome možemo uvidjeti da slobodno vrijeme podrazumijeva prirodnu sklonost koju ličnost drži u sebi i ona ne čini čovjeka posebnim, jer podrazumijeva sposobnost ličnosti da se "otkriva na kreativan način" (Pehar, 2003). Otkrivati sebe znači i raditi na određenim dijelovima ličnosti, ostvarivati ciljeve, učiti, razvijati sposobnosti, vještine, kao i spoznavati ono što prija i čini da se osjećamo ugodno, te s druge strane vrijeme koristiti opravdano i kvalitetno.

"Slobodno vrijeme je prostor i mogućnost interakcije u procesima individualizacije, socijalizacije i inkulturacije, dakle, prostor samoaktualizacije i ostvarenja osobnosti" (Previšić, 2000). Kroz ovo tumačenje pojma "slobodnog vremena" možemo shvatiti da ono obuhvata i posljednju stavku u

piramidi potreba, koja je vrhunac čovjekovog životnog razvoja. Poimanjem slobodnog vremena se bave brojni autori iz čega proizlaze različita neslaganja i rasprave na temu definicije istog.

U literaturi pronalazimo različite pojmove kao što su: slobodno vrijeme, dokolica, oslobođeno vrijeme. Brojni naučnici, a među njima filozofi i sociolozi su se tokom prošlosti bavili proučavanjem slobodnog vremena budući da je ono prisutno u skoro svim sferama ljudskog života. Zato je važno reći da njegovo postojanje datira još odavno i da su mnogi pokušavali izvesti neke dobrobiti iz slobodnog vremena, ali i istaći važnost za čovjekovo fizičko i mentalno zdravlje. Čovjekovo korištenje slobodnog vremena u velikoj mjeri određuje društvo i industrija, a njima upravljaju i drugi sudionici, tako da čovjek ne koristi svoje vrijeme na aktivan i sadržajan način (Janković, 1967). Ispred slobodnog vremena su se uvijek stavljale druge obaveze i aktivnosti koje su od velike važnosti za preživljavanje, pa tako i industrijski svijet koji nam donosi materijalni dobitak. Stavljajući to u fokus, jedan od autora navodi da “stvaranjem potrošačkog mentaliteta, dokolica postaje i dio potrošačkog života, jer u potrošalnom ponašanju, zabava postaje cilj i ona na taj način predstavlja bijeg od svakodnevnice” (Martinić 1977). Također se na ovaj način smatralo da ukoliko čovjek pored svih navedenih obaveza i zahtjeva kojim odgovara na pitanja okoline nema slobodno vrijeme samo za sebe i svoje potrebe ne može osjećati emocionalno zadovoljstvo, niti može ostvariti svoju individualnost.

Autor Previšić (2000) također naglašava da se slobodno vrijeme može odrediti kao ukupnost vremena, stanja i aktivnosti koje nisu uvjetovane biološkom, socijalnom i profesionalnom nužnošću. Ako slobodno vrijeme povezujemo uz prostor slobode svakog pojedinca, onda je važno mladu osobu osposobiti za odgovornost vlastitog osobnog razvitka.

Dumazdier (1972) određuje slobodno vrijeme kao “vrijeme izvan radnih obaveza, obiteljskih dužnosti i fizioloških potreba”, a pojedinac samostalno bira na koji način će ga iskoristiti (Previšić, 2000).

Irby i Tolman slobodnim vremenom smatraju vrijeme od kojeg su mladi oslobođeni školskih, kućnih i radnih obaveza, to je vrijeme opuštanja, vježbanja, samodiscipline i druženja. Također ističu pozitivne uticaje organiziranih slobodnih aktivnosti na mlade: socio-emocionalni razvoj i angažman – uključuje i održavanje prijateljstava, te angažman u zabavi i druženju kao sposobnost da se nosimo s različitim situacijama, zatim profesionalni razvoj/orijentacija i angažman, fizički razvoj i angažman, kognitivni razvoj i angažman, civilni razvoj i angažman, kao i vlastiti napor za dolazak ka cilju (Valjan-Vukić, 2013).

S obzirom na to da postoji mnogo sadržaja koji na neki način “otimaju” prostor slobode, teško je odrediti koji od njih imaju uticaj na individuu i razvoj njenog potencijala. Na koji način će se birati sadržaji zavisi od više različitih faktora, kao i da li primamljivi sadržaj podrazumijeva i kvalitet i

pozitivno djelovanje na pojedinca. U ovom procesu je veliki značaj i snaga odgojno-obrazovnih ustanova koje mogu sistemski i odgojno imati uticaj na učenike. Slobodno vrijeme je sastavni dio svakog čovjeka, ali se razlikuje u odnosu na spol, dob, zanimanje, interese i druge faktore.

Škola je jedna od rijetkih ustanova gdje se djeca mogu kontinuirano susretati, razgovarati, razmjenjivati ideje, istraživati nove interese i usavršavati svoje socijalne sposobnosti. Škola je i prostor stalnih susreta i pogodna je za odgoj u slobodnom vremenu. Postoji niz agencija i organizacija koje nas uvjeravaju da slobodno vrijeme trebamo podijeliti po programu, pa se roditeljima najčešće plasiraju različite edukativne radionice, sportske škole, gluma, ples i sl, a da pri tome ne provjere po kojem će se planu i program održavati navedene aktivnosti, te koja će ih osoba koordinirati, stoga se često događa da su djeca prepuštena. Slobodno vrijeme je ono koje preostaje djetetu nakon školskih obaveza gdje se dijete oslobađa svih formalnih zaduženja koje ima. Psiholozi smatraju da je odgoj djece veliki izazov za koji su potrebni: kreativnost, energija, vrijeme, ali i finansije. Većina roditelja nije uspješna u planiranju aktivnosti tokom djetetovog slobodnog vremena i na osnovu toga ne možemo očekivati dobre rezultate.

Pehar (2003) navodi da postoje osnovne dimenzije po kojima se može sagledati slobodno vrijeme, a to su: vrijeme (kada i koliko), materijalni prostor (kada i koliko), socijalna sredina (broj i uzrast osoba), aktivnost (oblici i sadržaj) i preferiranje aktivnosti (preferiranje oblika i sadržaja).

S obzirom na trenutne aktuelnosti u društvu, brojna djece preferiraju da svoje slobodno vrijeme provode gledajući televiziju, igrajući kompjuterske igre ili neke druge vidove zabave, ne obazirući se na posljedice koje iste mogu da prouzrokuju. Neki od takvih primjera su razne vrste nasilja i nepoželjnog ponašanja u društvu (Previšić, V. 2000).

Iz iskustva i dosadašnjih naučnih istraživanja, jasno se naglašava potreba da se prema slobodnom vremenu treba pristupati na određeni način uz kompetentni pristup. Također, u okviru pedagoškog razmatranja problematike slobodnog vremena govori se i o načelima korištenja slobodnog vremena:

- sloboda (i to sloboda od nečega i za nešto); sloboda od nečega znači oslobađanje od opterećenja koja skraćuju slobodno vrijeme čovjeka, a sloboda za nešto je sposobnost opredjeljenja za pravilan izbor aktivnosti da ne bi došlo do asocijalnosti ili pasivnosti
- smislenost (daje slobodnom vremenu njegovu društvenu i etičku kvalitetu), besmislenost je prvi izvor dosade, bespomoćnosti, izgubljenosti i ništavnosti; razvijanje smisla znači stvarati kod ljudi ukus za kulturne vrijednosti i sposobnosti određivanja aktivnosti
- individualnost – bavljenje aktivnostima po vlastitom izboru, sklonostima, mogućnostima i željama

- samoaktivnost – stvara se atmosfera u kojoj pojedinac upoznaje sebe, svoje mogućnosti, što stvara posebno zadovoljstvo i sadržajnost života
- načelo raznovrsnosti (dolazi do izražaja pri izboru aktivnosti)
- primjerenost (dobu i spolu, tj. pravilno opterećenje mladih s obzirom na psiho-fizički razvoj)
- amaterizam (aktivnost izvan profesionalnog interesa pojedinca, komercijalizacije i materijalnog utilitarizma (Pehar, 2003)).

Kroz ove okvire možemo uvidjeti dubinu fenomena slobodnog vremena i razložiti ga na načela koja su povezana i koja u zajedničkom djelovanju čine cjelinu u kojoj se treba ogledati prisutnost svakog od njih. Kroz fenomen slobodnog vremena se protežu najčešće kategorije koje su i ranije bile u centru istraživanja, a obuhvatale su oblasti djece i slobodnog vremena, uloga slobodnog vremena u savladavanju jaza škole i života, mladi i masovna kultura, obiteljska socijalizacija i slobodno vrijeme, socijalizacija mladih u slobodno vrijeme, TV program i slobodno vrijeme... (Pehar, 2003).

Posmatrajući navedene oblasti koje su često u domenama istraživanja možemo ih povezati s temom pandemije COVID-19 gdje su opet u centru djeca, uključujući obiteljski i društveni život kao i druge faktore djelovanja. Djeca mlađe školske dobi su u procesu formiranja svojih navika, u stalnom istraživanju novih interesovanja, ali i izloženi brojnim izazovima kojima je ponekad teško odgovoriti. Upravo zbog toga ćemo se u daljem tekstu izražajno usmjeriti na uzrast osnovne škole od prvog do petog razreda.

Historijski razvoj slobodnog vremena

Slobodno vrijeme se kroz historiju mijenjalo ovisno o društveno-političkim uvjetima i u odnosu na radne pogodnosti i položaj. S obzirom da je sam pojam u interakciji s društvenim sistemom, njegovo djelovanje obuhvata različite aspekte savremenog življenja, rada, razonode i odmora čovjeka koji se kroz historijski period mijenjao i adaptirao uslovima koji su se formirali.

U primitivnim društvima je, umjesto slobodnog vremena, postojalo vrijeme koje je određeno za ceremonije koje su se uglavnom vezivale za rad, tako da se zabava nije mogla odvojiti od rada, obreda, ceremonija i kultova, no danas su se stvari znatno promijenile (Janković, 1973). Na samom početku formiranja pojma slobodnog vremena možemo uvidjeti da se kao pojam vezivao za nešto lijepo, opuštajuće, svečanije i trenutke u kojima će ljudi da uživaju s najbližima.

Aristokracija antičke Grčke provodila je svoje slobodno vrijeme u meditacijama, filozofiranju, javnim raspravama po trgovima, prisustvovanju komedijama, tragedijama, glazbenim i likovim stvaranjima, bavljenju atletskim aktivnostima, tj. u djelatnostima koje razvijaju vrline. Slobodni građani su slobodno vrijeme provodili na raznim igrama i svečanostima (Rosandić, 1997). Kroz poimanje slobodnog vremena u Grčkoj, posebna pažnja se davala tehnikama u kojima se opušta tijelo, ali i duša čovjeka i samim tim možemo reći da je ovo početak brige o mentalnom i fizičkom zdravlju.

Također, kroz ova saznanja vidimo da je slobodno vrijeme preduvjet za sve ono što je dobro i lijepo, a to se smatralo neprocjenjivim blagom i samom svrhom onoga što čini život dostojnim življenja.

U antičkom Rimu, koji je, osvajajući grčke zemlje, preuzimao i njihovu kulturu, preuzet je i taj način korištenja slobodnog vremena. Jedino u slobodnom vremenu pojedinac može da bira model prema kojem će usmjeravati svoj život i način na koji će djelovati u tom odabranom vremenu. Osobe koje su živjele po pravilima rimskog života su znali davati više mjesta i prostora slobodnom vremenu i svakodnevnoj zabavi nego što se to danas čini. Smatrali su to od velike važnosti za cijelo društvo (Filipović, 1969).

Kod Patricija su u sadržajima slobodnog vremena bile zastupljene i kulturne aktivnosti, kao javni govori filozofa, javne recitacije, kazališne predstave i atletska natjecanja. Provalom barbarskih plemena, padom Zapadnog rimskog carstva, širenjem i pobjedom kršćanstva i raspadom robovlasničkog poretka, izgradilo se feudalno društveno uređenje s novim društvenim, ekonomskim i političkim odnosima, sa svojim osobitostima na različitim područjima života jednog čovjeka. Glavna vodilja života postaje molitva i rad. Rad postaje sredstvo za postizanje milosti od Boga, a slobodno vrijeme se tumačilo kao početak svih opačina (Filipović, 1969).

Pored opuštanja tijela, opet se u ovom periodu najviše usmjerava na produhovljenje i uspostavljanje veza koje mogu slobodno vrijeme učiniti kvalitetnijim.

Slobodno vrijeme kmetova, slobodnih seljaka, zanatlija i trgovaca se svelo na najpotrebniji fizički odmor i nezaobilaznu molitvu. Kasnije su kraljevski i plemićki dvorovi postali središta za umjetnost, glazbu i književnost. Savjetovno plemstvo se bavilo i ratovanjem ili, u slobodno vrijeme, priređivanjem turnira za lov i drugih zabava na dvorovima. U renesansi i humanizmu je znatno obogaćen antički smisao za slobodno vrijeme i naglašena njegova opravdanost i vrijednost. Uz to, ograničili su radnu sedmicu na 36, odnosno 24 sata (Filipović, 1969). Ovaj društveni preporod se odrazio i na slobodno vrijeme, posebno jer od tog perioda se rad sve više poboljšavao, prelazio u novi oblik. Za 21. stoljeće su futurolozi predvidjeli da će radna sedmica imati 24 radna sata, te da će doći čak i do demokratizacije korištenja slobodnog vremena, ne kao privilegija, već kao priznata društvena stvarnost.

Čovjek industrijske civilizacije se našao pred nekim proturječnostima, u smislu da nikada nije imao više materijalnih sredstava za život, ali istovremeno nikada nije bio toliko nezadovoljan sobom. Razlog takvom stanju je činjenica da je tada zabava služila samo kao bijeg iz stvarnosti, a ne kao spontana aktivnost nekog pojedinca, i kao takva nije mogla služiti čovjeku u zadovoljavanju njegovih stvarnih potreba. Ono što čovjeka sprječava u aktivnom sudjelovanju slobodnog života jeste materijalna nesigurnost ili nedostatak obrazovanja. Vremenom, međuljudski odnosi se u procesu proizvodnje sve više komplikuju i čovjek se odvaja od drugih, tako da mu, objektivno, ostaje samo slobodno vrijeme, a na njemu je da se pokuša stvaralački ostvariti u tome (Previšić, 1987).

Sociologija slobodnog vremena je dostigla svoj vrhunac 30-ih godina 19. stoljeća. Međutim većina sociologa smatra da se nije do kraja konstituirala, jer joj još uvijek nedostaju čvrsti teorijski koncepti i istraživanja koja bi mogla da budu uvid u čitavo područje. Četrdesetih godina 19. stoljeća sociologija slobodnog vremena je postala sociološka disciplina. U Americi se u tom periodu sve više sociologa bavilo problemima slobodnog vremena, takozvanom pojavom "masovne kulture". Slobodno vrijeme je na taj način unosilo više dimenzija u ljudsku zajednicu i na taj način podsticalo neke promjene u društvu. Veliko značenje za slobodno vrijeme ima porast društvene svijesti, a brojne mogućnosti se pružaju čovjeku za konstantno razvijanje novih tehnika i najintenzivnije se koriste u slobodnim satima (Previšić, 1897).

To su trenuci u kojima je pojedinac više oslobođen od dnevnih obaveza i kada se može posvetiti svojim najbližima. Sticanjem tih novih znanja i usvajanjem kulturnih vrijednosti, te upoznavanjem s novim sredinama, praćenjem aktuelnih zbivanja, pojedinac se odnosi drugačije prema svijetu koji ga okružuje. U prvobitnoj zajednici slobodno vrijeme je nastajalo u uvjetima borbe za egzistenciju, te mu se nije pridavala velika pažnja. Rodovske zajednice su slobodno vrijeme provodile uz vatru, pričajući priče, pjevajući pjesme ili uz ples.

Kada govorimo o srednjem vijeku, slobodno vrijeme je bilo rezervisano isključivo za bogati stalež društva. Pretežno su se organizovale manifestacije na stadionima, u cirkusima i arenama kako bi se "zabavili" bogati članovi društva.

Postoje četiri faze razvoja slobodnog vremena koje su se mijenjale kroz historiju i bile zastupljene u društvu:

1. Dominacija slobodnog vremena bez pojma i prakse u radu i izrazima primitivne kulture
2. Neograničeno i nedefinirano radno i slobodno vrijeme
3. Prevlad radnog nad slobodnim vremenom
4. Skraćenje radnog i stalno povećanje slobodnog vremena (Previšić, 2000).

Krajem 19. i tokom 20. stoljeća, za sadržajnije i kvalitetnije provođenje slobodnog vremena, te koristi kulturi, i na našem su se prostoru sve više počela otvarati pozorišta, pučka i radnička sveučilišta, čitaonice i vrlo značajna političko-patriotska nacionalna školska društva. Sportske aktivnosti su pronašle svoje vrijednosti u slobodnom vremenu čovjeka.

Nakon Drugog svjetskog rata, proces obogaćivanja slobodnog vremena se nastavlja. Osnivaju se raznovrsna građka udruženja: Crveni križ, Jadranska straža, Aeroklub, sportske sekcije, literarna društva i pjevački zborovi. Glavnu ulogu u provođenju slobodnog vremena u ovom periodu su preuzimali obitelj i škola (Previšić, 2000).

20 stoljeće postaje stoljeće slobodnog vremena, vremena koje treba korisno planirati i ciljano usmjeriti, vremena koje obogaćuje čovjekov život. Stepem shvatanja vrijednosti, rasprostranjenosti kao i načina korištenja slobodnog vremena, danas se smatra jednim od važnih kriterija savremenosti i napretka pojedinog društva, razvoja interesa i društvenih znanosti, pa time i pedagogije koja uz sociologiju, treba postati nadjelotvorniji način i faktor proučavanja i tumačenja funkcije slobodnog vremena savremenog društva.

1.3. Funkcije i načela provođenja slobodnog vremena

Funkcije i principi slobodnog vremena su veoma bitna karika u odgojno-obrazovnom procesu i djelovanju zbog razvijanja interesa djeteta i kvalitetnog korištenja njegovih individualnih sposobnosti, položaja u društvu i ostvarivanja ciljeva cjelokupnog razvoja djeteta.

Shodno tome, Janković (1967) slobodno vrijeme posmatra sa dva različita aspekata:

Slobodno vrijeme kao društvena pojava – jedna od najvažnijih socijalnih kategorija jer se pojavljuje u svim društvenim strukturama i uređajima, te obuhvata sve slojeve i strukture;

Slobodno vrijeme kao opća, univerzalna društvena pojava – zahvata i prodire u sva područja društvenog života (socijalno, ekonomsko, političko, zdravstveno, pedagoško i postaje sveobuhvatna pojava)

Oba aspekta slobodnog vremena su veoma značajna za pojedinca i društvo, u smislu da predstavljaju socijalnu kategoriju i obuhvataju sve aktuelne društvene promjene na različitim područjima djelovanja i rada.

Kao u svakom pedagoškom djelovanju, tako i kod provođenja aktivnosti slobodnog vremena, polazeći od bitnih obilježja i osnovih funkcija, samo organiziranje, pomaganje, vršenje mora se uskladiti s određenim principima kao regulativima prakse slobodnog vremena. Naravno da ta načela ne smiju biti kočnica, a još manje negacija slobodnog vremena, već ih treba smatrati nekom vrstom smjernica, uputa za što uspješnije i pozitivnije vršenje pojedinih slobodnih aktivnosti (Janković, 1973).

Vukasović (1998) govori o sljedećim načelima slobodnog vremena: načelo slobode, načelo smislenosti, načelo individualnosti, načelo raznovrsnosti, načelo organiziranosti, načelo amaterizma i načelo primjerenosti.

S obzirom na prirodu djeteta i mogućnost izbora kvalitetnog korištenja slobodnog vremena, posebno se ističu načelo slobode, individualnosti i načelo raznovrsnosti.

Načelo slobode – temelji se na potrebi uvažavanja slobode u izboru aktivnosti. Svaki pojedinac ima pravo slobodno birati aktivnosti kojima će se baviti u slobodnom vremenu. Škola treba učenicima pružiti mogućnost izbora i nikako ne smije slobodne aktivnosti pretvarati u obaveze. Isto to važi za roditelje i ostale faktore provođenja i organiziranja slobodnog vremena djece. Kada govorimo o načelu slobode, trebamo shvatiti da ona ima dva smisla, a to su sloboda od nečega i sloboda za nešto.

Načelo individualnosti je posebno povezano s načelom slobode iz razloga što uključuje izbor aktivnosti pojedinca u skladu s njegovim željama, interesima i mogućnostima. U načelu individualnosti ističe se i razvija usmjerenost pojedinca prema samom sebi, razvijanje strukture ličnosti, karaktera, sposobnosti, prilagođavanja u okolini u kojoj pojedinac djeluje.

Načelo raznovrsnosti se odnosi na mogućnost različitih izbora u primjeni i korištenju aktivnosti koje su vezane za provođenje slobodnog vremena. Posebno se odnosi na izbor pojedinca za određene funkcije slobodnog vremena, njegove ambicije, želje za daljim napredovanjem, lično zadovoljstvo i stručno obrazovanje. Pojam raznovrsnosti također se odnosi na različite cjeline, a to su: sportske, literarne, plesne, znanstvene, muzičke, kulturne, umjetničke, radne...

2. FAKTORI ORGANIZACIJE I PROVOĐENJA SLOBODNOG VREMENA

Promatajući faktore provođenja i organizacije slobodnog vremena učenika isprepliću se brojni i raznovrsni uticaji koji mogu biti pozitivni i negativni, koji nadopunjuju odgojno-obrazovne procese. Društvena briga o odgoju treba se sistemski proširiti na stvaranje i unapređivanje uslova za zdravo i kulturno provođenje slobodnog vremena (Janković, 1967).

U praksi postoji veliki broj faktora korištenja i provođenja slobodnog vremena djece mlađeg školskog uzrasta. Slobodno vrijeme je ono koje djeca biraju u skladu s ličnim interesima i sposobnostima na način da postižu i doprinose unapređenju kvalitete svog života i zajednice u kojoj borave. Prema Jankoviću (1967) faktori korištenja slobodnog vremena su:

1. odgojno-obrazovne ustanove
2. porodica, dječije i omladinske organizacije
3. raznovrsni objekti i uređaji
4. ustanove općekulturnog, prosvjetnog, informativnog i zabavnog karaktera
5. faktori iz područja funkcionalnog odgoja.

Svi navedeni faktori su bitni za djetetov dalji rast i razvoj, jer korištenjem slobodnog vremena stvara određenu vrstu konekcije pri bavljenju aktivnostima. Prilikom tog procesa i rezultata koje nosi sa sobom, dijete se motiviše za dalji rad, napredovanje. Te promjene mogu pozitivno uticati na njegovu organizaciju i cjelokupni rad, pa čak i inovativniji oblik života. Nijedan od ovih faktora ne bi trebao biti više istaknut ili prenaplašen, dok su drugi manje funkcionalni ili zaspostavljeni. Slobodno vrijeme zahtjeva povezanost i adekvatno funkcionisanje kako bi se ostvarili dugoročni ciljevi djeteta u svim fazama razvoja i napredovanja.

U nastavku rada ćemo govoriti o faktorima koji su važni za naše istraživanje, a to su: porodica, škola, nastavnik, voditelj aktivnosti i vršnjaci.

2.1. Obitelj i slobodno vrijeme

”Ma koliko mi bili uposleni, može se odvojiti barem sat vremena dnevno za ciljane igre s djecom...”
Pehar (2003).

Početak socijalizacije je u prvoj socijalnoj grupi – obitelji. U toj grupi dijete upoznaje društvene odnose u kojima će nakon napuštanja tog kruga pronalaziti puteve radi postizanja odgovarajućeg profesionalnog i socijalnog statusa (Dizdarević, 2002). Možemo da zaključimo da je upravo ta zajednica veoma važna za imitaciju, shvatanje, uvjerenja, životne stilove, moralne standarde, u doživljavanju briga i ljubavi, za uspješan razvoj kognitivnih, afektivnih i konativnih osobina ličnosti djeteta, kao i uticajima koji rezultiraju iz te cjelokupne klime.

Obitelj je nukleus društva u kojoj ličnost započinje svoj put u život, u društvo (Tomić, Hasanović, 2004). Ona ima posebnu i značajnu ulogu u životu i razvoju čovjeka, ali i društva, te samim tim utiče na njegovo životno usmjeravanje.

U provođenju slobodnog vremena sa članovima obitelji spomenut ćemo i strategije odgojnog djelovanja koje obuhvataju različita načela, odgojne metode, oblike i sredstva/medije odgojnog djelovanja. Provođeci vrijeme s djecom roditelji organizuju svoj odgojni rad i pridržavaju se određenih principa i načela koji osiguravaju postupnost, sistematičnost, kompleksnost i svestranost u odgoju. U nastavku ću predstaviti načela koja su posebno vezana za provođenje zajedničkog vremena, a koja su ovom istraživanju doprinijela.

Prvo koji možemo izdvojiti je jedinstvo i skladnost odgojnih uticaja. Cilj odgoja je izgrađivanje svestrane i skladne ličnosti, a to se postiže zajedničkim ciljevima (zadacima, sadržajima) i akcijom. (Stevanović 2000). Ovo možemo povezati s izvršavanjem zajedničkih zadataka koji su bili veoma bitni u periodu pandemije i online nastave.

Drugo načelo je postavljanje zahtjeva i poštovanja ličnosti djeteta. Naš cjelokupni odgoj (škola, obitelj) organiziran je tako da se poštuje ličnost djeteta. Njemu se postavljaju odgojni i obrazovni zahtjevi koji su skladni njegovim potrebama i mogućnostima. Učenik se afirmira s gledišta svojih pozitivnih osobina, a zatim se vodi i usmjerava s drugim pozitivnim aktivnostima (Stevanović, 2000). Načelo postavljanja zahtjeva se također primjenjuje u slobodnom vremenu učenika, posebno što unutrašnja osjećanja, instinkti i interesovanja učenika pokreću i njihovo interesovanje.

Stevanović (2000) navodi načelo svjesne aktivnosti u kojoj učenik prelazi u poziciju subjekta odgojnog procesa. S obzirom da sve više ima uticaja u zajedničkom planiranju, na taj način razvija svoju unutrašnju motivaciju za realizaciju svega planiranog, dogovorenog i potiče se intelektualna radoznalost, osjetljivost za probleme, dosljednost i upornost. Upravo ovakve odlike su kod učenika posebno podstaknute kroz provođenje vremena sa članovima svoje obitelji tokom pandemije.

Načelo otkrivanja i zadovoljavanja potreba djece jeste upoznavanje, pažnja i interes za potrebe djece/učenika. Bez toga nema podizanja nivoa aspiracije, ideala, kritičnosti, bližih i daljih perspektiva, niti odgoja. Dijete ulazi u proces onakvo kakvo jeste. Stvar obitelji jeste da identificira njegove interese, razine i vrste pojedinih sposobnosti i da, na temelju toga, preuzmu korake u daljem razvijanju kreativnih i stvaralačkih potencijala. Uvijek se polazi od konkretnog, a ne imaginarnog djeteta (Stevanović, 2000).

Kada govorimo o organizaciji provođenja slobodnog vremena u obitelji, važno je naglasiti da one budu usklađene/prilagođene uzrastu djeteta, što najčešće podrazumijeva razgovor, zajedničko vrijeme, druženje, čitanje, radionice, zajedničko gledanje i slušanje odabranog edukativnog sadržaja, izleti... Kroz navedene aktivnosti roditelji trebaju motivirati dijete da na što kreativniji način provode slobodno vrijeme, a da pri tome ostave dovoljno prostora za razvoj njegove samostalnosti.

Aktivno učešće roditelja u usmjeravanju djeteta ima određene ciljeve aktivnosti. Ciljevi roditeljskog i porodičnog odgoja odnose se, prije svega, na identifikaciju dječijih sposobnosti i afiniteta kroz igru, upoznavanjem djece i omogućavanjem pravilnog rasuđivanja pozitivnih i negativnih postupaka kod ljudi, uklapanjem u okruženje i mogućnost ostvarivanja komunikacije s vršnjacima i okruženjem, te uključivanjem djeteta u razne porodične, zabavne, radne i edukativne aktivnosti i obaveze (Ajanović i Stevanović, 2004).

Rano usmjeravanje djece na različite mogućnosti bavljenja nekim aktivnostima od strane roditelja, potrebno je i poželjno, ali ono ne treba biti trajno tutorstvo koje djecu kasnije više zbunjuje nego usrećuje. Dovedi djecu u priliku da saznaju, okušaju razne slobodne aktivnosti (iz početka, nekoliko puta) i mogućnost vlastitog uključivanja i uživanja, pomoći će im u razvijanju kulture slobodnog vremena; pri tome će roditelji nekoliko puta uticati na svoje slobodo vrijeme i na njegovo sadržajno provođenje (Previšić, 2001).

Također, podrška i okupljanje obitelji prilikom provođenja slobodnog vremena djeteta tokom pandemije COVID-19 je izazvala različite situacije koje su bile nepoznate i manje istražene roditeljima zbog čega su se suočavali sa strahom, stresom i mnogim nepredviđenim okolnostima. Smatramo da bi se u obiteljskom životu tokom pandemije trebala osigurati podrška i pažnja djetetu, njegovom psihofizičkom zdravlju i vremenu koje će provesti u obitelji, ne narušavajući svoje interese i želje za provođenjem slobodnog vremena. Sve nagle promjene predstavljaju značajan rizik za razvoj djeteta, a možda i cjelokupne obitelji usmjeravajući ih da ostanu u zatvorenom prostoru s mnogobrojnim pitanjima, nedoumicama i neizvjesnosti o daljem toku i razvoju događaja. Pandemija je u obitelji donijela dvostruki izazov za djecu i roditelje, krenuvši od količine provođenja zajedničkog vremena koje obuhvata međusobno razumijevanje, pažnju, empatiju, izvršavanje radnih obaveza, prilagođavanje novim uslovima i situaciji, istraživanju i pronalasku alternativnih rješenja, što je dodatno utjecalo na ispitivanje međusobnih odnosa i granica članova obitelji. Sve ove navedene stavke se kreću prema istom cilju, tačnije prema upostavljanju stabilnog i funkcionalnog načina obiteljskog života koji bi trebao biti prilagođen nametnutim uslovima pandemije i osigurati nesmetano funkcionisanje obiteljskog života u uslovima pandemije.

Proces socijalizacije u slobodnom vremenu

Slobodno vrijeme je vrijeme u kome se procesi socijalizacije u uspoređi sa sadržajima i modelima socijalizacije u odgojno-obrazovnim ustanovama odvijaju na slobodniji, spontaniji i dinamičniji način (Dizdarević, 2000). To nam govori da svaki pojedinac u određenim uslovima slobodnog vremena samostalno i prema svojim interesovanjima bira određene oblasti kojima želi da posveti vrijeme, da ih organizuje, smisli ili bude samo aktivan član. U ovom istraživanju smo došli do rezultata da se slobodno vrijeme može odvijati kako unutar nastavnog procesa, tako i van njega. U školama se pruža djeci mogućnost da se po svom izboru uključe u aktivnosti koje u njima bude interesovanja, ali isto tako da budu dobra podloga za aktivnosti koje se odvijaju van škole.

U neposrednim tokovima interakcije s drugim pojedincima i grupama pojedinaca, doživljavaju vrijednost konstruktivnog društvenog djelovanja, rast osobnog samopouzdanja i osjećanja širih i dubljih spoznaja svijeta izvan sebe, a posebno svijeta svoje uže socijalne sredine (Dizdarević, 2000). U ovome se ogleda važnost socijalizacije i njeno djelovanje na pojedinca i način na koji on kreira svoj položaj u sredini u kojoj boravi, zato je veoma važno birati koja su to interesovanja i ka kojem cilju ona vode. Također, u procesu socijalizacije od veoma velike važnosti je i prilagođavanje sadržaja i oblika

slobodnog vremena s potrebama pojedinaca, kao i načinu na koji vršnjaci i druge osobe koje su uključene u proces djeluju na pojedinca. Svaki pojedinac će u uvjetima slobodnog vremena da samostalno bira aktivnosti u kojima može sudjelovati, organizacije u kojima će djelovati i druge pojedince s kojima će komunicirati. Upraznjavanje slobodnog vremena se praktikuje i izvan škole, ali tok i proces socijalizacije u velikoj mjeri zavisi od potreba pojedinca, što znači da se upravo u tome ogleda raznolikost individualnih interesovanja, mogućnosti izbora, potrebe za traganjem fleksibilnim formama organizovanja i neizostavno zavisi od psiholoških crta osobe koje su karakteristične za određeni razvojni period.

Dizdarević (2002) navodi da je socijalizacija složen i dinamičan socijalni proces. U njemu se odvijaju transformacije gdje biološka individua prerasta u socijalno zrelu ličnost, a to se odvija u tokovima socijalne interakcije, uzajamne uvjetovanosti i međuzavisnosti.

2.2. Škola i slobodno vrijeme

Kolektivna aktivnost učenika u slobodnom vremenu ima nekoliko prednosti za razvijane stvaralačkih sposobnosti u odnosu na nastavni rad kakav je danas u našim školama. To potiče iz prirode rada u izvannastavnim zadacima i okvirima klasičkog tipa Pehar (2003).

Škola kao odgojno-obrazovna ustanova predstavlja sredinu u kojoj se dijete socijalizuje, te stiče novu ulogu učenika. Škola je značajan činilac odgojnog djelovanja u slobodnom vremenu, a njen neposredni uticaj na razvoj kulture slobodnog vremena učenika danas u velikoj mjeri otežavaju preopterećeni nastavni programi, komercijalizovani udžbenici, zahtjevi za sticanjem enciklopedijskog znanja i didaktički materijalizam, uskraćen za odgojno-obrazovni uticaj.

Zato su školsko i vanškolsko vrijeme sve više odvojeni svjetovi, a prostori škole osim za učenike, osim za nastavu, zatvoreni (Previšić, 2000).

Realizacija između škole i slobodnog vremena se može analizirati s više aspekata: uspješnosti nastave, organizacije i načina rada u cilju oblikovanja slobodnog vremena učenika, načina na koji škola doprinosi stvaranju pretpostavki u vidu potreba, kriterija i sposobnosti za kvalitetno korištenje slobodnog vremena, te u kojoj se mjeri škola javlja kao faktor organizacije slobodnog vremena mladih (Pehlić, 2014).

Vannastavne aktivnosti su obavezno područje odgojne djelatnosti učenika i kao takve možemo reći da su dobra podloga za navikavanje učenika na kvalitetno korištenje slobodnog vremena nakon završenih školskih obaveza.

Ako želimo da izvannastavne aktivnosti u školama vrše svoju pedagošku funkciju, da proširuju područja odgojno-obrazovne djelatnosti, u saglasju s individualnim sklonostima i potrebama učenika i da ih pripremaju za kulturno korištenje slobodnog vremena tokom života, onda moramo nastojati da one budu što je moguće brojnije i raznovrsnije i da se u punom smislu riječi poštuju sloboda učenika prilikom njihovog izbora i u pogledu mogućnosti uticaja na programe i realizaciju takvih aktivnosti (Vukasović, 2001).

Kada se govori o slobodnom vremenu u školi obično se misli na slobodne aktivnosti učenika u slobodnom vremenu u sekcijama, drušinama, društvima, kružocima i zadrugama koje doprinose razvoju: sposobnosti, interesovanja za stvaralački rad, učešća u društvenom životu, težnje ka upoznavanju savremenih naučno-tehničkih dostignuća, povezivanja i produbljiivanja znanja, umijeća i navika za društvenomoralan i kulturno-zabavni život (Filipović, 1969).

Kolektivne aktivnosti učenika mogu otkloniti neka ograničenja nastave jer se njima postiže transferzalni, interdisciplinarni i multidimenzionalni pristup, razvijaju se sposobnosti, kulturne potrebe i stvaralački potencijali mladih, te ih upoznaju s različitim temama. Oni obogaćuju djelatnost škole i pridonose integraciji škole i društva (Janković, 1973).

Slobodne aktivnosti učenika označavaju zajednički rad učenika u većim i manjim grupama, vanrazrednim radom, sve aktivnosti učenika koje se izvan nastave vrše pod rukovodstvom škole, vanškolskim radom, sve aktivnosti mladih koji zajedno organizuju i provode različite društvene stavove, a vannastavnim aktivnostima plansko i stvaralačko razvijanje, sticanje i proširivanje znanja neposrednim uključivanjem i konkretnim obogaćivanjem ličnosti učenika zasnovanim na raznovrsnim informacijama u prirodnoj i društvenoj okolini temeljenim na raznovrsnim, slobodnim i rekreativnim sadržajima (Ajanović, Stevanović, 2004).

Uz redovne vannastavne aktivnosti učenika postoje i vanškolske aktivnosti. To su aktivnosti koje uključuju i druga vanškolska udruženja i ustanove kao što su: sportske, kulturne, stručne, naučne, umjetničke, tehničke i dr. One danas zauzimaju jako važno mjesto u životu učenika i u samoj organizaciji njihovog slobodnog vremena.

2.3. Vršnjaci i slobodno vrijeme

Pored roditelja, veliku ulogu i važnost u životu mladih imaju i vršnjaci, pojedinci ili određene grupe s kojima oni stupaju u interakciju i uspostavljaju određene odnose. Vršnjaci se razlikuju od drugih agenasa socijalizacije po tome što su mladi sa svojim vršnjacima relativno ravnopravni, što se ne može reći za njihove odnose s roditeljima, nastavnicima i ostalim osobama koje imaju udjela u životu djeteta. Među vršnjacima mladi dobijaju podršku onih koji su im slični, osamostaljujući se u odnosu na odrasle i stiču pojam o sebi (Budimir, Ninković 2007).

Osnove shvatanja o važnosti vršnjaka u dječijem socijalnom razvoju postavio je (Pijaget, 1960) ukazujući na značaj interakcije među vršnjacima za razvoj zrele, autonomne moralnosti. Za vrijeme srednjeg djetinjstva smanjuje se egocentrizam, povećava se sposobnost preuzimanja uloge drugog i raste osjetljivost i briga za druge.

Postoji nekoliko funkcija odnosa koje su bitne za rast i razvoj pojedinca.

Vršnjaci su emocionalni resurs za zabavu i adaptaciju na stres, kognitivni resurs za rješavanje problema i aktivizaciju znanja, socijalni resurs za razvoj i vježbanje osnovnih socijalnih vještina (saradnja, komunikacija, ulaženje u grupu), te nosionici budućih odnosa (Hartup, 2015).

Možemo primijetiti da postoje veliki benefiti od provođenja slobodnog vremena s vršnjacima što omogućava napredovanja pojedinca u različitim oblastima čovjekovog razvoja. Također, vršnjaci su odlični partneri za druženje i izvor emocionalne podrške, posrednici u prenošenju novih vrijednosti, interesovanja i oblika ponašanja, kao i načinima sticanja autonomije i nezavisnosti u odnosu na roditelje.

U školi se stvaraju uvjeti za neposredni kontakt omladine, tu započinje socijalizacija u okviru svoje generacije i sudjelovanje u različitim socijalnim grupama. Pehar (2003) smatra da kada se govori o karakteristikama skupine vršnjaka na pojedinim uzrastima, mora se naglasiti da su grupe djece mlađeg uzrasta, odnosno do devet godina, male, labilne i određene brzinom i slučajem. Tek kasnije dolazi do konstituiranju dječijih skupina prema afinitetu i razvijanja svijesti o nekim zajedničkim ciljevima kao i internalizacije grupnih vrijednosti i ponašanja. Kroz slobodno vrijeme u vršnjačkoj grupi dijete mijenja neka već postojeća stajališta, motive i određene poglede na život. Ovo zastupanje dijele i autori Tomić i Hasanović (2007) koji također navode da u školama postoje optimalni uslovi za direktan kontakt s vršnjacima što omogućava lakšu uspostavu komunikacije i druženja. Grupe djece mlađeg uzrasta do devet godina su male, nestabilne, spontane određene i definisane brzinom i povezanošću u školi u

konkretnom slučaju. Nakon ovog perioda, starije generacije formiraju grupe prema afinitetu i razvijanju svijest o istim ili zajedničkim ciljevima, svjesnijeg ponašanja i shvatanja sebe i svog okruženja.

Slobodno vrijeme učenika je dosta povezano s njihovim vršnjacima, a na današnjici njihovi interesi su također usmjereni ka zajedničkom izboru aktivnosti koje će biti zastupljene među njima. Najviše slobodnog vremena provode sa svojom generacijom kako u određenim vannastavnim tako i vanškolskim aktivnostima poput sekcija, sportskih aktivnosti, kafićima, pozorištima, koncertima, izletima i slično.

Kroz druženje s vršnjacima mladi zadovoljavaju potrebu za pripadanjem i emocionalnom vezanošću pripremajući se tako i jačajući svoje emocionalne veze i uloge za budućnost. Provođenje slobodnog vremena s vršnjacima doprinosi razvoju osjećanja solidarnosti i odgovornosti, dok neprihvaćenost od strane vršnjaka dovodi do osjećaja nesigurnosti i inferiornosti, stvaranju nerealne slike o sebi i drugima, te nepovjerenja u druge ljude (Budimir, Ninković 2008).

Učenici teže ka uspostavljanju kontakata i druženjima s vršnjacima koji imaju iste ili slične osobine ličnosti ili isti stil života i bavljenje istim ili sličnim aktivnostima jer se povezivanjem s vršnjacima koji su karakterno isti ili slični lakše “otvaraju”, ispoljavaju svoja mišljenja, stavove, interesovanja, te nemaju strah od osude ili pogrešnog shvatanja.

2.4. Mediji i slobodno vrijeme

Nosioci aktivnosti mladih u slobodnom vremenu su u velikoj mjeri mediji, međutim oni nisu uvijek na razini pozitivnog djelovanja i uticanja, posebno na mlade, obzirom na pojavu ovisnosti o tehničkim, komunikacijskim i informatičkim sredstvima (Pehar, 2003). Kroz ovo razmatranje možemo shvatiti da je jedan od novijih načina na koji mladi koriste svoje vrijeme upravo korištenje medija i tehnologije, što je u velikoj mjeri zastupljeno tokom provođenja slobodnog vremena. Također, kroz proučavanje fenomena slobodnog vremena je istraženo da osobe provode mnogo vremena ispred ekrana što ne omogućava više vremena za razgovor, razmišljanje, posvećivanje pažnje drugima, te vlastiti odgoj djece. Ovi podaci nam govore da se radi o dehumanizaciji odnosa u društvu koja nastaje zbog neracionalanog korištenja slobodnog vremena. Veoma je važno da se ovo prepozna i da se korištenje medija svede na nivo kontrole i umjerenosti.

Pehar (2003) navodi da je E. Macooby došao do sljedećih rezultata kroz svoje istraživanje:

- TV ne zbližava obitelj time što su njeni članovi zajedno. Postoji minimalna interakcija između članova dok gledaju TV program - postavlja se pitanje da li se obitelj okuplja u nekom drugom psihološkom smislu;
- djeca ne provode više vremena s vršnjacima kada imaju televizor, što ujedno znači da provode manje vremena u igri;
- u dnevnoj sobi, kada se gleda TV program, zbog prigušene svjetlosti i ostalih faktora onemogućeno je čitanje, konverzacija, igranje i sl;
- roditelji teško odvajaju djecu od TV programa za vrijeme jela, a isto tako imaju teškoće s odlaskom djece na spavanje;
- gledanjem televizije se zanemaruju posjete drugim kulturnim ustanovama;
- vrijeme posvećeno TV programu oduzima prostor drugim sredinama masovnih komunikacija, igri, pomaganju u kući, te kreativnim i produktivnim aktivnostima,
- roditelji smatraju da TV program ne može biti štetan i da je on velika pomoć u čuvanju djece, tj. drži djecu na miru, čuva ih od ulice.

Zvonarević (1978) ističe da aktivno dijete, socijalno prilagođeno sa sretnom obiteljskom pozadinom ima malo mogućnosti da postane opsjednuto TV programom. Posebnu pozornost možemo obratiti na vremensku paralelu od vremena kada je autor došao do ovog saznanja i

današnjice u kojoj se upravo ta mogućnost opsjednutosti još više istakla obzirom na tehnološki napredak. S druge strane, djeca koja mnogo gledaju TV program, a pogotovo inteligentna, čine to jer imaju teškoće u pronalasku prijatelja. Također, djeca u trenucima kada gledaju previše sadržaja i borave ispred TV-a kreiraju svoj vlastiti svijet fantazija i doživljavanja određenih situacija. Često se iz toga razvija ekranizacija, a kasnije određene teškoće u kognitivnom, emotivnom i socijalnom segmentu.

Mediji, a posebno televizija, preuzeli su veliki dio uloga koje su pripadale kulturnim institucijama u prošlosti, ali i uticaj na emotivni i intelektualni život pojedinca (Pehar, 2003).

Spomenut ćemo dva istraživanja koja su značajna za provođenje vremena uz medije i medijski sadržaj.

U istraživanju V. Jerbića (1970) dobijeni su rezultati u kojima se vidi da gledanje TV emisija predstavlja najrasprostranjeniju aktivnost mladih u slobodnom vremenu. U prosjeku ona okupira mlade oko 10,5 sati u sedmici, kao i u sudjelovanju mladih u aktivnostima slobodnog vremena. Aktivnu ulogu mladih i trenutke koje bi trebali provoditi na kvalitetan i ispunjen način preuzele su visokoprofesionalizirane mašinerije, a mas-mediji posreduju spektakle, zabavu, koncerte, utakmice iz svih krajeva svijeta. Ovo je jedan od načina da se u svijet omladine unosi hedonizam, poplava raznog kiča i jeftine zabave. U korištenju medija nije upitno samo provedeno vrijeme već sadržaji koji se plasiraju i koji mogu biti veoma upitni, što se odražava na tjelesni i psihički razvoj djeteta. Neki od poznatih rezultata upravo ovog konstantnog boravka i neprimjerenog sadržaja su agresivnost, određena mučenja, tučnjave, ubistva i slično, što će se odraziti veoma negativno na emocionalno sazrijevanje jer su djeca sklona oponašanju onoga što vide i čuju. Vremenom, kada djeca poprime određena ponašanja počinju se prema njima odnositi kao prema običnoj radnji, a pored toga mnogi sadržaji propragiraju različite vrste ovisnosti.

Pored ovog starijeg istraživanja i vrlo korisnih informacija, novije istraživanje ‘Medijske navike djece i stavovi roditelja’ nam također potvrđuje savremeno i kompleksno medijsko okruženje te pruža uvid u medijske navike djece. Sedam od deset djece svakodnevno gleda TV program u trajanju do tri sata, a manje od desetine djece čita knjige, slikovnice, časopise pri čemu možemo vidjeti da su većinu slobodnog vremena zaokupljeni medijskim uticajem. Djeca imaju na raspolaganju veliki broj informacijsko – komunikacijskih uređaja iako je većina roditelja potpuno svjesna o važnosti njihove kontrole i nadzora. Roditelji također strahuju od negativnog uticaja na dijete i njegovu fizičku dobrobit poput spavanja, govora, pretilosti, manjka fizičke aktivnosti kao i problema sa

koncentracijom (UNICEF (2020) Medijske navike djece i stavovi roditelja – finalni izvještaj, Pristupljeno april, 2023.)

3. SPECIFIČNOSTI REALIZACIJE ODGOJNO-OBRAZOVNOG RADA U PERIODU COVIDA-19

U odnosu na predmet i cilj istraživanja posebno je važno analizirati temelj i uputstva za realizaciju i provođenje online nastave u periodu pandemije COVID-19. U okviru upućivanja učenika, roditelja i drugih saradnika možemo istaći Zakonski okvir i smjernice, kao i Metodološke smjernice koje su se revidirale kroz određene događaje tokom pandemije poput unapređenja plana i programa, te opće odredbe pri realizaciji ovog modela nastave. Posebna pažnja se obraća na slobodno vrijeme i koliko je, pored redovnih nastavnih obaveza, zastupljeno u svim navedenim dokumentima kao vodič za kvalitetno provođenje aktivnosti u tom periodu.

3.1. Zakonski okvir i smjernice

Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo ranije je dostavilo školama naredbu broj 11-34-31987/20 od 26. 8. 2020. godine u sastavu koje je Uputstvo o organizaciji i realizaciji odgojno-obrazovnog rada u osnovnim i srednjim školama na području Kantona Sarajevo u školskoj 2020/2021. godini, te Smjernice za prevenciju i kontrolu infekcije COVID-19 u osnovnim i srednjim školama u Kantonu Sarajevo izdate od Javne ustanove Zavod za javno zdravstvo Kantona Sarajevo. Navedeni akti predstavljaju inicijalni okvir sigurnom i postepenom otvaranju škola u Kantonu Sarajevo u oklonostima pandemije. Za početak drugog polugodišta školske 2020/2021. godine pripremili smo upute za organizaciju i realizaciju odgojno-obrazovnog rada u školama od 1. februara 2021. godine, uvažavajući pri tome organizacionu autonomiju koju škole uživaju.

(Smjernice za realizaciju online modela nastave (2021). Pristupljeno u januaru 2021. sa https://mo.ks.gov.ba/sites/mo.ks.gov.ba/files/Smjernice_2022/index-h5.html).

Odgojno-obrazovni sistem je u periodu COVID-a 19 bio izložen velikim pritiscima i zahtjevima, a potreba je iziskivala efikasno i brzo odgovaranje svim zahtjevima, te rješavanje prepreka i problema koji su se pojavljivali kroz epidemiološku situaciju. Ministarstvo je zajedno s nastavnicima, roditeljima i svim subjektima uključenim u rad institucija radilo na održavanju i kreiranju sigurnog okruženja za učenike kroz prilagođavanje nastavnog sadržaja, podrške ranjivim skupinama, obezbjeđenju infrastrukturnih potreba, za promijenjeni način održavanja odgojno-obrazovnih procesa.

Metodologija online nastave je nastala iz potrebe da se predškolskom, osnovnom i srednjem nivou osiguraju cjelovite i svrsihodne informacije i upute koje predstavljaju okvir za planiranje, pripremu, organizaciju i realizaciju online nastavnog procesa.

3.2. Opće odredbe

U periodu pandemije formirane su Opće odredbe kako bi se osigurale cjelovite i svrsihodne informacije i upute koje predstavljaju okvir za planiranja, pripremu, organizaciju i realizaciju nastavnog procesa. Na ovaj način se obezbjeđuje da svi učenici imaju standardizovan pristup odgoju i obrazovanju koji omogućava jednak pristup svima.

Neke od važnih smjernica i odredbi u periodu pandemije COVID-a 19 su:

- Predviđeni nastavni plan i program realizira se u potpunosti u skladu s dostavljenim godišnjim i mjesečnim planovima i programima rada nastavnika. Obim, dubinu i sadržaje predviđenih nastavnih tema i jedinica nastavnici prilagođavaju vremenu koje imaju na raspolaganju za realizaciju nastavnog procesa
- Ocjenjivanje učenika se vrši u skladu s Pravilnikom o praćenju, vrednovanju i ocjenjivanju učenika osnovnih i srednjih škola u Kantonu Sarajevo („Službene novine Kantona Sarajevo“ br. 24/18 i 13/20), odnosno Smjernicama za ocjenjivanje učenika u online okruženju i Instrukciji o primjeni Pravilnika o praćenju, vrednovanju i ocjenjivanju učenika osnovnih i srednjih škola Kantona za vrijeme realizacije on line nastave broj 11/1-34-1293/20 od 17. 11. 2020. godine
- Čas traje 30 minuta po redovnom rasporedu; škole koje rade u smjenama održavaju i u online okruženju rotaciju tih smjena
- Obavezno je poštivanje svih epidemioloških mjera. U skladu sa Naredbama Kriznog stožera Federalnog ministarstva zdravstva obavezno je nošenje maski preko usta i nosa za zaštitu respiratornog sistema u zatvorenom prostoru uz poštivanje distance od minimalno 2 m, kao i u otvorenom prostoru.

Izuzetak od nošenja maski su: djeca mlađa od šest godina, osobe koje imaju problema s disanjem zbog hroničnih bolesti ili koja ne mogu skinuti masku bez pomoći druge osobe npr. osobe sa intelektualnim poteškoćama ili smetnjama u razvoju, osobe s oštećenjem sluha.

- Roditelji/staratelji učenika koji ne žele da im djeca pohađaju redovan nastavni proces, zbog hroničnih oboljenja učenika ili članova zajedničkog domaćinstva ili zbog pripadnosti rizičnoj skupini zadržavaju to pravo, te uz izjavu stručnoj službi škole i nastavniku razredne nastave/voditelju odjeljenja koje učenik pohađa, odnosno razredniku, moraju opravdati razlog za pohađanje online modela nastave. Ovim učenicima će predmetni nastavnici dostavljati sadržaje putem platforme, u periodu pohađanja online nastave.

- Preporuka je da se učenici, koji zbog opravdanih razloga pohađaju online model nastave, u skladu sa mogućnostima što više uključuju u redovan nastavni proces

- Škola/nastavnik ima mogućnost, u slučajevima kada procijeni da nikako ili teško može ostvariti princip objektivnosti kod pismenih provjera, uz obavještenje roditelja/staratelja i procjene stručne službe škole, organizirati i realizirati pismenu provjeru znanja za sve učenike u prostorijama škole (kabinet, hol, sala) uz poštivanje zdravstveno-epidemioloških mjera, sve s ciljem da se ostvari svrha navedene aktivnosti

- Nastavnik je dužan utvrditi dnevne termine konsultativne nastave za učenike koji su u online okruženju (u ukupnom sedmičnom fondu trajanja konsultativne nastave od 15 minuta od svakog 4 časa koji je realiziran u učionici). Konsultativna nastava se ne mora realizirati za učenike ukoliko škola ima mogućnost direktnog uključivanja učenika, koji su u online okruženju, u rad sa učenicima koji prate redovan nastavni proces u školi

- Vannastavne aktivnosti, dodatna i dopunska nastava organiziraju se u online okruženju uz maksimalno korištenje video/audio poziva u aktivnoj interakciji nastavnika sa učenikom. Odvijanje vannastavnih aktivnosti u školi ili van objekta škole, moguće je pod istim higijensko-epidemiološkim uslovima kao za redovan nastavni proces.

Različiti pristupi online nastavi mogu prouzrokovati neusaglašenost na sistemskom planu koja, kada govorimo s aspekta člana 3. UN Konvencije o pravima djeteta, može praktično dovesti do nejednakog pristupa pravima djece iz domene odgoja i obrazovanja.

Prema članu 15, stav 1, Zakona o organizaciji i djelokrugu organa uprave i upravnih organizacija Kantona Sarajevo („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 2/12, 41/12, 8/15 i 13/17) Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo ima ovlaštenja da vrši stručne i upravne poslove

utvrđene ustavom, zakonom i drugim propisima koji se odnose na ostvarivanje nadležnosti Kantona Sarajevo u oblasti obrazovanja i nauke i u oblasti stvaranja i provođenja politike u resoru odgoja i obrazovanja.

Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Kantona Sarajevo („Službene novine Kantona Sarajevo, broj 26/08 i 21/09), pri definisanju funkcija odgoja i obrazovanja predškolskih ustanova, upućuje i na Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Bosne i Hercegovine („Službene novine BiH“, broj 88/07) gdje se kao opći cilj predškolskog odgoja i obrazovanja implicira da je potrebno osigurati optimalne i jednake uslove kako bi se svako dijete, od rođenja do polaska u školu, razvijalo i ostvarivalo svoje pune potencijale i kompetencije kroz različite vidove kvalitetnog i profesionalno autonomnog institucionalnog i vaninstitucionalnog predškolskog odgoja i obrazovanja.

Član 4. Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju Kantona Sarajevo (Službene novine KS, broj 23/17, 33/17 i 30/19) i član 3. Zakona o srednjem obrazovanju Kantona Sarajevo (Službene novine KS, broj 23/17, 33/17) pri definisanju ciljeva i načela osnovnog odgoja i obrazovanja, te srednjeg obrazovanja, između ostalog akcentiraju stavljaju i na jednako pravo i mogućnost za odgoj i obrazovanje, razvoj sposobnosti kod učenika samostalnog i cjeloživotnog učenja, razvoj informatičke pismenosti i kompetencija u nauci i tehnologiji, brigu o mentalnom zdravlju učenika, te osiguranje sigurnih uvjeta za rad u odgojno-obrazovnim ustanovama. Istovremeno, Pedagoški standardi i normativi za osnovnu školu (Službene novine KS, broj 30/18) promovišu namjeru da se osavremeni i potakne nastavni proces u cjelini i udovolji zahtjevima nastavnih planova i programa pojedinih predmeta definisanih na ishodima učenja i razvoju učeničkih kompetencija. Na razvoju tog procesa Ministarstvo je u januaru 2020. godine objavilo i Uputstvo za realizaciju prakse online nastave u osnovnim i srednjim školama u Kantonu Sarajevo.

Primjenom Metodologije realizacije online nastave obezbjeđuje se da svi učenici u Kantonu Sarajevo imaju standardizovani pristup odgoju i obrazovanju kojim se optimizira mogućnost jednakog pristupa pravu na obrazovanje. Nastavno osoblje dobija jasne smjernice za rad sa aspekta prilagodbe odgojno-obrazovnog sistema online nastave u odnosu na propisane formalno-pravne konvencionalne okvire redovne nastave. Roditeljima se obezbjeđuju olakšice s aspekta obaveze da budu aktivni sudionici online nastavnog procesa redukcijama nastavnih sadržaja i kvalitativnim pristupom u realizaciji nastave, neopterećenom kvantitetom. Upravama i rukovodstvima škola daju se smjernice za otvorena pitanja organizacije i legitimizacije/legalizacije online nastavnih procesa u okvirima postojećih pravnih rješenja i praksi.

3.3. Online nastavni proces na relaciji učenik-nastavnik-roditelj

Odnosi između učesnika odgojno-obrazovnog procesa u online nastavi počivaju na tri osnovna principa:

- Dostupnost potrebne opreme i posjedovanje odgovarajućeg nivoa digitalnih kompetencija kod nastavnika, učenika i roditelja/staratelja,
- Uključenosti svih, a naročito partnerstvo nastavnika i roditelja/staratelja,
- Jasno iskazanim očekivanjima i pravovremenoj povratnoj informaciji.

U periodu početka pandemije su učinjeni napori da se učenicima osigura oprema i Internet za praćenje online nastave, te su organizirane edukacije za nastavnike u svrhu boljeg korištenja informacionih tehnologija.

Prije same realizacije nastave je potrebno prikupiti podatke o dostupnosti uređaja kao i digitalnim kompetencijama učenika i osigurati pristup resursima. Postojeće nastavne resurse je potrebno unapređivati uspostavljanjem repozitorija s intenzivnijom produkcijom koja omogućava bolje demonstriranje ključnih vještina i procesa.

Roditelji i nastavnici u ovom procesu imaju priliku za istinsko partnerstvo orijentirano u jednom cilju, a to je dobrobit učenika. Preduslov za takvu saradnju su jasno iskazana očekivanja, dogovorena pravila zajedničkog rada, pravovremena povratna informacija i fleksibilan pristup svim sadržajima.

Djeca nemaju dovoljno razvijenu samousmjerenost u učenju i sposobnost samostalnog organiziranja vremena i postavljanja prioriteta i savladavanja sadržaja. To ne znači da roditelji trebaju raditi zadatke umjesto učenika. Njihova uloga je da jačaju samostalnost učenika obezbjeđujući im okvir i strukturu. To podrazumijeva pripremu dnevnog rasporeda aktivnosti u kojem će se definirati periodi praćenja online nastave, rad na zadaći i odmor/slobodno vrijeme učenika.

3.4. Metodološke preporuke i smjernice sudionicima online nastavnog procesa

Kvalitetnim izvođenjem nastave u online okruženju još više je naglašena potreba učenika za učešćem u nastavnom procesu, ali pored toga učenik organizira samostalno svoj rad i odgovornosti u svrhu postizanja željenih ciljeva kao i slobodnog vremena. S tim u vezi su predstavljene sljedeće smjernice:

- Učenik treba da organizira svoju dnevnu rutinu praveći balans između školskih obaveza i dnevnog odmora,
- Dnevni odmor treba biti protkan fizičkom aktivnošću i kvalitetnim odmorom,
- Učenik treba da blagovremeno pristupa času,
- Nakon realizacije online nastavnog dana učenik treba napraviti pauzu, a potom se posvetiti ponavljanju gradiva, izradi domaće zadaće/projekata,
- Ukoliko učenik ima tehničke poteškoće da pristupi času ili bude spriječen da blagovremeno preda zadatak potrebno je da obavijesti predmetnog nastavnika,
- Učenik treba biti slobodan da o svim svojim brigama i poteškoćama s kojima se susreće otvoreno razgovara sa svojim roditeljima, razrednikom, pedagogom ili školskim psihologom.

Kroz prikazane smjernice možemo uočiti da se u metodološkom okviru, pored načina organizacije online nastave, jednako spominje i slobodno vrijeme učenika, čemu pridajemo veliku važnost, posebno u proporcijama s količinom vremena koju učenik provodi rješavajući nastavne obaveze. Također, u prikazanim smjernicama možemo vidjeti da se predlaže fizička aktivnost i kvalitetan odmor učenika što će omogućiti još produktivniji i bolji rad, kao i oslobađanje energije, te pravljenje resursa za obaveze koje slijede. Kvalitetan način rada i odgovor na zadate aktivnosti i zadatke je moguće postići ukoliko je napravljen balans između učenikovih obaveza, briga i problema s kojima se susreće kao i vremena koji provodi odmarajući se.

II – METODOLOŠKI DIO RADA

4. Predmet istraživanja

Predmet ovog istraživanja je slobodno vrijeme učenika mlađeg uzrasta u online modelu realizacije nastave.

Online model nastave je postavio različite zahtjeve i označio jedan inovativniji model učenja i pristupanja odgojno-obrazovnim aktivnostima, a to uključuje i provođenje slobodnog vremena u takvom okruženju. Svjedoci smo da se tokom perioda pandemije taj uticaj još više povećao i da su kreirane mnoge edukativno-zabavne platforme za djecu i mlade, kao i prenošenje kulturnih i društvenih djelatnosti na online platforme čije prihvatanje u društvu i djelovanje istih na pojedince ćemo nastojati da prikazemo u ovom radu. S obzirom na stalni rad iz vlastitih domova postavlja se pitanje o uticaju online modela nastave na slobodno vrijeme učenika i na njihovu percepciju linije koja ograničava redovne nastavne obaveze i slobodno vrijeme učenika.

Vodilja za istraživanje će biti percepcija učenika o slobodnom vremenu u osnovnoj školi, gdje će se kroz tehnike istraživanja nastojati utvrditi na koji način je model online nastave promijenio interesovanja i aktivnosti učenika u organizaciji slobodnog vremena.

4.1. Cilj istraživanja

Cilj istraživanje je bio ispitati učenike o načinu provođenja slobodnog vremena u online modelu nastave u osnovnoj školi, te uloge i uticaj online modela nastave na organizaciju slobodnih aktivnosti učenika.

4.2. Zadaci istraživanja

1. Analizirati relevantnu literaturu za problem istraživanja,
2. Utvrditi u kojim oblastima se realiziraju slobodne aktivnosti učenika u online modelu nastave
3. Ispitati koje su aktivnosti u slobodno vrijeme učenika najviše zastupljene u online modelu nastave
4. Ispitati percepciju voditelja o kvaliteti i načinu provođenja vannastavnih i vanškolskih aktivnosti učenika u online modelu nastave,
5. Utvrditi stavove voditelja vannastavnih i vanškolskih aktivnosti o promjenama aktivnosti u slobodnom vremenu učenika tokom COVID pandemije,

6. Ispitati mišljenje učenika o povezanosti slobodnog vremena s promjenom interesovanja u online modelu nastave,
7. Istražiti na koji način učenici vrše odabir ili selekciju aktivnosti koje provode u slobodnom vremenu online modela nastave.
8. Ispitati prednosti i nedostatke u realizaciji online vannastavnih i vanškolskih aktivnosti tokom perioda pandemije.
9. Ispitati koje su promjene donijele vannastavne i vanškolske aktivnosti kod učenika u periodu realizacije online modela nastave.

4.3. Istraživačka pitanja

1. Kojim oblastima pripadaju slobodne aktivnosti učenika u online modelu nastave?
2. Koje su aktivnosti najviše zastupljene u online modelu nastave?
3. Kako voditelji vannastavnih i vanškolskih aktivnosti percipiraju kvalitet i način na koji učenici provode slobodno vrijeme u online modelu nastave?
4. Percipiraju li učenici povezanost slobodnog vremena sa promjenom interesovanja u online nastavi?
5. Na koji način učenici vrše selekciju aktivnosti koje provode u slobodnom vremenu online modela nastave?
6. Koje su prednosti i nedostaci u realizaciji online vannastavnih i vanškolskih aktivnosti tokom perioda pandemije?
7. Koje su promjene donijele vannastavne i vanškolske aktivnosti učenicima u periodu realizacije online modela nastave?

4.4. Uzorak istraživanja

Uzorak koji smo koristili u ovom istraživanju je ekspertni (namjerni) uzorak; čine ga one jedinice koje stručnjaci smatraju “najtipičnijima” za populaciju koja se istražuje. Proučavajući određenu statističku populaciju čije osobine poznajemo, odabrali smo uzorak onih jedinica koje su po našem mišljenju tipične za istraživanje datog problema, odnosno one jedinice za koje smatramo da su dovoljno reprezentativne jer istraživanje pomoću ovog uzorka daje najbolje rezultate kada je osnovni skup veoma mali. Njegova glavna primjena je u eksplorativnim istraživanjima, a također se koristi u prognozama ishoda izbora. Kod ekspertnog uzorka ne možemo objektivno ocijeniti veličinu greške, jer se ne zasnivaju na principima vjerovatnoće već na znanju stručnjaka koji su izvršili izbor jedinica uzorka (Hadživuković, 1975).

Istraživanje je provedeno od novembra 2021. godine do aprila 2022. godine s učenicima od 1. do 5. razreda osnovne škole, roditeljima, voditeljima vannastavnih i vanškolskih aktivnosti.

U istraživanju je ukupno učestvovalo 100 učenika, 60 roditelja i 10 voditelja vannastavnih i vanškolskih aktivnosti.

Odnos spolova roditelja kao ispitanika je nejednak, tj. preovladava ženski spol - 49 roditelja, naspram muškog spola - 11 roditelja. Kada govorimo o voditeljima vannastavnih aktivnosti, odnos spolova je: muški spol - 6 voditelja, naspram ženskog spola - 4 voditelja. Radni status roditelja tokom pandemije je bio: 43 zaposleno i 17 u statusu nezaposlenog.

U nazivima vannastavnih i vanškolskih aktivnosti su oblasti: sport, ples, strani jezici, mentalna aritmetika i umjetničke radionice.

Uzorak istraživanja su činili učenici osnovne škole od prvog do petog razreda, kao i voditelji vannastavnih aktivnosti u Osnovnoj školi “Hasan Kikić” u Sarajevu. U istraživanje su bili uključeni i voditelji vannastavnih i vanškolskih aktivnosti iz područja umjetnosti, sporta i jezika.

Istraživanje s učenicima od 1. do 5. razreda osnovne škole je provedeno u fokus-grupi u kojoj je učestvovalo po 10 učenika iz svakog od navedenih razreda.

Fokus grupa je bila podijeljena u 3 cjeline s određenim brojem pitanja:

1. Uvod i osnovni pojmovi o slobodnom vremenu, te asocijacijama između slobodnog vremena, online nastave i obiteljskog života tokom trajanja online organizacije rada.
2. Identifikacija i uzrok problema – uvođenje pojma pandemije, online nastave.
3. Mogućnost djelovanja – promjene iz perioda pandemije i online nastave.

4.5. Metode istraživanja

U ovom istraživanju se za prikupljenje podataka koristila **deskriptivna metoda**.

Deskriptivna metoda je skup znanstveno-istraživačkih postupaka kojima se opisuju pojave odgoja i obrazovanja, tj. ispituje se njihovo stanje, a time i njihove osobine, a bez obzira na uzroke (Mužić, 1999). Ova metoda omogućava upoznavanje s postojećom situacijom, i korištena je u svrhu dobijanja kvalitativnih podataka povezanosti slobodnog vremena i aktivnosti učenika koje biraju u online modelu nastave.

Kao dopuna ovoj metodi koristila se i **komparativna metoda**.

Striktno govoreći, komparirati znači ispitivati dva ili više entiteta stavljajući ih jedne pored drugih i tražeći sličnosti i razlike između ili unutar njih. U oblasti obrazovanja, to se odnosi na komparaciju kako između, tako i unutar sistema obrazovanja (Spasenović, 2013:26). Komparacijom dolazimo do saznanja o tome da li su se aktivnosti u slobodnom vremenu promijenile tokom online nastave od perioda prije pojave ovog modela.

Metoda teorijske analize je postupak naučnog istraživanja i objašnjavanja stvarnosti putem raščlanjivanja složenih misaonih tvorevina (pojmova, sudova i zaključaka) na njihove jednostavne sastavne dijelove i elemente i izučavanje svakog dijela (i elementa) za sebe i u odnosu na druge dijelove, odnosno cjeline (Zaječaranović, 1977). Ovom metodom smo imali uvid u analiziranje pojmova o slobodnom vremenu, vannastavnim aktivnostima i načinu realizacije istih u pedagoško-psihološkom kontekstu.

Servej metoda (Survey method) koristi se za ispitivanje stavova, vjerovanja, mišljenja (Cohen i sur., 2007). U ovom istraživačkom radu smo se služili ovom metodom u svrhu ispitivanja stavova i

mišljenja voditelja vannastavnih i vanškolskih aktivnosti o načinu i kvaliteti provođenja aktivnosti u realizaciji online modela nastave.

4.6. Tehnike i instrumenti istraživanja

Tehnike koje su se koristile u ovom istraživanju su anketiranje, intervjuiranje i fokus-grupe. Instrumenti su kreirani za potrebe ovog istraživanja.

Anketiranje je postupak u kojem anketirani pismeno odgovaraju na pitanja koja se odnose na činjenice koje su im poznate ili na pitanja u vezi s njihovim osobnim mišljenjem (Mužić, 1999). Anketiranje će se koristiti u svrhu ispitivanja učenika mlađeg školskog uzrasta o načinu provođenja slobodnog vremena u online modelu realizacije nastave.

Intervjuiranje je veoma važan dio većine vrsta socijalnih istraživanja. Ono je osobito često u „akcijskim istraživanjima“ i u istraživanjima koja se tiču „procjene programa“. Takva vrsta istraživanja zanima stručnjake iz područja zdravstva, prosvjete i socijalnih službi. Oni žele procijeniti djelotvornost svoga rada i sustavno istražiti kako se on može poboljšati (Breakwell, 2001). Intervju će se koristiti u svrhu ispitivanja stavova voditelja vannastavnih i vanškolskih aktivnosti u periodu online realizacije nastave.

Anketni upitnik je mjerni instrument sastavljen od stavki ili pitanja koja se ispitaniku prezentiraju odštampana na papiru ili nekom drugom pogodnom mediju (Fajgelj, 2007).

Protokol intervjua je tehnika prikupljanja podataka. To je unaprijed pripremljeni razgovor o različitim pedagoškim problemima između onoga koji vodi i usmjerava razgovor i onoga koji odgovara na postavljena pitanja. Predstavlja najhumaniji pristup u istraživanju jer se od samog ispitanika dobijaju podaci usmenim putem. Ova tehnika daje mogućnost psihološke pripreme ispitanika, stvaranje ugodnog ambijenta u kojem se intervju izvodi. Intervju treba unaprijed dobro pripremiti. O intervjuu se vodi protokol (ručno ili magnetofonskim snimanjem). Završna faza intervjuiranja je analiza i interpretacija dobijenih podataka i donošenje zaključaka i prijedloga mjera za rješavanje uočenih problema i teškoća (Mužić, 1999).

Fokus-grupa je kvalitativni oblik istraživanja koji uključuje grupnu diskusiju o nekoj zadanoj temi. Osnovni cilj fokus-grupe je potaknuti dubinsku diskusiju kojom će se istražiti vrijednosti ili stavovi ispitanika prema nekom problemu ili temi, odnosno razumjeti i objasniti značenja, vjerovanja i kulturu koja utiče na osjećaje, stavove i ponašanje individua (Benković, 2009). Koristeći fokus-grupu ispitali smo stavove djece od prvog do petog razreda o pitanjima koja su vezana za temu istraživanja.

4.7. Postupak istraživanja i obrade podataka

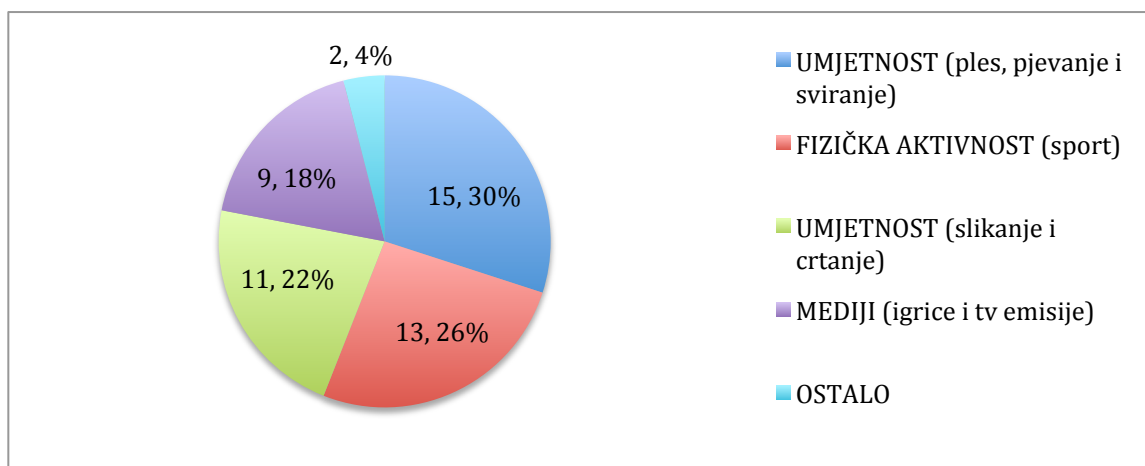
U istraživanju se koristila kvalitativna analiza podataka. Kvalitativna analiza podataka predstavlja, s jedne strane, instrumentarij za prikupljanje podataka koji je tom pristupu adekvatniji, a sa druge strane, specifičan tok analize koji obuhvata: redukciju podataka, sređivanje podataka i izvođenje zaključaka (Mužić, 1999). Dobijeni podaci su reducirani u obliku koji je prikladan za analizu.

III - ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA

5. OBLASTI I ZASTUPLJENOST SLOBODNIH AKTIVNOSTI UČENIKA U ONLINE MODELU NASTAVE

Oblasti kojima pripadaju aktivnosti u slobodnom vremenu su u periodu pandemije dobile revolucionarnu notu i donijele bezbroj promjena u rad svakog učenika. Slobodno vrijeme učenici definišu kao trenutke u kojima mogu provoditi aktivnosti koje nisu vezane za bilo kakve odgovornosti (školske, vanškolske, obiteljske i druge društvene odgovornosti), već se odnose na njihov lični izbor, vlastito kreiranje i ispunjavanje sadržaja koji odgovaraju njihovim interesima, željama i potrebama. S obzirom na načelo individualnosti ističe se usmjerenost pojedinca prema samom sebi i prema ličnim izborima što doprinosi razvoju određenih sposobnosti, karaktera, kao i sposobnosti da se pojedinac prilagodi situaciji. Shodno tome, odgovori su opravdavali ovakvo upotunjavanje slobodnog vremena, a najviše ispitanika je odabralo sljedeće oblasti slobodnih aktivnosti kojima su se bavili tokom pandemije i perioda online modela nastave: igra, rekreacija, gledanje TV-a, sportske aktivnosti, druženje s obitelji, kao i umjetnost poput plesa, pjevanja i sviranja nekog muzičkog instrumenta.

Koja su interesovanja bila zastupljena u slobodnom vremenu tokom pandemije COVID-a 19?

Grafikon 1. Oblasti interesovanja učenika u slobodnom vremenu tokom pandemije i online modela nastave

U grafikonu broj 1 prikazano je da je 28 ispitanika/učenika odgovorilo da je svoje slobodno vrijeme upotpunjavalo kroz aktivnosti koje uključuju umjetnost, ples, pjevanje ili sviranje nekog muzičkog instrumenta. Ovo je više od pola ispitanika, što je veoma dobar ishod obzirom da i kroz izvore o ovoj vrsti aktivnosti možemo zapaziti da umjetnost podstiče razvoj vizualnog, motoričkog razvoja djeteta, te igra veoma značajnu ulogu u njegovom životu. Također, slušanje muzike omogućava učenicima da

razvijaju svoje senzorne, govorne i motoričke sposobnosti, kao i emocionalnu inteligenciju. Pored ovih poželjnih svojstava u periodu pandemije i online nastave učenici su kroz ove aktivnosti ostvarivali potrebu za relaksacijom, te tako tragali za načinima da se oslobode nepoželjnog stresa što muzika kroz svoju upotrebu omogućava.

Tjelesno izražavanje poput plesa i određenih pokreta prvenstveno poboljšava zdravstvenu sliku, jača fizički razvoj, fleksibilnost, koordinaciju i umjetničku stranu. Prema odgovorima ispitanika u periodu online nastave su učenici spremali određene tačke, vježbali pokrete i učestvovali na online priredbama, što potvrđuje korisnost postojanja i istrajavanja u ovim aktivnostima i tokom perioda virusa COVID-19.

Umjetnost je dio svake individue i njena važnost se u psihološkom segmentu ogleda u načinu i putu prenošenja osjećanja koji se nalaze čak i duboko unutar djeteta, a period online nastave je uskratio određeni dio socijalizacije i nije omogućavao dijeljenje svih sadržaja za kojima su učenici imali potrebu, već su iste mogli da prezentuju kroz umjetnička djela, koreografije, pisane poruke ili kroz sviranje određenih melodija kojima su ispoljavali svoje trenutno emotivno stanje.

Pored muzike, 15 ispitanika je odgovorilo da su pohađali umjetničke aktivnosti crtanja i slikanja kao i radionice koje su podsticale rad u tim područjima. Ovaj vid aktivnosti se odvijao kroz različite radionice i časove namjenjene djeci, ali i cijeloj obitelji. Crtanje i slikanje omogućavaju razvoj motorike, sposobnosti pisanja, poboljšavaju kreativnost i samopouzdanje i kroz njihova djela je moguće čitati emocionalnu i osjećajnu sliku.

Vidjeli smo da autori Irby i Tolman kroz svoju literaturu također ističu pozitivne uticaje organiziranih slobodnih aktivnosti na mlade: socioemocionalni razvoj i angažman – uključuje i održavanje prijateljstava, te angažman u zabavi i druženju kao sposobnost da se nosimo s različitim situacijama, zatim profesionalni razvoj/orijentacija i angažman, fizički razvoj i angažman, kognitivni razvoj i angažman, civilni razvoj i angažman, kao i vlastiti napor za dolazak ka cilju, (Valjan, Vukić, 2013).

U ispitivanju o oblastima aktivnosti u slobodnom vremenu kojima su se bavili 20 učenika je glasalo da su bili učesnici i sportsko-rekreativnih igara koje su upotpunile vrijeme ne samo učenicima već cjelokupnoj obitelji. To se odnosi na različite vrste sportova kao i planinarenje, vožnja bicikla, poligonske igre i sl. Fizička aktivnost je u ovom periodu bila u jakoj vezi sa igrom, kao osnovom i jednom od baza inovacije i kreativnosti između učenika i onih koji formiraju različite materijale za njeno provođenje, i kao osnovni način učenja o sebi i drugima koji se nalaze u okolini.

Posebno je istaknuto da su učenici u periodu online nastave mnogo istraživali o različitim mogućnostima pravljenja igrica koje će biti zabavne i koje će uključivati i učesnike poput članova

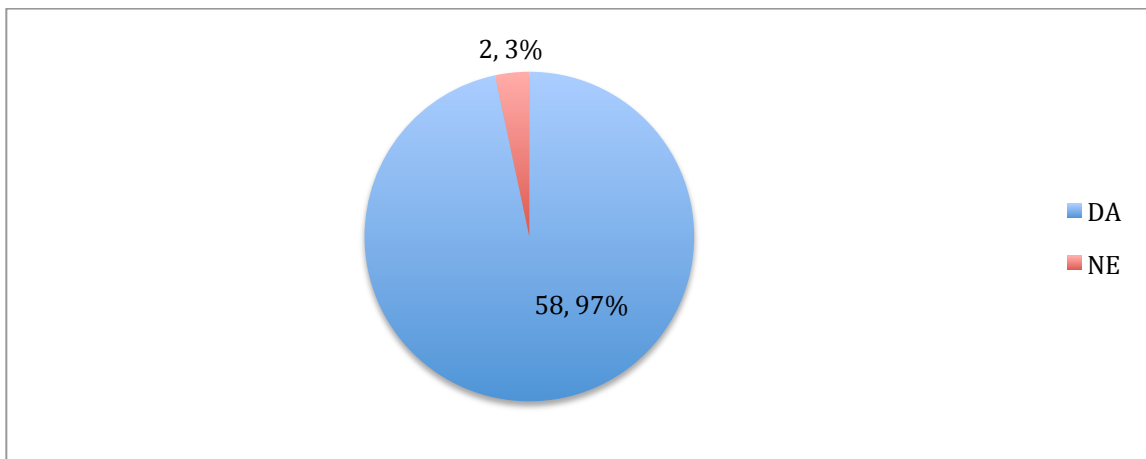
obitelji. Upravo kroz online nastavu možemo vidjeti pravu stranu igre i njene najvažnije stavke – inovativnosti. Također, kada govorimo o kreiranju novih sadržaja možemo se osloniti na komentarisanje autora Tolmana i Irby-a gdje naglasak za lični razvoj i njegovu sveobuhvatnost (kognitivnu, emocionalnu, socijalnu, motoričku) oslanja upravo na inovativnost.

Sljedeća oblast koju su učenici spomenuli jesu mediji i vrijeme za medije koji su bili dio svakodnevnog života učenika, ali koji se, pored njegove funkcije da omogući nesmetanu komunikaciju i prijenos informacija u periodu pandemije, također koristio za online kurseve, edukacije i igre. Deset učenika je izjavilo da je svoje slobodno vrijeme provodilo svakodnevno uz različite online igrice što potvrđuje riječi autorice Pehar (2003) koja navodi da je jedan od novijih načina na koji mladi koriste svoje vrijeme upravo korištenjem medija i tehnologije što se kroz period pandemije itekako istaklo jer je većina navedenih oblasti realizirana u online okruženju.

Autor Jerebić (1970) navodi da su aktivnu ulogu mladih i trenutke koje bi trebali provoditi na kvalitetan i ispunjen način preuzele visokoprofesionalizirane mašinerije, a mas-mediji posreduju spektakle, zabavu, koncerte, utakmice iz svih krajeva svijeta. Ovaj segment preuzimanja vremena se također očitovao tokom trajanja online nastave jer su učenici prisustvovanjem određenim online događajima mogli da komuniciraju s ljudima širom svijeta, slušaju njihova predavanja, gledaju online koncerte bez obzira na mjesto održavanja istih. Online okruženje i oblasti slobodne aktivnosti učenika su u ovom periodu proširile i upotpunile svoje domete. Online nastava je također proširila obim provođenja vremena učenika koristeći medije, ali se taj uticaj znatno proširio i na aktivnosti slobodnog vremena učenika, te su se razne oblasti učeničkih interesovanja vezivale za te izvore informacija, znanja i vještina.

Pored viđenja učenika o oblastima slobodnih aktivnosti nastojali smo ispitati i roditelje, te njihovo viđenje o oblastima provođenja slobodnog vremena u periodu pandemije i online nastave, te kroz njihove odgovore vidjeli da je donijela mnoge promjene u njihovo zajedničko provođenje slobodnog vremena kao i aktivnosti u različitim oblastima koje su bile potpuno drugačije, inovativnije i kreativnije za cijelu obitelj. Kroz pitanje o provođenju slobodnog vremena s djetetom kroz traženje sadržaja koji odgovaraju njegovim interesovanjima, 58 od 60 ispitanika je odgovorilo da se potpuno slaže oko prilagodbe tih sadržaja i nastojanja da se te oblasti djelovanja prošire, obogate i pozitivno djeluju na dijete i njegov razvoj.

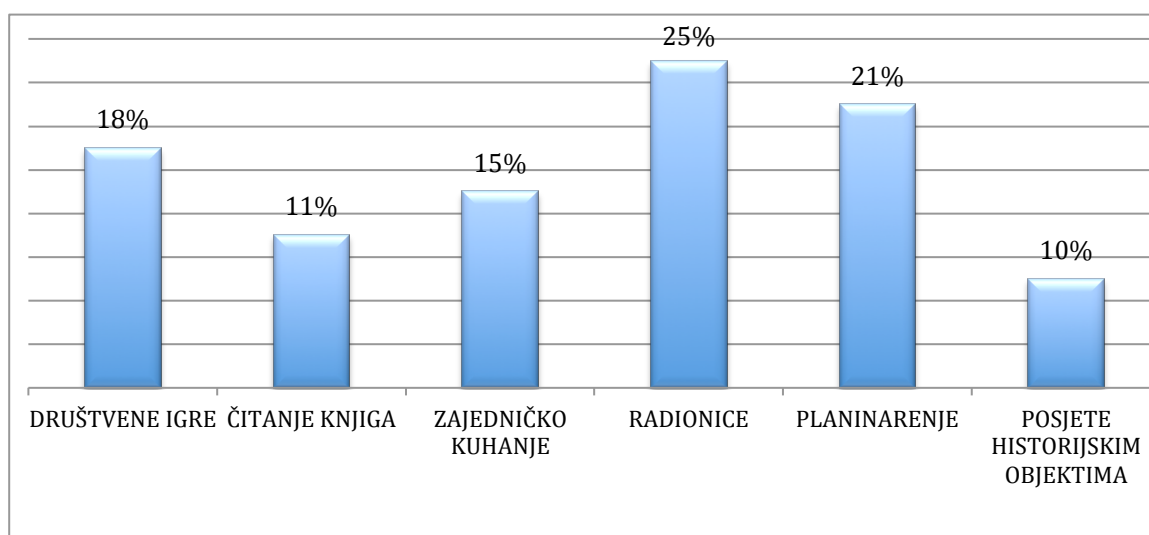
Da li ste slobodno vrijeme s djetetom realizirali tražeci sadržaje koji odgovaraju njegovim interesovanjima?

Grafikon 2. Prilagođavanje i istraživanje novih sadržaja tokom perioda pandemije shodno interesovanjima učenika

Neke od oblasti slobodnih aktivnosti koje su naveli roditelji su: društvene igre, čitanje knjiga i stripova, gledanje TV-a, vožnja bicikla, pjevanje i sviranje, šivenje, čišćenje, kuhanje, kao i kreiranja novih radionica i eksperimenata za djecu. Također, jedna od važnih zapažanja u odgovoru roditelja je oblast fizičke aktivnosti poput planinarenja, izleta, posjeta historijskim i geografskim znamenitostima i provođenja vremena na čistom zraku u cilju očuvanja mentalnog i fizičkog zdravlja.

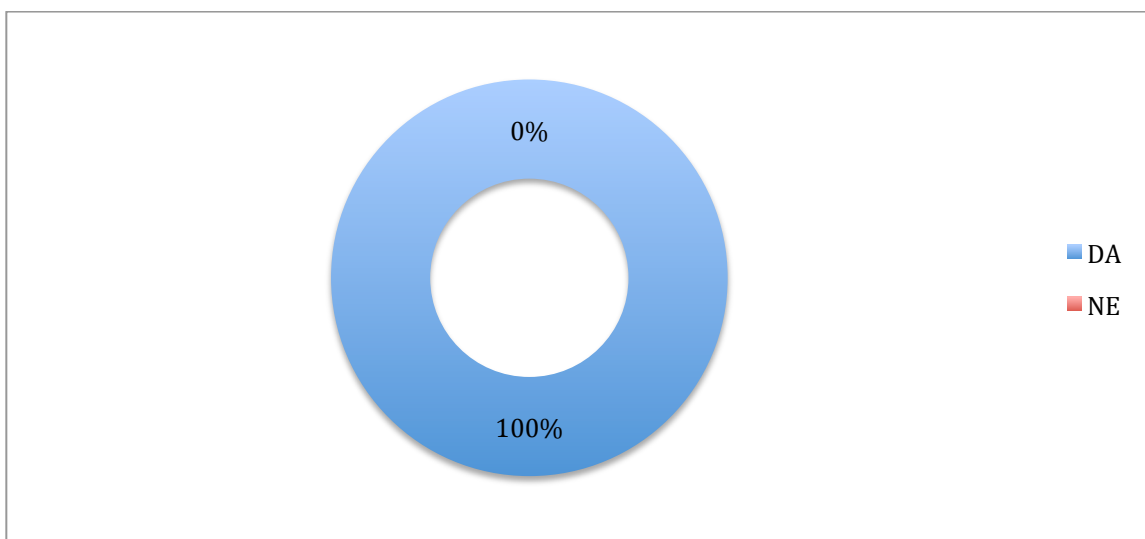
Na koji način ste realizovali zajedničko obiteljsko vrijeme u period pandemije i online nastave?

Grafikon 3. Prikaz aktivnosti slobodnog vremena i njihova zastupljenost tokom pandemije i online modela nastave

Kroz prikazani grafikon možemo primijetiti da je 25% roditelja značaj dalo upravo rekreacijskim aktivnostima u prirodi kao jednoj od oblasti tokom online nastave. Djeca su unutar domova provodila mnogo vremena što je rezultiralo da slobodno vrijeme upotpune na čistom zraku. U ostalom nizu navedenih aktivnosti se daje prednost također fizičko-rekreativnim oblastima na otvorenom, ali i inovacijama unutar domova. Boravak unutar domova je roditelje posebno podstakao u istraživanju oblasti u kojima mogu probuditi svoju kreativnost, pa su se odlučivali na izradu različitih zabavnih poligona, uvođenja novih pravila unutar igara i dodjeljivanja posebnih uloga. Roditelji ističu potpunu saglasnost kroz stav da aktivnosti koje su realizovali tokom online nastave su potpuno drugačije od onih koje su provodili prije tog perioda.

Da li je realizacija aktivnosti slobodnog vremena bila drugačija u odnosu na period prije pandemije?

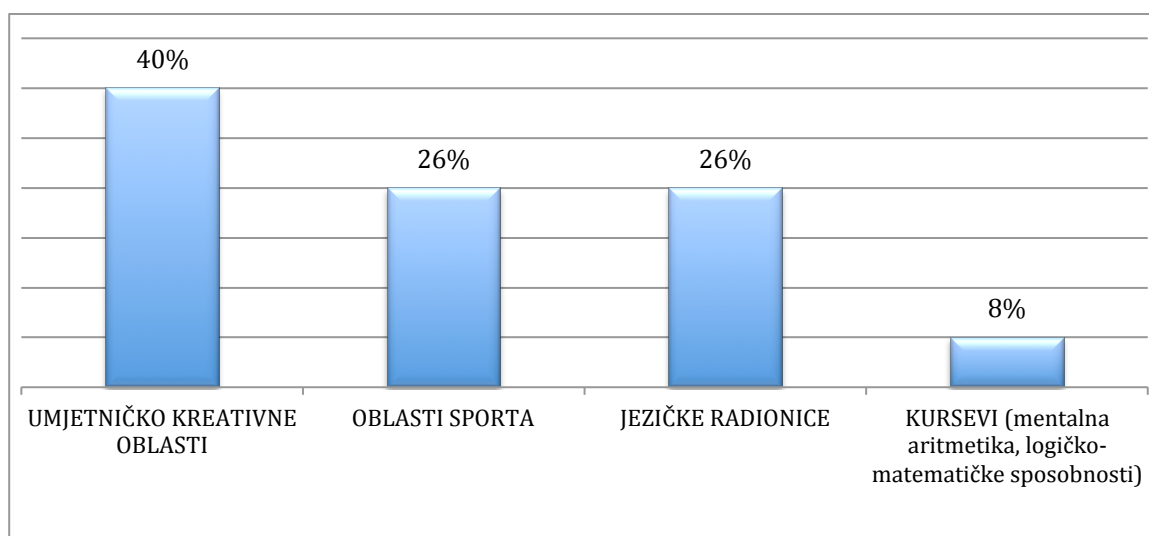
Grafikon 4. Realizacija aktivnosti slobodnog vremena na drugačiji način tokom pandemije i online modela nastave

Kroz grafikon možemo zapaziti da je 100% roditelja saglasno da je realizacija aktivnosti slobodnog vremena tokom pandemije bila potpuno drugačija u odnosu na period prije njene pojave. Također, uzmimo za primjer i navođenje jednog roditelja koji kaže da je pod utiskom online modela nastave imao potrebu da se za određene oblasti i provođenje slobodnog vremena posebno obučava i traga za načinima na koji mogu te aktivnosti lakše izvoditi, što je pored ostalih dobrih strana obogatilo znanje i iskustvo. Ukoliko se vratimo na izjavu autora Stevanovića (2000) koji kaže da je cilj odgoja izgrađivanje svestrane i skladne ličnosti, te da se to postiže samo zajedničkim ciljevima, sadržajima i

akcijom možemo vidjeti da su upravo navedene oblasti slobodnog vremena provodile jako jasan i učinkovit zadatak.

Slobodno vrijeme učenika tokom pandemije i online modela nastave je bio izazov i za voditelje vannastavnih i vanškolskih aktivnosti, ali su bili jako aktivni u djelovanju kroz različite oblasti. Na grafikonu možemo vidjeti da je najviše članova vannastavnih i vanškolskih aktivnosti zastupljeno u umjetničko-kreativnim oblastima, zatim u oblastima sporta i jezičkih radionica.

Koje oblasti vannastavnih i vanškolskih aktivnosti su bile zastupljene u periodu pandemije i online nastave?

Grafikon 5. Zastupljenost oblasti vannastavnih i vanškolskih aktivnosti tokom perioda pandemije i online modela nastave

S ovim podacima se slažu i tvrdnje učenika kao i roditelja koji su također najviše pažnje usmjeravali ka ovim aktivnostima. U procentu 8% su navedene i oblasti poput mentalne aritmetike, te određenih kurseva za razvijanje logičko-matematičkih sposobnosti. Sve navedene oblasti su dodatno unapređivali, a djeca i roditelji su bili jako zainteresovani za uvođenje novih faktora u zajedničko provođenje vremena jer su smatrali da prostor unutar doma treba biti ispunjen svježim idejama u cilju rasta i napredovanja djeteta. Voditelji vannastavnih i vanškolskih aktivnosti su kroz ove oblasti otkrili nove načine izvođenja rada. Neki od primjera su iz oblasti crtanja gdje su učenici koristili posebne online platforme za izražavanje kreativnog umijeća, povezivali se sa poznatim autorima i umjetnicima i bogatili svoje vidike i saznanja.

Posmatrajući rezultate i kada govorimo o organizovanju vannastavnih i vanškolskih aktivnosti u periodu pandemije i obuhvatajući sve navedene oblasti, pokazuju nam da je nastava u periodu pandemije imala pozitivan uticaj na unapređenje različitih oblasti slobodnog vremena kod učenika, roditelja i voditelja vannastavnih i vanškolskih aktivnosti, kao i otkrivanja novih oblika rada, povezivanja i interakcije s drugim sudionicima određenih aktivnosti, te ispitivanja vlastitih granica i aktivnosti koje ranije nisu bile praktikovane. Voditelji su svoje oblasti rada unaprijedili i ponudili raznovrstan sadržaj koji je omogućio nesmetano učestvovanje.

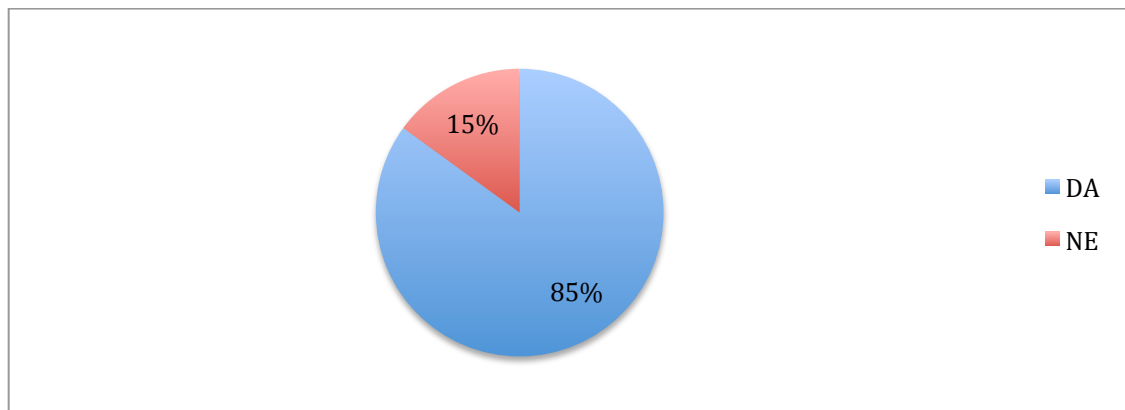
Kroz literaturu smo mogli vidjeti da autor Pehlić (2014) navodi da se vannastavne aktivnosti smatraju kao podloga za navikavanje učenika za kvalitetno korištenje slobodnog vremena, a u ovom periodu su itetkako poslužile i za podsticanje učenika da istražuju i prihvataju određene uslove rada, te ne odustaju od aktivnosti zbog spoljašnjih okolnosti što je također jedan od jako dobrih načina djelovanja na učenika.

1.1. KVALITET I NAČINI PROVOĐENJA SLOBODNOG VREMENA U PERIODU ONLINE NASTAVE

Period pandemije je donio različite promjene u korištenju slobodnog vremena djece, obzirom da su pod uticajem različitih faktora usljed online nastave djeca bila izložena novim situacijama koje su iziskivale potrebu za novim interesovanjima, željama i izlascima iz okvira u kojima su ranije boravili. To je dovelo do različitih promjena, a posebno u kvalitetu i načinima na kojima se provode te aktivnosti. Kada govorimo o kvalitetu, to se također odnosi na samu realizaciju aktivnosti kao i metodama za njeno bolje realizovanje, a da bi se realizovale potrebno je pronaći adekvatne načine za to, što je bio jedan od ciljeva ispitivanja.

Na grafikonu smo prikazali rezultate o promjenama provođenja slobodnog vremena tokom perioda online nastave. 85% učenika je odgovorilo da se promijenio način provođenja slobodnog vremena kroz određene aktivnosti, a 15% učenika je odgovorilo da nije došlo do promjena u realiziranju istih.

Da li je vannastavni i vanškolski način realizacije aktivnosti zahtijevao promjene usljed pandemije?

Grafikon 6. Promjene u načinu provođenja slobodnog vremena učenika tokom pandemije i online modela nastave

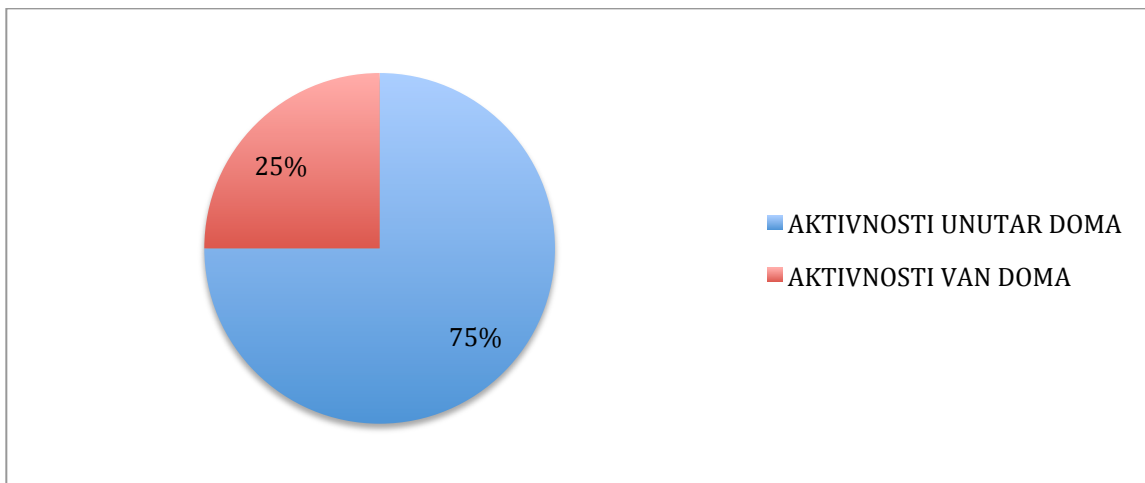
U odgovorima 85% učenika je svoje aktivnosti provodilo na malo drugačiji način. Sve ono što bi obavljali kroz fizički kontakt i susrete s grupom su prenijeli u online model, pa su navedene aktivnosti, koje smo već spominjali i kao oblasti djelovanja, prilagođavali uslovima koji su bili u tom periodu. Učenici su također prisustvovali online treninzima kroz praćenje rada instruktora preko računara, oponašanje tih pokreta i aktivno sudjelovanje u istim.

Jedna od izjava učenika za promjenu realizacije aktivnosti glasi: “Naš trening je imao novi način izvođenja. Pratili smo trenera preko Zoom aplikacije i na taj način obavljali vježbe. Trener nas je usmjeravao i pratio preko kamere, jedva smo čekali te susrete...” Kroz izjavu ispitanika možemo zaključiti da se uvodi i određena online platforma za realizaciju aktivnosti i da rad u online okruženju pronalazi puteve do djece.

Ostalih 15% učenika navodi da nije došlo do promjena u realizaciji slobodnih aktivnosti, jer ranije nisu prisustvovali tim treninzima ili da su već ranije realizovani online susreti što nije neki novitet u njihovom radu, niti je zahtjevalo dodatno prilagođavanje. Kada govorimo o načinima provođenja slobodnih aktivnosti, jedna od također drugačijih okolnosti je provođenje slobodnog vremena unutar doma i njegovog prostora.

Na grafikonu su prikazani rezultati da 75% učenika nije provodilo slobodno vrijeme izvan doma već kroz aktivnosti koje uključuju boravak u prostoru, dok je 25% učenika provodilo vrijeme kroz aktivnosti koje uključuju izlazak poput boravka na planinama, izletištima, i drugim otvorenim prostorima.

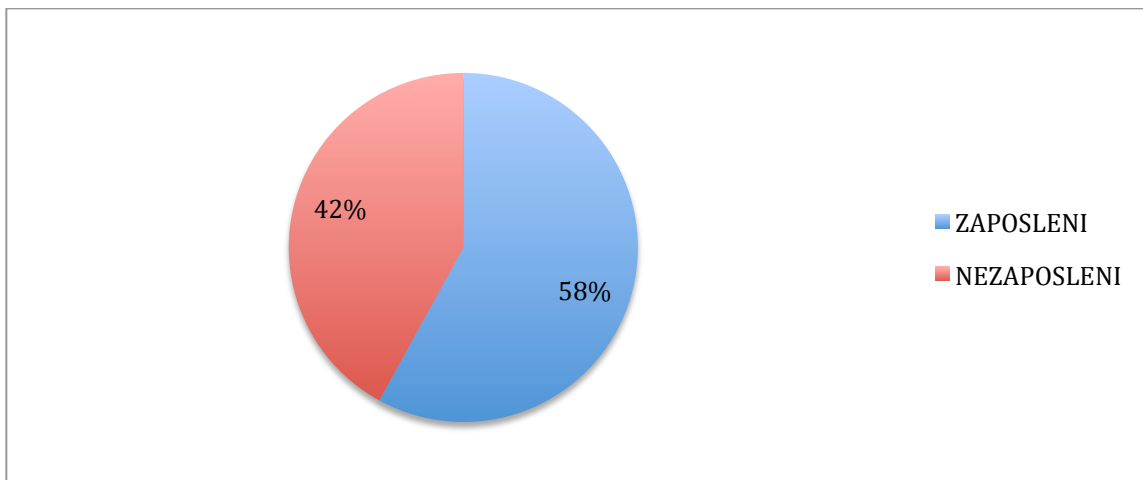
Da li su djeca aktivnosti slobodnog vremena provodila unutar doma ili van njega

Grafikon 7. Prikaz mjesta provođenja slobodnog vremena uključujući vannastavne i vanškolske aktivnosti tokom perioda pandemije

Neki od učenika su naveli da su početkom online nastave obustavili svoje učešće u vannastavnim i vanškolskim aktivnostima koje su kasnije realizovane i online, te se opredijelili samo na obiteljske i društvene obilaske na otvorenom. Također, u procentima djece koja nisu provodila svoje slobodno vrijeme u online okruženju kroz izjave su pokazala određenu dozu zasićenja online nastavom, posebno s nedostatkom interakcije s drugarima, promjenom i prilagodbom na promjenu uobičajenih aktivnosti, s dubokim htijenjem da se taj period ne ponovi u istom ili sličnom intenzitetu što bi dodatno narušilo njihovu potrebu za slobodom i društvenim pripadanjem. Kada govorimo o roditeljima koji su također učesnici u aktivnostima slobodnog vremena, na grafikonu je predstavljen njihov status zaposlenosti tokom pandemije i online modela nastave, što također ukazuje na kvalitet provođenja slobodnog vremena.

Da li ste tokom pandemije bili u zaposlenom ili nezaposlenom radnom statusu?

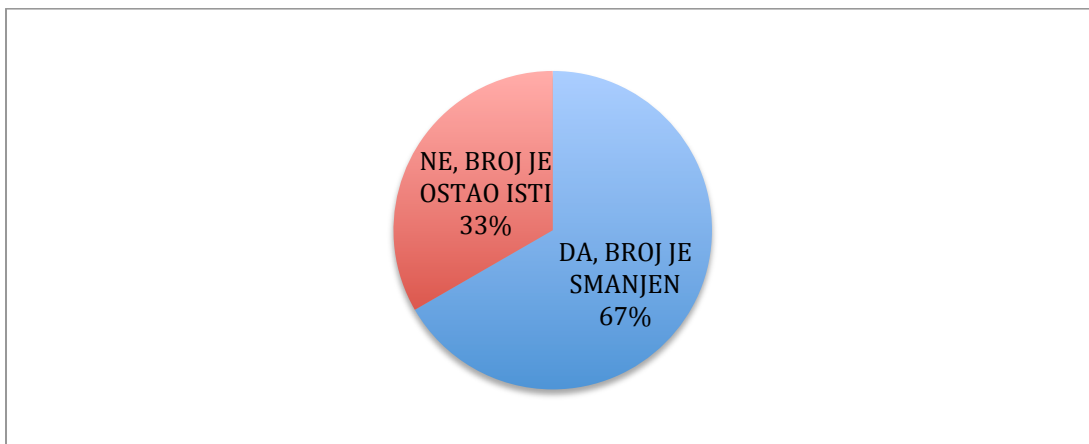
Grafikon 8. Radni status roditelja tokom pandemije i provođenja online modela nastave

Možemo primijetiti da je 58% roditelja nastavilo obavljati svoje aktivnosti u statusu zaposlenog, a 42% roditelja su imali status nezaposlenog. U ovim podacima možemo vidjeti da je veći procenat roditelja koji su zaposleni i koji su svoj rad i vrijeme organizovati tako da i oni, ali i djeca provedu slobodne aktivnosti na kvalitetan način.

Međutim, ono što je zajedničko kod svih roditelja jeste da su roditelji kroz svoje izjave naglašavali da ponekad nisu imali nikako prostora za slobodno vrijeme kako za dijete tako ni za sebe, jer su određene oblasti rada zahtjevale upoznavanje s novim digitalnim komponentama koje su pored rada, angažmana zahtjevale i dodatnu edukaciju. Ovakav proces funkcionisanja i priroda roditelja kao skrbitelja i osobe koja pridonosi zajednici u cilju upotpunjavanja obiteljske klime je bio veoma iscrpljujući gdje je percepcija na slobodno vrijeme od strane roditelja bila u veoma nezahvalnoj poziciji.

Autor Janković (1967) navodi da vrijeme posmatramo s aspekta dva različita fenomena: kao društvenu pojavu i kao opću univerzalnu društvenu pojavu, ali ono što je ključno jeste da su oba aspekta slobodnog vremena veoma značajna i da obuhvataju sve aktuelne društvene promjene na različitim područjima djelovanja i rada. Upravo ovo nam ukazuje da su se slobodno vrijeme i sve navedene aktivnosti po kvalitetu i načinu rada prilagođavali novonastaloj situaciji. Kvalitet i način izvođenja određenih aktivnosti se razlikovao i u provođenju vannastavnih i vanškolskih aktivnosti.

Da li je broj djece tokom pandemije bio manji u odnosu na prethodni period i da li ste unatoč tome realizovali vannastavne/vanškolske aktivnosti tokom perioda pandemije i online nastave?

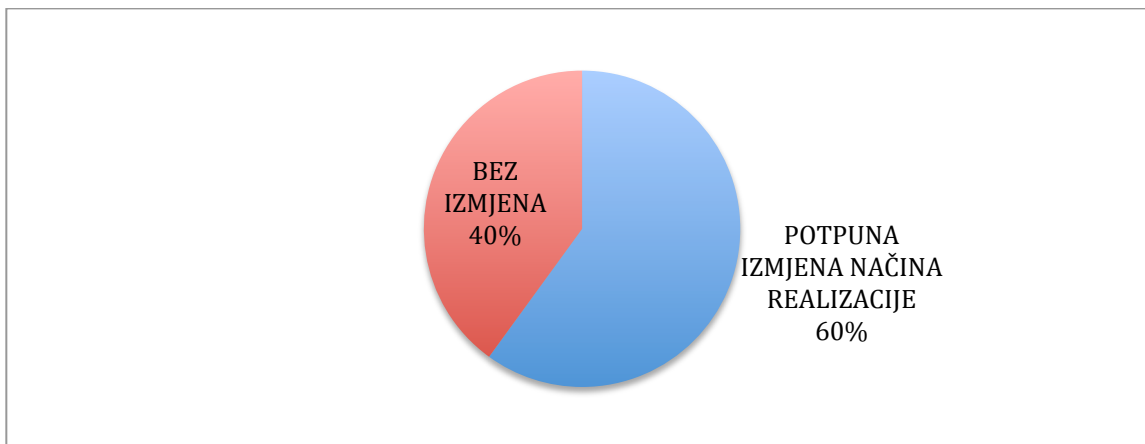

Grafikon 9. Izmjene u broju članova koji su prisustvovali vannastavnim/vanškolskim aktivnostima tokom pandemije

Kroz grafikon možemo vidjeti da je 20 voditelja vannastavnih / vanškolskih aktivnosti glasalo da se broj članova na vannastavnim/vanškolskim aktivnostima smanjio u odnosu na period prije pandemije, što nam ukazuje na različite promjene interesa učenika za vannastavne i vanškolske aktivnosti, dok je 10 voditelja iskazalo da nije došlo do promjene broja članova i da su oni koji su već bili u to procesu godinama nastavili svoje članstvo.

Ono što je kroz istraživanje bilo veoma interesantno jeste pitanje da li je upravo realizacija vannastavnih i vanškolskih aktivnosti zahtjevala promjenu plana i programa rada.

Da li je vaš plan i program zahtjevao potpunu izmjenu načina realizacije ili nije bilo izmjena?

Grafikon 10. Realizacija vannastavnih i vanškolskih aktivnosti u periodu pandemije

U grafikonu su predstavljeni podaci koji nam govore da je 18 ispitanika, tačnije voditelja vannastavnih i vanškolskih aktivnosti odgovorilo da je period zahtjevao potpunu izmjenu sadržaja, što je više od pola učesnika u ovoj grupi ispitanika.

Kada govorimo o potpunoj izmjeni, ona obuhvata promjene u načinu rada, novim metodama, kreiranju inovativnijih sadržaja, te ključno u svemu je prenošenje svih oblika komunikacije u online okruženje što je jedan od glavnih okidača ovih promjena.

Naredni poredak je 12 voditelja koji odgovaraju da je u njihovim aktivnostima zahtjevana djelimična prilagodba i ti odgovori se odnose na promjenu načina komunikacije, tačnije prelazak u online model.

Niti jedan odgovor nije zabilježen u tvrdnji da nije bilo potrebe za dodatnim izmjenama.

Ovdje možemo vidjeti da su promjene itekako bile neophodne, ali jedan od glavnih izazova voditelja jeste da su pored svakodnevnih izazova trebali svoje oblasti rada da prenesu u novo okruženje što je u period same organizacije ovog procesa doprinijelo da se smanji kvalitet prisustva učenika na ovim susretima. Promjene u načinima rada vannastavnih i vanškolskih voditelja se ogledao u tome da djeca koja su prije pandemije pohađali određene treninge, te sadržaje su realizovali u svojim domovima uz instrukcije trenera preko online platformi. Djeca koja su prisustvovala likovnim radionicama su, prateći upute i korake, pravila svoja umjetnička djela. Djeca koja su u sklopu vannastavnih aktivnosti spremala materijale za priredbu snimala su određene tačke i postavljala na platforme.

Sama suština je da se u ovom periodu slobodno vrijeme učenika upotpunjavalo kroz aktivnosti mimo nastave i škole samo na prilagođeniji i inovativniji način nego ranije, što su voditelji aktivnosti nastojali da organizuju na što bolji i prihvatljiviji način. Kada je riječ o kvalitetu u određenim sferama realizacije aktivnosti slobodnog vremena, pored teškoća i okolnosti koje su bile iznenadne i nametnute, kada govorimo o radu znatno je poboljšan u odnosu na period prije pandemije jer je poboljšan na osnovu uključivanja digitalnih mogućnosti, prenošenja i dijeljenja sadržaja na potpuno inovativniji način. Iako se kvalitet izvođenja slobodnog vremena kroz određene aktivnosti kretao u oscilacijskom ritmu, načini i kvalitet rada su upravo kroz promjene kreirale nove metode i oblike rada u tom online okruženju.

Autor Janković (1973) navodi da se kroz kolektivne, slobodne aktivnosti učenika, kroz vannastavne i vanškolske oblike mogu otkloniti određena ograničenja i da se njima nastoji postići interdisciplinarni i multidimenzionalni pristup, razvijati sposobnosti kulturne potrebe, stvaralačke potencijale osobe kao i to da se upozna sa različitim temama. Na ovaj način se mladi obogaćuju i pridnose integraciji društva. Promjene koje su nastale u načinu i kvalitetu rada mnogo doprinose učenju i razvijanju individue, te pozitivno djeluju na proširenje njenih vidika u različitim poljima djelovanja.

Međutim, ono što je ključno kada govorimo o načinima i kvalitetu realizacije vannastavnih aktivnosti jesu smjernice kojima bi se trebao voditi i taj proces. Na samom početku smo spomenuli važnost slobodnog vremena kako za pojedinca tako i za društvo, ali kroz Opće odredbe iz perioda pandemije, tačnije Smjernice o provođenju odgojno-obrazovnog procesa u periodu COVID-a 19 je moguće pronaći samo uputu da se vannastavna i dopunska nastava organiziraju u online okruženju pod određenim online okolnostima, ili da se organizuju van objekta ili škole uz poštovanje epidemioloških mjera. Za kvalitetan način izvođenja vannastavnih i vanškolskih aktivnosti bi bilo potrebno da postoje određene smjernice, upute i načini na koji će se raditi i unaprijediti taj rad učenika, ali i voditelja. Također, u metodološkim smjernicama se navodi i da je učeniku potreban odmor i balans između školskih obaveza i odmora, no u daljem tekstu ne stoje prijedlozi niti sugestije kako bi se taj način mogao organizovati. Kroz odgovore roditelja smo mogli vidjeti da je većina tih usmjerenja bila prebačena upravo na njih i da su oni s učenicima tragali ka rješenjima na određena pitanja, te da ponekad nisu imali vrijeme za sebe niti za upotpunjavanje vremena s učenicima, odnosno djecom. Voditelji vannastavnih i vanškolskih aktivnosti su bili u nuždi da potpuno ili djelimično izmijene svoj plan vannastavnih i

vanškolskih aktivnosti, ali ni za tu svrhu ne postoje jasne smjernice, te su oni donosili promjene na osnovu ličnog iskustva, rada i istraživanja.

Kvalitet je sadržajnost i skup karakteristika koji ispunjavaju određene zahtjeve, a da bi oni bili zaista ispunjeni trebaju biti podstaknuti smjernicama koje će biti osnova i korijen svih djelovanja, pa i ovih vannastavnih i vanškolskih aktivnosti.

5.2. SPEKTAR INTERESOVANJA UČENIKA U SLOBODNOM VREMENU TOKOM TRAJANJA ONLINE MODELA NASTAVE

Interesovanja učenika ponekad znaju biti dosta promjenjiva i spadaju u grupu motivacionih i dinamičkih osobina ličnosti tako da se mogu posmatrati kao pokretači za različite aktivnosti. Interesovanja učenika se često mogu odraziti na svakodnevne obaveze i poboljšati djelovanje u odgojno-obrazovnom procesu. Svaka situacija i novonastali događaj nosi sa sobom određene karakteristike i otvara vrata novim mogućnostima i spoznajama. S obzirom na ovakav pregled pojma interesovanja ispitivali smo da li je period pandemije imao uticaj da učenici otkriju neka nova interesovanja koja će upotpuniti njihovo slobodno vrijeme.

Jedan od odgovora koji se odnosi na nova interesovanja je: “U periodu online nastave roditelji su me upisali u školu mentalne aritmetike i imali smo časove preko računara; tu sam upoznala mnogo novih drugara.”

Također: “U period pandemije sam postala član radionice za programiranje, a to me počelo interesirati jer smo puno vremena provodili za računarima.”

Kroz ove izjave učenika možemo uvidjeti buđenje nekih starih interesovanja kroz ovaj period, kao i interesovanja koja su potekla upravo u periodu pandemije. Također, učenici su navodili da je online način komunikacije imao potpuno drugačiji oblik realizacije od onog kroz fizički kontakt tako da im se činilo da prisustvuju nekim novim aktivnostima, a samo se radilo o inovacijama.

Jedan od dokaza da je online način rada dobio novu crticu koja se odnosi na slobodno vrijeme učenika u online svijetu. Uticaj medijskog sadržaja nije bio kao u periodu prije pandemije jer je učenicima bilo omogućeno da aktivnosti poput treninga, plesa ili neke druge fizičke oblasti obavljao u prostorima za

koje su namijenjeni dok je u ovom periodu to preneseno na online platformu gdje su se sudionici međusobno pratili koristeći digitalnu opremu ili umjetničke radionice koje bi se održavale u ateljeu, sada su poprimile nove oblike rada, tehnike kao i same organizacije. Tragajući za znanjima, kreatori digitalnih sadržaja i IT timovi su radili na osvježavanju različitih sadržaja i omogućavali najnovije verzije programa, inovacija i aplikacija koje su se prilagođavale situaciji pandemije i online nastave, djeci privlačile pažnju, budila želju za novim eksperimentisanjem i prelazili granice uobičajnih susreta. Jedan od primjera je da su učenici kroz kreativne radionice izrazili interesovanja za radionice grafičkog dizajna, a nakon toga na kreiranje određenih grupa, tema i timova.

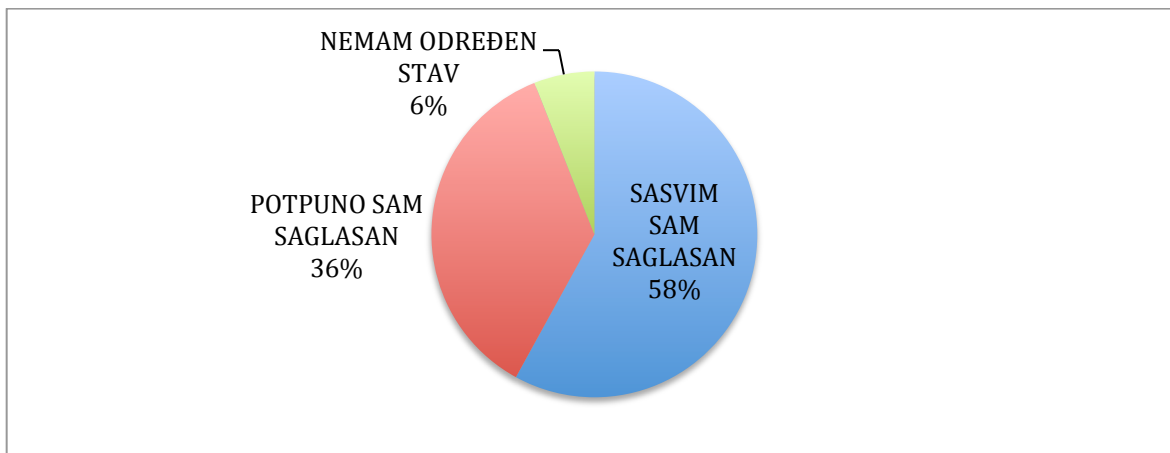
Možemo primijetiti da je ovo lančani slijed koji opravdava rezultate da mediji nose najviše postotaka i da je njihovo djelovanje obilježilo ovaj dinamični period. Roditelji su u ovom procesu imali u interesu da djeca na što bolji način upotpune vrijeme koje je važno za njihovo psiho-fizičko zdravlje, te da budu inspirisani novim iskustvima, ali i da pretjeran boravak u medijskom svijetu ne ostavi bilo koju vrstu posljedice. Pored učeničkog udjela u medijskom svijetu i proširivanju interesovanja i vidika, roditelji su također bili sudionici tog procesa i odazivali se na različite edukacije, seminare, roditeljske grupe, časove zajedničkih treninga, radionica, bili posmatrači, pomagači i aktivni učesnici ovih sadržaja.

Autor Previšić (2000) govori da se kroz slobodno vrijeme i usvajanjem novih znanja i kulturnih vrijednosti, upoznavanjem sa novim interesovanjima i praćenjem aktuelnih zbivanja pojedinac odnosi drugačije prema svijetu koji ga okružuje.

U periodu COVID-a 19 mogli smo svjedočiti različitim dešavanjima i novim načinima života što kroz prethodni grafikon promjene interesovanja učenika možemo vidjeti da su se oni mijenjali u skladu sa aktuelnostima, ali kako navodi autor upravo te situacije izrode nova i bogatija znanja u raznim domenama. Kada govorimo o roditeljima kao ispitanicima u grafikonu je predstavljeno nekoliko tvrdnji gdje roditelji navode da su zajedničke aktivnosti provodili tragajući za novim interesovanjima učenika i cijele obitelji.

Na tvrdnju “U periodu online nastave je bilo mnogo izazovnije organizovati nove aktivnosti shodno interesovanjima djeteta” - 29 roditelja je odgovorilo sa – sasvim sam saglasan, 18 roditelja sa - potpuno sam saglasan, a ostali broj ispitanika je odgovorio da nema utvrđen stav o tom pitanju.

U periodu online nastave je bilo mnogo izazovnije organizovati nove aktivnosti shodno interesovanjima djeteta

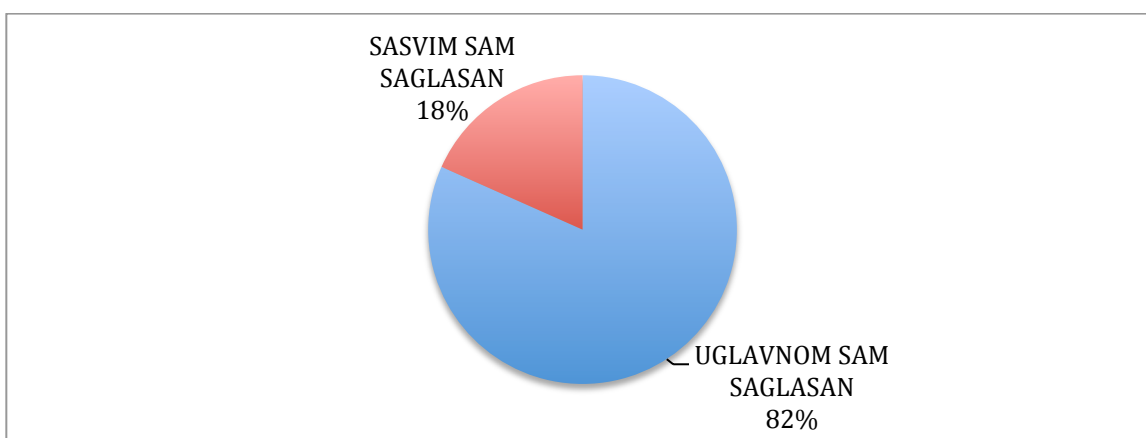

Grafikon 11. Stavovi roditelja o većim izazovima tokom pandemije u realizacije aktivnosti slobodnog vremena

Potvrda roditelja za više napora u organiziranju aktivnosti nam svjedoči o njihovom ulaganju i traganju za aktivnostima učenika.

Također, odmah poslije ovog saznanja je prikazano da su aktivnosti tokom perioda online nastave potpuno drugačije od onih koje su provodili prije perioda pandemije.

Aktivnosti koje smo realizovali u ovom period su potpuno drugačije od onih koje smo provodili prije ovog perioda

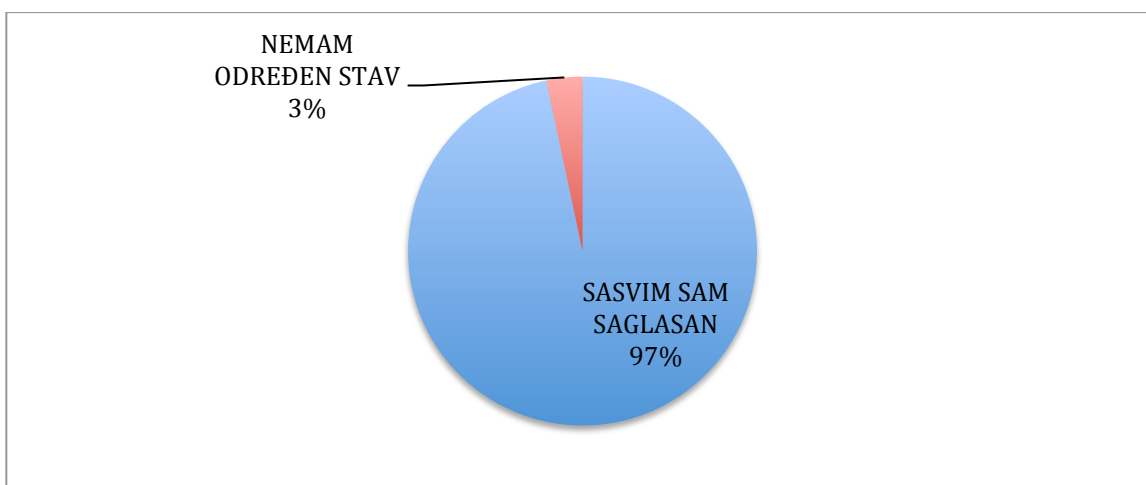

Grafikon 12. Stavovi roditelja o promjeni načina realizacije aktivnosti u slobodnom vremenu tokom pandemije

Ovu tvrdnju sa stavom “uglavnom sam saglasan” je prihvatilo 49 roditelja, dok je ostali broj ispitanika odgovorilo da su - sasvim saglasni.

U samom vrhuncu ispitivanja interesovanja od strane roditelja posebno važno saznanje i otkriće jeste tvrdnja “Period pademije nam je diktirao kako se slobodno vrijeme u obitelji može iskoristiti na veoma kvalitetan način”. U ovu tvrdnju spadaju sve vrste interesovanja učenika, ulaganje u njihovu realizaciju, kao i rezultati roditelja.

Slobodno vrijeme sa djetetom smo realizirali tražeći sadržaje koji odgovaraju njegovim interesovanjima

Grafikon 13. Sadržaj slobodnih aktivnosti tokom pandemije je kreiran shodno interesovanju učenika

U sljedećem prikazu možemo vidjeti da je 58 roditelja sasvim saglasno s tvrdnjom o kreiranju sadržaja shodno interesovanjima i to je jedan od najvećih procenata saglasnosti u ovom domenu istraživanja gdje roditelji stavljaju naglasak da je ovaj period možda svima zaista bio potreban.

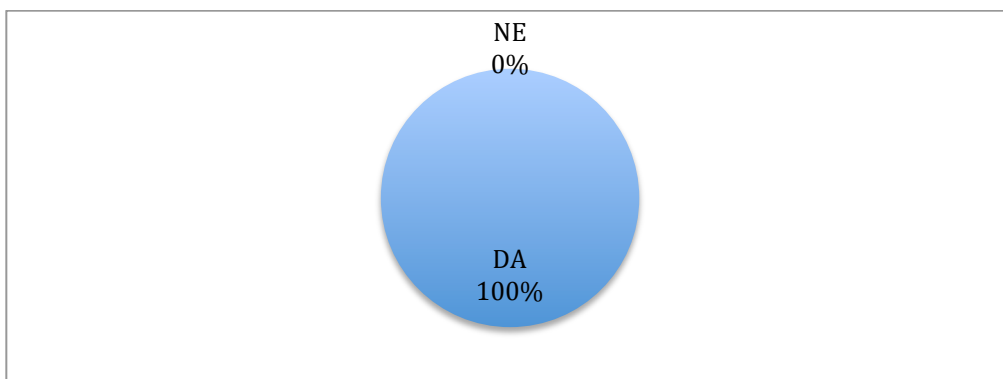
Ukoliko uzmemo u obzir ovaj rezultat i to da je autor Stevanović (2000) izdvojio da je cilj odgoja izgradnja svestrane i skladne ličnosti, a to se postiže zajedničkim ciljevima, zadacima, sadržajem i akcijom, možemo reći i da je cilj slobodnog vremena upravo ulaganje i istraživanje o novim interesovanjima koja mogu imati pozitivan uticaj na učenika kako bi dosegao ovaj navedeni cilj.

Prema odgovorima na pitanja voditelja vannastavnih i vanškolskih aktivnosti kroz grafički prikaz pitanja “Kakav je uticaj imao period pandemije na aktivnosti učenika u slobodnom vremenu?” dobili smo najviše odgovora koji se tiču njihovog interesovanja za određene oblasti koje su bile dostupne. Najčešći odgovori su oscilacija u motivaciji i pažnji, promjena interesovanja, prezasićenost sadržajima, biranje novih i neisprobanih sadržaja, smanjena aktivnost učenika pri određenim radionicama posebno zbog izostanka fizičkog kontakta. Poseban izazov koji ovdje navode je da je voditeljima vannastavnih i vanškolskih aktivnosti veliki izazov bio da svoje sadržaje oblikuju u pravcu da djeca ne gube interesovanje, da bude u skladu sa standardima, da prate novosti kako se ne bi desila odstupanja, a kako djeca ne bi osjetila veliku razliku i promjenu zbog nastale situacije.

5.3. SELEKCIJA I ORGANIZACIJA AKTIVNOSTI SLOBODNOG VREMENA KROZ OBITELJSKI I DRUŠTVENI ŽIVOT TOKOM ONLINE NASTAVE

Slobodno vrijeme učenika je u velikoj mjeri povezano s obiteljskim i društvenim životom i ova dva faktora su u velikoj mjeri povezana. Period pandemije je izazvao mnogo promjena i kreirao novi model provođenja slobodnih aktivnosti shodno i samoj situaciji koja je iziskivala prilagodbe. U grafikonu možemo vidjeti odgovore učenika kao ispitanika koji su odgovorili na pitanje o provođenja slobodnog vremena s obitelji tokom perioda pandemije. Nastojali smo ispitati da li su svoje slobodno vrijeme dijelili sa članovima obitelji, a broj odgovora je bio znatno jasan, gdje upravo ovaj obiteljski segment vuče i svoje dobrobiti za dijete i cijelu njegovu primarnu zajednicu.

Da li ste slobodno vrijeme provodili sa članovima obitelji tokom perioda pandemije?

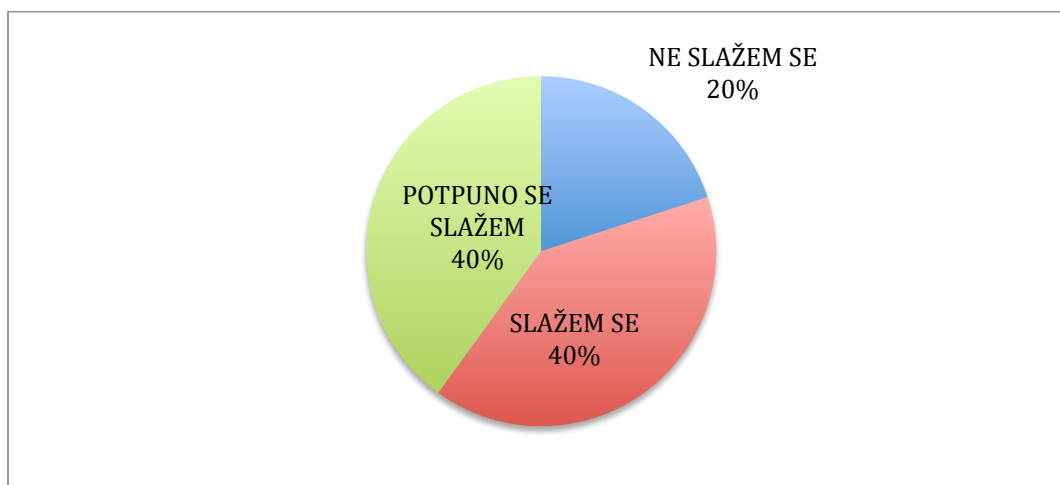
Grafikon 14. Provođenje slobodnog vremena tokom perioda pandemije sa članovima obitelji

Od 50 učenika kao ispitanika, svi su odgovorili potvrdno sa “da”, što nam govori o povezivanju vremena s obiteljskim životom, a to je jedan od najboljih načina izgradnje međusobnih odnosa i relacija. Ovdje se očituje načelo jedinstva i skladnosti odgojnih uticaja, i odnosi se upravo na to zajedničko djelovanje i dolazak do ciljeva, posebno u periodu pandemije koja je sama po sebi puna izazova i zadataka. Na samom početku pandemije od obitelji se itekako tražilo ovo načelo kako bi se smanjio otpor od svakodnevnih vijesti, i kako bi svi članovi pronašli određeni mehanizam funkcionisanja i izvršavanja obaveza u ovom periodu. Rezultat da su učenici svoje vrijeme upotpunjavali u obiteljskom okruženju uključuje i druga načela posebno zadovoljenja dječijih potreba, usklađivanju, prilagodbi uzrastu i okolnostima, te cjelokupnu aktivnost roditelja ili staratelja koje su bile od iznimne važnosti u ovom periodu.

Samo provođenje slobodnog vremena sa članovima obitelji je imalo pozitivan uticaj na učenike, što dokazuje sljedeći grafikon gdje je to potvrdilo 80% roditelja sa odgovorima, no 20% je odgovorilo da se ne slaže sa ovim stavom, jer je pretjeran boravak sa članovima obitelji donosio i određenu količinu stresa, negativne energije i međusobnog nerazumijevanja.

Međutim, ono na šta je potrebno staviti naglasak jeste pozitivna strana zajedničkog boravka i razvijanje empatije, razumijevanja, motivacije, inspiracije i drugih faktora koji donose dobrobit za pojedinca i zajednicu.

Zbog provođenja zajedničkog slobodnog vremena u period pandemije, dijete je postalo sretnije i ispunjenije

Grafikon 15. Prikaz pozitivnog uticaja perioda pandemije na zajedničko provođenje vremena između članova obitelji

U grafikonu broj 15. je prikazan pozitivan uticaj zajedničkog boravka članova obitelji koji su svoje slobodno vrijeme provodili kroz sadržaje poput igranja društvenih igara, čitanja knjiga i stripova, gledanja TV-a, vožnju bicikla, pjevanja, sviranja, šivanja, čišćenja, kuhanja, kao i kreiranja novih aktivnosti.

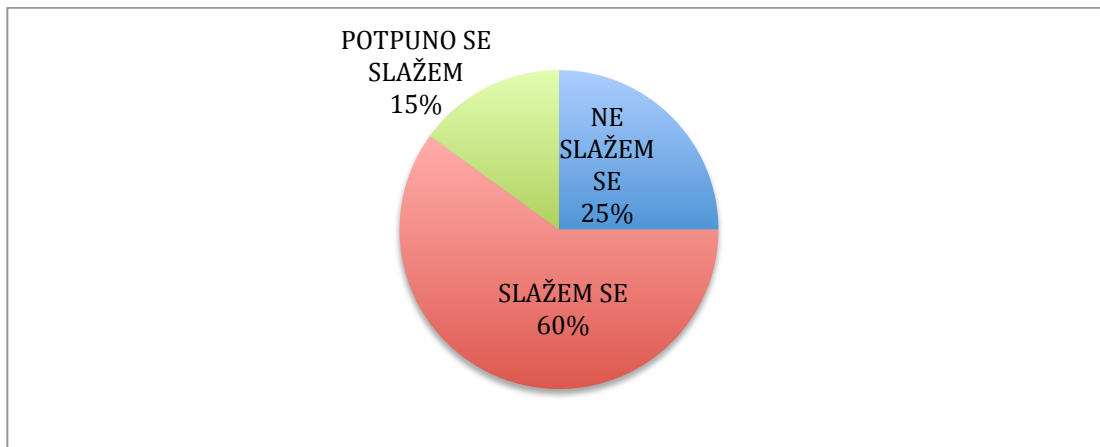
U svim navedenim aktivnostima se posebno ističu inovacije u igrama što se pored zajedničkog obiteljskog vremena odnosi i na osmišljavanje i kreiranje novih sadržaja, zabavnih poligona, uvođenje novih pravila, dodjeljivanje uloga i kreativno izražavanje svih članova obitelji kroz svoje učešće u istom.

U istraživanju s roditeljima o temi slobodnog vremena učenika tokom perioda online nastave, razgovarali smo i o aktivnostima koje su imale pozitivan uticaj na obiteljsku klimu. Ono što je istaknuto kao pozitivan uticaj je provođenje zajedničkog slobodnog vremena, više sportskih aktivnosti, te zajednički rad. Na osnovu rezultata ovih tvrdnji možemo iskazati da su aktivnosti slobodnog vremena u obitelji dobile novu dimenziju kao i način na koje se isto koristi. Važno se držati konstatacije da se rezultat ispitanika odnosio na djelimično ili potpuno slaganje s tvrdnjom što nam govori da je period pandemije i online nastave imao pozitivan uticaj na kvalitet provođenja slobodnog vremena u obitelji.

Neosporno je to da je obiteljski život iz ovog perioda iznjedrio mnogo promjena, a posebno one koje se odnose na poboljšanje komunikacije, izrazite empatije, međusobne podrške i zajedničkog rada. U grafikonu su prikazani rezultati tvrdnje da je period pandemije i online nastave zbližio članove obitelji na određeni način, i to ukazuje na 60% slaganja sa tom tvrdnjom. U period prije pandemije roditelji su mnogo više vremena, pa čak i slobodnog, provodili obnašajući neke druge vrste aktivnosti, dok je upravo ovaj period iznjedrio da se formira određeni plan i raspored aktivnosti unutar obitelji i upravo to zajedničko vrijeme je dovelo da se 15% roditelja potpuno slaže bez ikakvog daljeg razmatranja tvrdnje i kroz ovo obiteljski život je okarakterisan kao postojan i učinkovit u ovom periodu.

Naravno, 25% roditelja kao ispitanika se ne slaže s ovom konstatacijom misleći da su sve nabrojane karakteristike koje vežemo u ovom slučaju za obitelj već postojale, te da su oni ostali dosljedni njima.

Period pandemije i lockdown-a nas je međusobno zbližio

Grafikon 16. Prikaz o uticaju pandemije na zbližavanje članova obitelji

Također se smatra da je provođenje zajedničkog vremena pozitivno za njihovo emocionalno zdravlje i još bolju obiteljsku koheziju.

U grafikonu broj 16. rezultati nam svjedoče o obiteljskom i društvenom uticaju u periodu pandemije. Učenici su odgovorili da su svoje vrijeme tokom pandemije i online nastave provodili sa članovima obitelji i sa društvom (vršnjaci, učenici iz razreda, učenici sa vannastavnih i vanškolskih aktivnosti).

Autor Dizdarević (2000) navodi da se pojam slobodnog vremena veže upravo za trenutke u kojim se procesi socijalizacije u usporedbi sa sadržajima i modelima socijalizacije u odgojno-obrazovnim ustanovama odvijaju na slobodniji, spontaniji i dinamičniji način. Upravo period pandemije je imao ovakav slijed i istaknuo je različite procese socijalizacije, uključujući i drugačiji odnos s vršnjacima. Jedan od učenika kao ispitanika je izjavio sljedeće: “Period pandemije mi je uskratio druženje sa drugarima, ne bih više volio da se ponovi...”

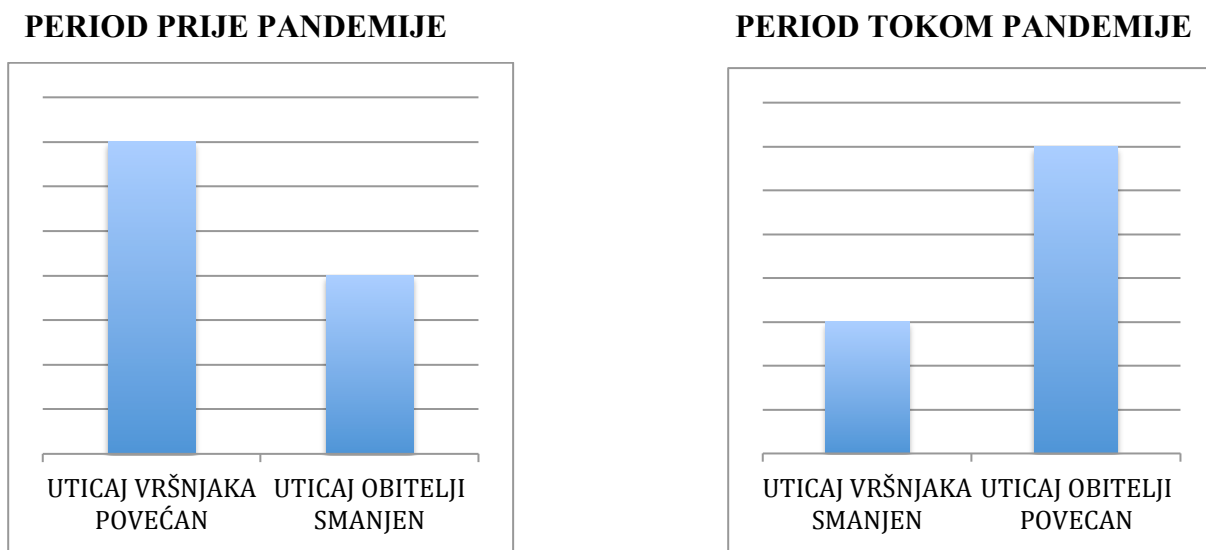
Kroz ovu, ali i ostale izjave učenika smo mogli da uvidimo koliko je fizički kontakt bio veoma važan i neophodan i da je on zapravo veoma nedostajao u ovom periodu iako su se provodili različiti susreti preko online platforme.

Kada govorimo o vršnjacima i drugim oblicima socijalizacije, tome nam svjedoče rezultati da su učenici u periodu pandemije i online nastave postali članovi raznih udruženja, klubova, grupa i sve je to imalo jako veliki uticaj na poboljšanje socijalizacije.

Voditelji vannastavnih i vanškolskih aktivnosti su istakli da su u određenim periodima roditelji također prisustvovali časovima koje su djeca pohađala, što im je bilo posebno drago da na taj način ostvaraju

bolju interakciju. Odraz na vanškolske i vannastavne aktivnosti kada je u pitanju društveni životni segment tokom perioda pandemije se ogleda u dvije vrste odgovora od strane voditelja.

U grafikonu je predstavljeno pitanje o smanjenim fizičkim susretima tokom pandemije COVID-a, te na koji se to način odrazilo na pojedinca. Prikazana je razlika između perioda prije pandemije i perioda tokom pandemije COVID-a 19. Kroz grafički prikaz perioda prije i poslije pandemije vidno je uočena razlika između dva faktora uticaja vršnjaka i uticaja obitelji.

Grafikon 17. Fizički kontakt sa vršnjacima i obitelji, prije i poslije pandemije

Voditelji vannastavnih i vanškolskih aktivnosti smatraju da je društveni život učenika ispaštao u smislu da je učenicima mnogo nedostajao fizički kontakt i susreti na koje su navikli i koji su bili uobičajni, te da su se njihovi online susreti svaki put vodili tim temama i razgovorima koji su pričali o tome. Međutim, kao prednost online nastave i načina realizacije ovih aktivnosti jeste dodatno uključivanje članova obitelji u zadatke i realizaciju.

Jedan od ispitanika navodi da su roditelji bili veoma česti na njihovim radionicama i da su braća i sestre također učestvovali u raznim aktivnostima. Voditelji također dijele mišljenje da su na taj način jačali obiteljske veze i povećavali interakciju sa roditeljima. Također, na ovaj način su neki od voditelja po prvi put stupili u kontakt sa oba staratelja, sa cijelom obitelji ili sa osobama koje su učeniku jako bitne u njegovom životu. Ovaj period je poslužio kao i način da se međusobno zbliže i dijele smjernice o djetetovom napredovanju i poboljšanju određenih faktora. Uzimajući u obzir sve navedene aktivnosti u

kojima su sudjelovali članovi obitelji, možemo se osloniti na autore Ajanovića i Stevanovića (2004) koji smatraju da je cilj roditeljskog i obiteljskog odgoja prije svega identifikacija dječijih sposobnosti i afiniteta kroz igru, te upoznavanje djece i omogućavanje pravilnog rasuđivanja pozitivnih i negativnih postupaka ljudi kroz uklapanja u okruženje i mogućnost ostvarivanja komunikacije sa vršnjacima i okruženjem, te prisustvovanje zabavnim, radnim i edukativnim aktivnostima i obavezama.

5.4. PREDNOSTI I NEDOSTACI AKTIVNOSTI U SLOBODNOM VREMENU TOKOM PANDEMIJE I ONLINE NASTAVE

Period pandemije i online nastave je napravio veliku revoluciju u realizaciji i provođenju slobodnog vremena učenika, roditelja, kao i voditelja vannastavnih i vanškolskih aktivnosti. Početak ovog procesa je donio mnogo teškoća i prvobitnih nedostataka, ali iz svih tih perioda se izrodilo i mnogo dobrobiti za odgoj, obrazovanje, odmor i razonodu učenika.

U grafičkom prikazu možemo vidjeti izdvojene prednosti i nedostatke koje su učenici kao ispitanici istakli, a jedna od glavnih prednosti koje su učenici naveli je proširivanje vidika u različitim oblastima i raznovrsnost sadržaja koji su upotpunjavali članovi obitelji, voditelji vannastavnih i vanškolskih aktivnosti, vršnjaci i drugi sudionici.

Kao glavni nedostatak kada govorimo o provođenju slobodnog vremena učenici su naveli nedostatak fizičkog kontakta i nemogućnost da svoje vrijeme provode kao prije pojave virusa COVID-19. Smanjena fizička interakcija učenika je imala vrlo neugodan efekat, posebno kada govorimo o prvim razredima koji su svoje prve školske trenutke provodili preko kamera i na taj način upoznavali školski svijet. Znamo da je svaki početak, a posebno kada je u pitanju adaptivni, veoma težak i pun izazova, što je učenicima predstavljalo dodatnu težinu prvenstveno u spoznaji, a i u realizaciji zadataka. Također, prema smjernicama tokom pandemije smanjivao se bilo kakav susret gdje je igra kao važna stavka dječijeg razvoja u nekim trenucima izostala ili je njen intenzitet bio mnogo manji.

Pehar (2003) navodi da se u školi ostvaruju neposredni kontakti omladine i da tu počinje socijalizacija kroz sudjelovanje u različitim socijalnim grupama, ali i formiranje istih shodno godinama i zajedničkim interesovanjima što nam potvrđuje važnost fizičkog kontakta i benefita koje nosi u svom sadržaju.

Kroz prednosti, proširivanje vidika i uvođenjem inovacija možemo napraviti mali rezime dosadašnjih saznanja i izdvojiti sljedeće aktivnosti koje su učenicima upotpunili period pandemije:

- kursevi za samostalno učenje (otkrivanje novih metoda lakšeg i bržeg učenja)
- povezivanje sa planinarskim društvima (planinarenje, izleti, obilasci pojedinih znamenitosti)
- inovacija kroz društvene igre i praćenje trendova koji su bili dostupni na online platformi (različiti izazovi poput vježbi, plesa, pjevanja i sl).
- ispitivanje vlastitih granica i mogućnosti kroz aktivnosti ranije nisu praktikovali ili koje su imali za cilj da usavrše (vožnja bicikla, rolanje, sviranje instrumenata, kuhanje i sl).

Posebno značajna informacija je mogućnost provođenje više vremena sa članovima obitelji i upotpunjavanje zajedničkih obiteljskih aktivnosti.

Kroz istaknute oblasti možemo zaključiti da su prednosti također to što su učenici kroz navedene aktivnosti jačali svoje kognitivne, emotivne, motoričke i druge sposobnosti što je velika prednost kojom je obogaćeno znanje i dovedeno na jedan novi nivo. Nedostatak jeste što su učenici imali smanjen fizički kontakt sa vršnjacima, ali neke od olakšica su bile da je online nastava omogućavala stupanje u kontakt sa drugima, uspostavljanje interakcije sa osobama koje su na potpuno drugom geografskom području, kao i osobama koje ne bismo tako lako sreli u običajnim okolnostima.

S obzirom na svakodnevne obaveze učenika i roditelja, provođenje obiteljskog vremena zajedno je bilo u znatno većim količinama u odnosu na period pandemije kada su svi svoje obaveze obavljali u istom prostoru čime se međusobna saradnja, interakcija, emotivna povezanost i kohezija obitelji jačala, a provođenje vremena je nosilo razne benefite za emocionalno zdravlje učenika koje je bilo dosta narušeno u svim nastalim okolnostima.

U obiteljskom svijetu je bilo mnogo više prednosti i pozitivnog uticaja kako na učenike, tako i na roditelje.

Posebno ističemo inovacije u igrama što se pored zajedničkog obiteljskog vremena odnosi i na osmišljavanje i kreiranje novih sadržaja, zabavnih poligona, uvođenje novih pravila, dodjeljivanje uloga i kreativno izražavanje svih članova obitelji kroz svoje učešće u istom. Ono što je istaknuto kao pozitivan uticaj je provođenje zajedničkog slobodnog vremena, više sportskih aktivnosti, zajednički rad, ali među odgovorima postoji i određeni procenat ispitanika koji je smatrao da zajedničko provođenje slobodnog vremena nije imalo pozitivan uticaj na obitelj.

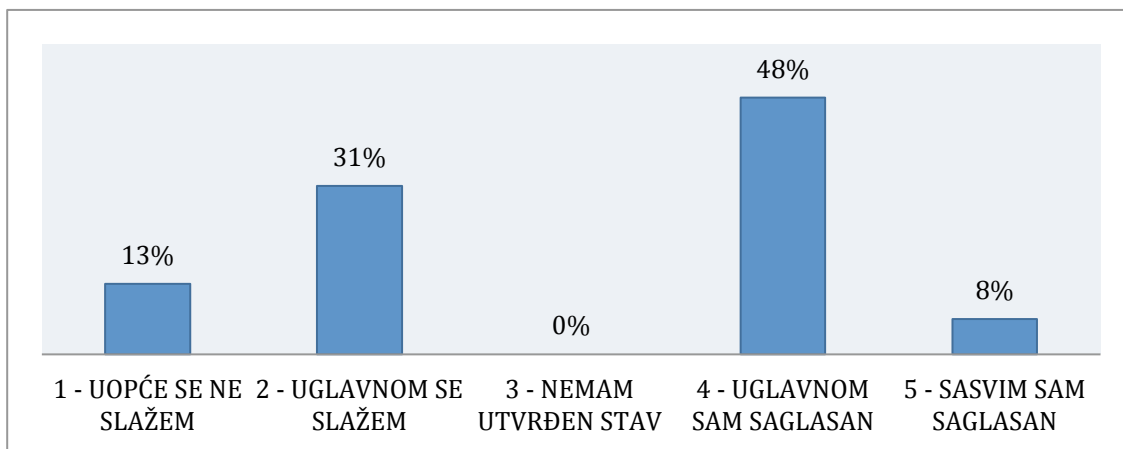
Faktori koji su istaknuti kao negativni su uglavnom socijalna distanca i pojačana briga i strahovi, posebno s ciljem da roditelji omoguće sve što je potrebno kako bi se proces odvijao nesmetano i kako bi učenici bili aktivni sudionici u njemu. U obiteljskom svijetu od prednosti također možemo izdvojiti da se pospješila komunikacija između članova. U velikoj mjeri je dosegla nivo gdje su članovi obitelji razmjenjivali informacije, osjećanja, pitanja, interesovanja i postali su dosta bliži, jer je sama neizvjesnost unutar situacije zahtjevala povezanost.

Kada govorimo o obiteljskim prednostima, moramo istaći da je 80% roditelja odgovorio da je period lockdown-a u pandemiji imao uticaj da se svi zblize, te da se potpuno slažu s tom tvrdnjom i da su svoje slobodne aktivnosti dijelili sa članovima obitelji, dok je ostalih 20% roditelja odgovorilo da je takav odnos među članovima bio i ranije prisutan i da se u pandemiji nisu dešavale promjene tog tipa. Boravak sa članovima obitelji je u istraživanju pokazao dosta dobrih strana, a stavljaajući poseban naglasak na uspješniju motivaciju učenika. Kroz istraživanje je istaknuto da je planiranje obiteljskih aktivnosti iziskivalo više vremena i posvećenosti, konkretno odnosi se na potpunu ili djelimičnu saglasnost sa tvrdnjom da je period pandemije zatijevao ulaganje više truda za upotpunjavanje zajedničkog slobodnog vremena unutar obitelji.

Ovo se posebno odnosi na kreiranje sadržaja kojima se upotpunjavalo to vrijeme kao i pronalazak inovacija koje će biti zanimljive djetetu i svim članovima obitelji. Samim tim, to iziskuje više vremena, energije i motivacije da se slobodno vrijeme kvalitetno upotpuni. Roditelji su zapazili da provođenje vremena s djecom ima jako pozitivan uticaj na njih, emotivno su bili veoma siti, što se odrazilo na mnogo bolje raspoloženije, motivaciju, ispunjenost i istinsku sreću.

Međutim, kada govorimo o ispitivanju nedostataka u obiteljskom životu, roditelji su istakli nedovoljno vremena za slobodne aktivnosti, preopterećenost poslom, školom i drugim životnim obavezama što nije omogućavalo dovoljno prostora dok se u potpunosti nije završio period adaptacije u pandemiji.

Online model nastave je iziskivao mnogo vremena tako da je bilo veoma teško organizovati slobodne aktivnosti u obitelji

Grafikon 18. Online model nastave tokom pandemije je uticao na teže organizovanje slobodnog vremena u obitelji

Kada govorimo o prednostima online načina rada u vannastavnim i vanškolskim aktivnostima možemo izdvojiti to da su učenici izašli iz uobičajnih okvira i svoje časove realizirali sa voditeljima na potpuno drugačiji način, što je novo iskustvo i u čemu se ogleda istrajnost rada.

Voditelji su naveli da su počeli da više koriste online platforme, da se upoznaju s njihovim radom i maksimumom korištenja istih, da su upoređivali kvalitete rada tih platformi i težili novim načinima rada koji će djeci omogućiti bolje predstavljanje sadržaja tokom časa. To je bio veliki izazov za voditelje vanškolskih aktivnosti koji su određene sadržajne jedinice trebali predstaviti uz korištenje rekvizita, što je predstavljalo dodatni trud i inovaciju na način koji će omogućiti učeniku nesmetan rad (primjer je da neki učenici nisu imali bučice, pa su koristili flaše punjene vodom ili pijeskom ili su koristili kućanski namještaj za vježbu). Velika prednost je bila upravo to da djeca iz udobnosti svog doma mogu bit članovi ovih aktivnosti i učestvovati u njima kao i uobičajno.

Također, voditelji navode da su se se posvetili i edukaciji i istraživanju pogodnijih programa za korištenje, a to znanje su prenosili i na djecu.

Nedostaci pri načinu realiziranja vannastavnih i vanškolskih aktivnosti su ti da se sama struktura ovih časova treba odvijati u cilju grupne povezanosti članova, međusobne saradnje, zajedničkog udjela, timskog rada što u periodu pandemije nije bilo moguće realizirati na taj način.

Sama realizacija ovih vrsta aktivnosti preko online platformi je zahtjevala puno rada i prepreka u realizaciji, krenuvši od loše internet konekcije, prekida konekcije, nedostatka određenih uređaja iz odjela tehnologije (mikrofon, kamera) što je još otežavalo prisustvovanje djece ovim aktivnostima. Pojedini voditelji su naveli da sa nekim učenicima nisu mogli ostvariti kontakt kao i ranije i da je dinamika rada bila poljuljana od strane ovih faktora.

5.5. PROMJENE U OBLASTI SLOBODNOG VREMENA KOJE SU NASTALE POS LJEDICOM PANDEMIJE I ONLINE NASTAVE

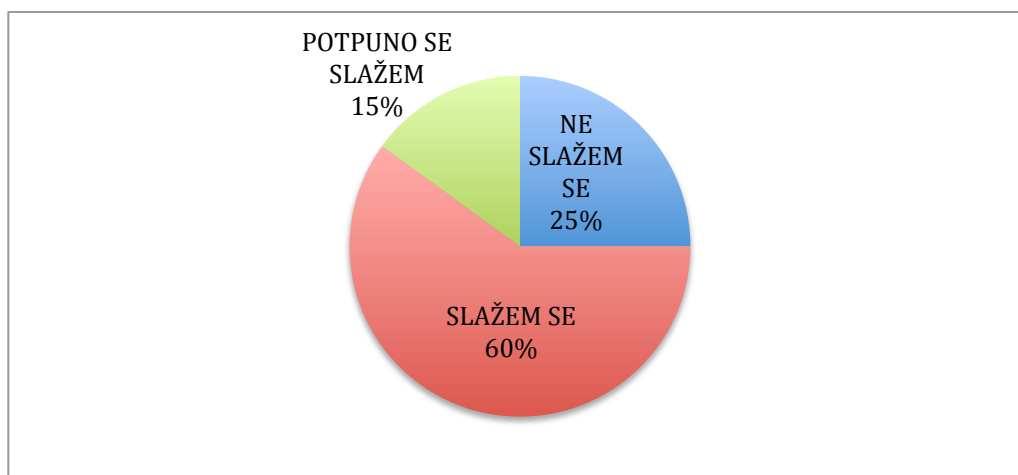
Promjene koje su nastale u periodu pandemije su se itekako odrazile na dalji život i načine na koji su učenici provodili svoje vrijeme, a te promjene iz perioda pandemije su evidentne u sve tri grupe ispitanika.

Učenici su se prvenstveno u ovom periodu upoznali sa online nastavom, načinom realizacije, obogatili svoja znanja, iskustva, vidike i pomjerali vlastite granice. Učenici kao ispitanici ističu da su postali mnogo opušteniji, da se njihovo slobodno vrijeme kreiralo shodno školskim obavezama koje su imali. Određene grupe djece su prije pandemije bile veoma povučene i neprihvaćene od strane vršnjaka što se u periodu pandemije promijenilo i učenici su sklopili još više poznanstava i na taj način mijenjali sebe. Također, način realizacije slobodnih aktivnosti je poprimio online oblike i povuklo različita interesovanja učenika i upravo te aktivnosti su bile pokretač da učenici kreiraju potpuno novi raspored i navike. U periodu pandemije i online nastave djeca su postala članovi raznih udruženja, klubova, grupa i sve je to imalo jako veliki uticaj na poboljšanje socijalizacije.

Na grafikonu možemo vidjeti da se 75% roditelja slaže sa tvrdnjom da je period pandemije zbližio članove obitelji što je jedna od velikih promjena značajna za pojedinca. Zbližavanje između članova obitelji se odnosi na poboljšanje komunikacije, izrazite empatije, međusobne podrške i zajedničkog rada.

Ostalih 15% roditelja smatra da su njihove veze i međusobne relacije ostale potpuno iste bez mnogo promjena kao i u periodu prije pandemije.

Zajedničkim boravkom i provođenjem vremena smo razvijali empatiju, međusobno poštovanje i razumijevanje

Grafikon 19. Uticaj pandemije na zblizavanje članova obitelji

Članovi su shvatili da je provođenje zajedničkog vremena u većoj količini jako dobro za njihovo emocionalno zdravlje i još bolju obiteljsku koheziju. Obiteljske promjene u periodu pandemije i online nastave smo ispitali i kroz četverstepenu skalu koja se sastoji od pet tvrdnji provođenja slobodnog vremena učenika u periodu pandemije i online nastave.

Kroz odgovore ispitanika smo mogli zaključiti da se s djetetom više komuniciralo, da su roditelji posvetili svoje vrijeme kako bi pronašli različite sadržaje, što je mnogo drugačije u odnosu na period prije pandemije. Posebna stavka se odnosi na to da je dijete najviše relacija imalo u odnosu između roditelja, braće, sestara i ostalih bližih obiteljskih članova.

Do još jasnijih odgovora o promjenama u obitelji smo došli i kroz četverostepenu skalu i tvrdnje roditelja kao ispitanika. Jedna od prvih stavki je da su djeca više komunicirala sa ostalim članovima obitelji u periodu pandemije gdje su roditelji podijeljenog mišljenja, jer se 40% oglasilo da se ne slaže s tim i da su uglavnom uvijek nastojali od djece dobiti maksimalnu povratnu informaciju u različitim sferama rada i djelovanja i da njihova komunikacija nije doživjela znatne promjene, dok je 60% ostalih roditelja odgovorilo da se slaže da je došlo do promjena u komunikaciji, tačnije da su djeca postala više otvorena za komunikaciju. S obzirom da je procenat roditelja koji su se izjasnili da je došlo do promjena veći, možemo govoriti o njihovom postojanju i ovom segmentu.

Sljedeća tvrdnja je izazvala slaganje od strane roditelja kao i potpuno slaganje u tome da su roditelji svoje slobodno vrijeme sa djecom provodili shodno njihovim interesovanjima i u traganju za onim što

djeci ispunjava vrijeme i kvalitetno djeluje na njihov razvoj. Tvrdnja da su djeca provodila vrijeme sa ostalim članovima obitelji iznosi 80% uključujući slaganja od strane roditelja, dok 20% smatra da su djeca bila previše pod uticajem obaveza tako da svoje vrijeme nisu dijelili sa ostalim članovima.

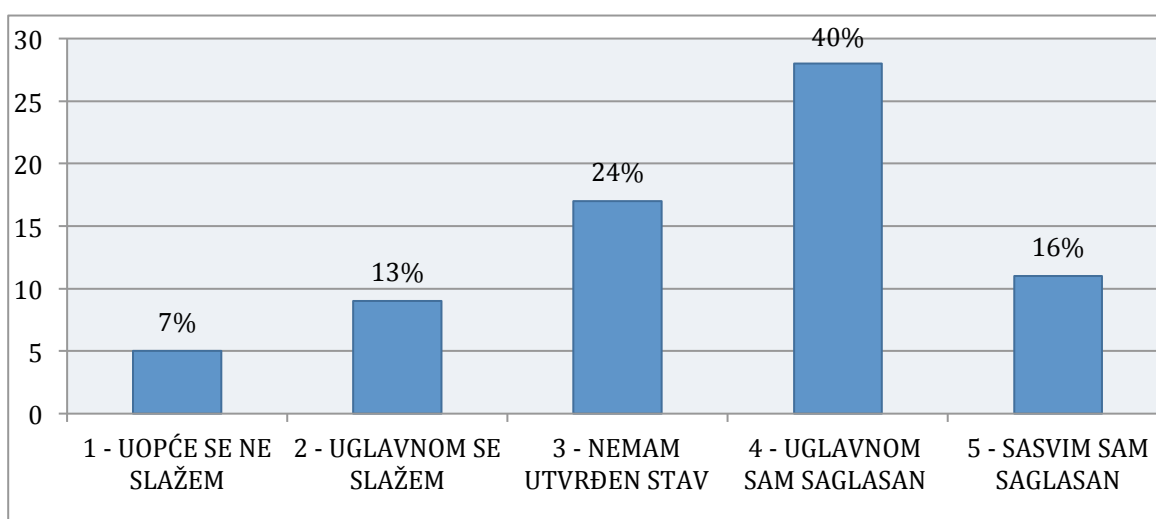
Tabela 1: Promjene u oblastima slobodnog vremena učenika/djece kroz obiteljsko okruženje

BROJ	TVDRDNJA	Ne slažem se uopće	Ne slažem se	Slažem se	Potpuno se slažem
		f %	f %	f %	f %
1.	Dijete je više komuniciralo sa mnom u periodu pandemije i lockdown-a.	0 (0%)	24 (40%)	36 (60%)	0 (0%)
2.	Slobodno vrijeme sa djetetom smo realizirali tražeći sadržaje koji odgovaraju njegovim interesovanjima	0 (0%)	0 (0%)	20 (34%)	40 (66%)
3.	Slobodno vrijeme je dijete upotpunjavalo isključivo sa mnom i ostalim članovima porodice	0 (0%)	12 (20%)	24 (40%)	24 (40%)
4.	Period pandemije nas je međusobno zbližio	0 (0%)	15 (25%)	36 (60%)	9 (15%)
5.	Zajedničkim boravkom i provođenjem vremena smo razvijali empatiju, međusobno poštovanje i razumijevanje	0 (0%)	12 (20)	24 (40%)	24 (40%)

Tvrđnja o uticaju na zblizavanje i podjelu emocija daju veoma veliki pečat za cjelokupnu obiteljsku klimu.. Tvrđnja broj 5 se odnosila na razvijanje određenih osobina svake jedinke i jačanje međusobnih veza od empatije, poštovanja i razumijevanja gdje se 80% roditelja izjasnilo da se slaže oko stavke kojoj pripadaju navedene osobine i da im je to posebno uticalo na zajedničko slobodno vrijeme.

Opet se vraćamo na onu stavku od ranije gdje roditelji smatraju da je upravo ovaj period svima bio potreban kako bismo zajednički došli do istraživanja međusobnih osobina i kvaliteta, a posebno toga da članovi budu jedno uz drugo.

Provođenje zajedničkog slobodnog vremena se odrazilo pozitivno na bolju motivaciju djeteta tokom online modela nastave

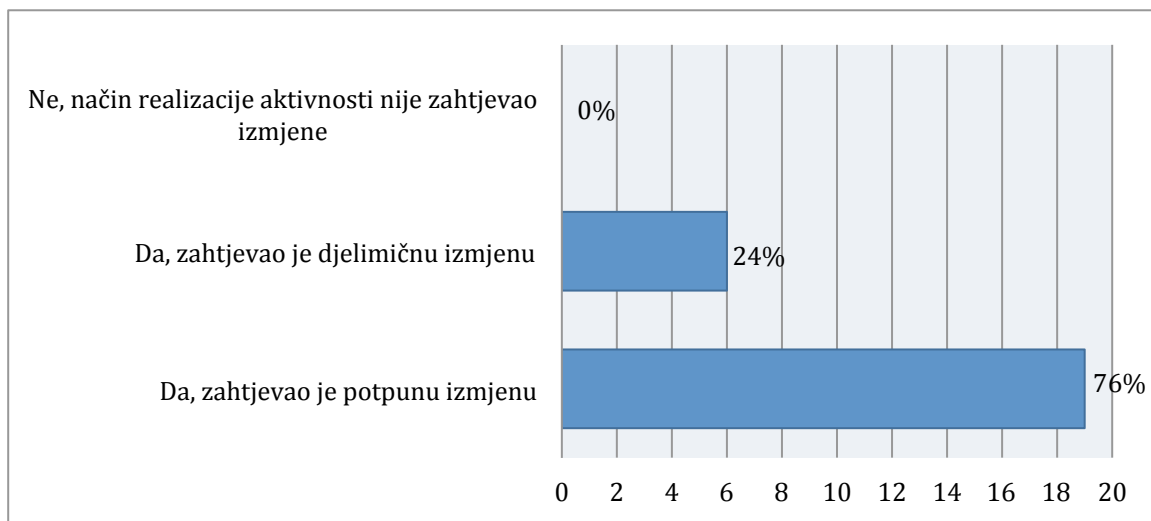
Grafikon 20. Provođenje zajedničkog slobodnog vremena se odrazilo na bolju motivaciju djeteta tokom pandemije i online modela nastave

Promjene su se uselile i prenijele i u daljnji rad vannastavnih/vanškolskih aktivnosti. Na grafikonu nam je prikazan stav sa je provođenje zajedničkog slobodnog vremena sa drugim članovima obitelji i načinima povezivanja sa vršnjacima odrazilo na bolju motivaciju učenika. Voditelji navode da su učenici bili mnogo spremniji prihvatiti nove izazove i odgovarati na njih, te biti povezani sa drugima kroz drugačije online veze.

Ovaj segment rada je bio u pitanju s obzirom na sve novosti koje su donesene u pandemijskom periodu, a uzimajući u obzir da nisu postojale jasne smjernice koje će prikazati na koji način da voditelji postupaju sa svojim učenicima koji redovno do pandemije pohađaju različite aktivnosti. Međutim, aktivnim učešćem učenika i traganjima za načinima rada i posvećenosti voditelja vannastavnim i vanškolskim aktivnostima uvećali su i upotpunili cijeli proces. Sadržaji koji su plasirani su imali dobar uticaj na savladavanje svih prepreka i obučavanja učenika za digitalni svijet i komunikaciju.

Kroz grafički prikaz možemo vidjeti da je među glavnim promjenama koje su ispitanici navodili bio djelimično ili potpuno promijenjen i prilagođen način rada kroz sadržaj, istraživanje novih metoda rada koje će olakšati realizaciju sadržaja, korištenje određenih alata za komunikaciju i neophodna edukacija voditelja i djece za prisustvovanje ovim aktivnostima i procesu. Ispitanici su naveli i to da su učenici u toku online nastave postali mnogo samostalniji i odgovorniji. Niti jedan ispitanik nije odgovorio da nije bilo potrebe za izmjenama, već naprotiv - da je zahtjevalo potpunu posvećenost pozivu i izazovima.

Da li su određene aktivnosti u realizaciji aktivnosti slobodnog vremena zahtjevale izmjenu?

Grafikon 21. Promjene u načinu realizacije aktivnosti u slobodnom vremenu tokom pandemije i online nastave

Pojedini ispitanici su smatrali da promjene koje su uvedene u periodu pandemije ipak nisu pozitivne za vannastavne/vanškolske aktivnosti, te da pojedina djeca, zbog nemogućnosti pristupa online

platformama, nisu prisustvovala vannastavnim/vanškolskim aktivnostima, ali da su se voditelji na različite načine trudili da ih uključe u programe.

U smjernicama za realizaciju online nastavnog procesa se navodi da počiva na tri principa, a to su dostupnost opreme i posjedovanja odgovarajućeg nivoa kompetencija, partnerstvo između roditelja, učenika i voditelja vannastavnih i vanškolskih aktivnosti, te jasnim očekivanjima i pravovremenoj povratnoj informaciji. Kad pogledamo ove principe možemo reći da su promjene obuhvatile sva tri segmenta, prvenstveno od toga da su učenici, ali i roditelji nastojali svoje digitalne kompetencije proširiti i maksimalno uložiti trud kako bi mogli nesmetano prisustvovati svim aktivnostima, kao i voditelji vannastavnih i vanškolskih aktivnosti koji su bili u stalnim potragama da djeca svoje slobodno vrijeme iskoriste na zanimljiv, kreativan i inovativan način i što je najvažnije u svemu - da sadržaji budu realizovani, kontinuirani i da se ne prekidaju.

Također, kada govorimo o principu partnerstva, već u ranijem tekstu je prikazano potpuno slaganje da je upravo saradnja između djece, roditelja i voditelja vannastavnih i vanškolskih aktivnosti doprinijela boljem razumijevanju, učenju, razvijanju osobina kao i interakciji. Partnerstvo se veže za saradnju koja tokom pandemije nije izostala i mogli smo vidjeti da je čak bila dobra platforma za uključivanje i onih članova koji sa učenicima nisu ranije provodili slobodno vrijeme, te unosila potpunu revoluciju u ovaj period. Treći princip se odnosi na očekivanja i povratne informacije koje su, vjerujem, nadmašile očekivanja sve tri skupine ispitanika.

Ukoliko pogledamo samo smjernice i svakodnevni pritisak tokom pandemije koji je unosio strah i nesigurnost i rezultate gdje su ispitanici kroz učenje, rad i organizaciju slobodnog vremena postigli mnoge efekte koji su unaprijedili njihov život i ojačali mnoge veze - možemo svjedočiti da su povratne informacije mnogo iznad onoga što se očekivalo u društvu. Promjene koje su se desile tokom perioda COVID-a i pandemije su odgovorile na principe koji su postavljeni na samom početku na potpuno obuhvatniji i napredniji način, unatoč svim teškoćama koje su bile svakodnevni gosti svim ispitanicima.

6. ZAKLJUČAK

Slobodno vrijeme je utemeljeno u društvenom i pedagoškom smislu i predstavlja veliki značaj za život i rad svake individue. Cilj istraživanja je bio ispitati na koji način su učenici osnovne škole od prvog do petog razreda provodili slobodno vrijeme tokom pandemije COVID-a 19.

Kada govorimo o slobodnom vremenu, odnosi se na trenutke u kojem je pojedinac oslobođen svih poslova, obaveza i društvenih dužnosti prema obitelji, školi, užoj i široj društvenoj zajednici i to je period kada on kreira vrijeme prema vlastitoj želji, interesovanja u skladu sa svojim mogućnostima i sposobnostima.

Slobodno vrijeme ima veliki uticaj na sve aspekte našeg života, a posebnu važnost pokazuje kada su u pitanju djeca i mladi kao i rani pedagoško-psihološki razvoj djeteta. Ukoliko je slobodno vrijeme dobro planirano i organizirano na kvalitetan način, te svojim djelovanjem omogućava zadovoljenje interesa djece, učenika i roditelja to može donijeti mnoge benefite dok također loše strukturirano slobodno vrijeme može imati i negativan uticaj na pojedinca. U slobodnom vremenu kroz različite aktivnosti učenici razvijaju svoje sposobnosti tako što se uključuju u određene nastavne i vanškolske aktivnosti, razne klubove, na sportove, sviraju instrumente, bave se raznim umjetničkim oblastima, te borave na zraku zajedno sa svojim najbližima. Aktivnosti slobodnog vremena su uglavnom spontane, dinamične i raznovrsne, jer se biraju shodno interesovanjima i željama pojedinca.

Važna karakteristika slobodnog vremena je jačanje socijalizacije i upotpunjavanje ličnosti, te prilagođavanje i omogućavanje života koji je zdraviji i produktivniji. Pored boravka s vršnjacima, slobodno vrijeme je veoma važno provoditi i s obitelji, jer je to prva socijalna sredina učenika i ona je jako važan faktor za njegovo slobodno vrijeme gdje roditelji, pored svojih svakodnevnih obaveza, trebaju izdvojiti vrijeme za članove i kreiranje aktivnosti u kojima mogu imati obostrano zadovoljstvo.

U periodu pandemije smo mogli vidjeti da su roditelji u određenim periodima zajedničkog vremena teško organizirali sve obaveze kako bi odvojili i vrijeme za razonodu i igru. Također, stalno su nastojali nalaziti nova interesovanja, igre i aktivnosti koje će djeci omogućiti još bolji i kvalitetniji način provođenja vremena.

Jedan od faktora provođenja slobodnog vremena jesu i mediji koji su u velikoj mjeri zastupljeni, posebno kod novih generacija. Mediji nas okružuju, informišu i uče da živimo sa njima, a svjesnost o uticaju je veoma niska. U periodu online nastave mediji su bili jako značajni i u određenom postotku poboljšali i pomogli rad u pandemiji virusa COVID-19.

Ovo istraživanje bilo je usmjereno na to da se utvrdi na koji način su učenici od prvog do petog razreda osnovne škole provodili svoje slobodno vrijeme u periodu pandemije COVID-a 19 kroz realizaciju online modela nastave. Nastojali smo ispitati koje su to aktivnosti bile najviše zastupljene, koji su faktori imali uticaj u realizaciji, prednosti i nedostatke ovog perioda kao i promjene koje su uslijedile pod uticajem ovog načina učenja i kreiranja aktivnosti slobodnog vremena učenika.

Na osnovu našeg istraživanja zaključili smo da su učenici svoje slobodno vrijeme koristili kroz različite aktivnosti u odnosima s obitelji, vršnjacima, voditeljima vannastavnih i vanškolskih aktivnosti, medijima i drugim faktorima koji su doprinosili tom procesu. Također, provođenje slobodnog vremena se odvijalo na potpuno drugačiji način i obuhvatao je različite promjene i inovacije u svim segmentima rada. Roditelji, kao članovi obitelji, su svoje vrijeme namijenjeno drugim obavezama prilagođavali djeci, educirali se i koristili svoje znanje, sposobnosti i mogućnosti kako bi odgovorili na sve potrebe učenika i situacije kojima su bili izloženi.

Pored obiteljskih promjena u vannastavnim i vanškolskim oblastima se također desila revolucija u kojoj se težilo ka dobrom i kvalitetnom organizovanju slobodnog vremena učenika, s ciljem da se ostane dosljedan u izvršavanju obaveza, podsticanju interesa, širenju vidika što je iziskivalo veliki angažman voditelja od samog pronalaska načina da plan i program prebace u online okvire rada. Učenici, roditelji i voditelji vannastavnih i vanškolskih aktivnosti su pronalazili načine kako bi riješili svakodnevne izazove, borbe i strahove, te se stavili u službu dobrobiti za pojedinca, za poboljšanje odgojno-obrazovnog rada, s namjerom da se kvalitetno postave prema svim izazovima koji su bili prisutni.

Djeca su svoje slobodno vrijeme realizovala kroz različite aktivnosti i oblasti: umjetnost, sport, kreativne radionice, druženje s članovima obitelji, kroz medije, povezivanje i interakciju. Roditelji su nastojali odgovoriti svim izazovima perioda pandemije i kroz istraživanje se pokazalo da je provođenje zajedničkog slobodnog vremena donijelo mnogo dobrih crtica za djecu, ali i ostale članove. Djeca su

postala mnogo više motivisana, jačala se obiteljska kohezija, međusobno razumijevanje, empatija kao i kvalitet komunikacije.

Roditelji su kreirali sadržaje koji će biti interesantni i primjereni djeci, nastojali su zajedničko vrijeme upotpuniti na kreativan i neobičan način, pa su bili autori raznih eksperimenata, radionica, uključivanja u klubove, predavanja, društva što je potpuno novi pristup fenomenu slobodnog vremena.

Voditelji vannastavnih i vanškolskih aktivnosti nisu odustali od realizacije programa rada iako su na samom početku izazovi bili veoma veliki i broj učenika je bio u velikoj mjeri smanjen, no pronalaskom određenih načina, metoda provođenje slobodnog vremena na taj način je otvorilo nove puteve i mogućnosti. Djeca su uz online načine rada prisustvovali svim aktivnostima, koristili medije i druge izvore komunikacije kako bi realizovali susrete, širili poznanstva, mogućnosti i jačali vlastite granice.

Kroz istraživanje su proizašle i određene preporuke koje bi bile dobre smjernice u slučaju pojave sličnih situacija:

- zakonskim regulativama i metodološkim smjernicama posvetiti više pažnje, kreirati poseban set mogućnosti i načina na koji se određeni programi realizuju u ovakvim situacijama s obzirom na to da je slobodno vrijeme jako važan segment u rastu i razvoju kao i odgojno-obrazovnom radu,
- pratiti obim, plan i program rada redovnih nastavnih obaveza i prilikom kreiranja zadataka planirati i slobodno vrijeme učenika koje mu je potrebno
- kroz vannastavne i vanškolske aktivnosti uključivati roditelje i ostale članove obitelji kako bi se svijet o važnosti slobodnog vremena podigla na odgovarajući nivo
- roditelji bi mogli kreirati osobni plan i način organizacije obaveza i odvojiti vrijeme za odmor i relaksaciju
- obiteljski razgovori sa djecom o važnosti odmora i slobodnog vremena, te više istraživanja o njegovom značaju
- stalno zapisivanje liste želja i interesovanja koja bi trebala biti uvrštena u slobodno vrijeme
- istraživati nove oblasti slobodnog vremena učenika i uvoditi sadržaje koji se u svijetu u velikoj mjeri praktikuju
- kreirati određene online vannastavne i vanškolske aktivnosti koje će biti dostupne djeci i roditeljima (individualni i grupni rad)
- edukacija voditelja vannastavnih i vanškolskih aktivnosti u kreiranju novih i inovativnih sadržaja putem online platforme

- kreirati prezentaciju određenih online sadržaja koji će biti dostupni u bilo kojem vremenskom periodu učenicima
- kreirati testove za pronalazak interesovanja učenika shodno njihovim sposobnostima i mogućnostima
- uključivanje menadžmenta škole u kreiranju novih sadržaja u online okruženju i načinu realizacije vannastavnih aktivnosti (podrška pedagoga, psihologa)
- edukacije i seminari za roditelje i voditelje vannastavnih i vanškolskih sadržaja o provođenju slobodnog vremena sa djecom,
- predavanja i kreativne radionice sa učenicima o kvalitetnom provođenju slobodnog vremena
- pokazati instinsko interesovanje za sve aktivnosti koje djeca obavljaju,
- navike i aktivnosti koje su se dobro pokazale za učenika, obitelj i vannastavne aktivnosti nastaviti praktikovati stalnom potražnjom novih i boljih sadržaja.

Slobodno vrijeme je jako važno kako za pojedinca tako i za njegovo društvo u cjelini. Škola, članovi obitelji, društvo, voditelji, ali i sami nastavnici su veoma značajni u ovom procesu i jako je važno da se pažnja posveti slobodnom vremenu učenika i osiguravanju uvjeta kako bi se kvalitetno provelo i kako ne bi bilo zapostavljeno u velikoj mjeri ili zaboravljeno u današnjem savremenom društvenom okruženju.

7. LITERATURA

- Ademović, Ž., Ivić, M., Vuković, V. (2017). *Metodologija i tehnologija izrade naučnih radova*, Banja Luka: Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment
- Ajanović, Dž. i Stevanović, M. (2004). *Metodika vannastavnih aktivnosti učenika*, Zenica: Pedagoški fakultet Zenica
- Benković, (2009). *Znanstvena metoda fokus grupa – mogućnosti i način primjene*, Zagreb: Politička misao, god.46.br 3., str. 217-236.
- Budimir, I., (2017). *Uloga slobodnog vremena u prevenciji rizičnih ponašanja adolescenata*, Zagreb: Završni rad, Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
- Cohen, L., Manion, L. i Morrison, K., (2007). *Metode istraživanja u obrazovanju*, Jastrebarsko: Naklada Slap
- Cvetković, M. i Radović, O., (2012). *Načini provođenja slobodnog vremena srednjoškolaca u Kosovskoj Mitrovici. Međunarodni tematski zbornik: Socijalizacija u uslovima društvene krize*; Krstić, M. (ur.). Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini
- Dizdarević, I.,(2002). *Agensi socijalizacije ličnosti*, Sarajevo: Prosvjetni list
- Đuranović, M. i Opić, S., (2016). *Aktivnosti učenika u slobodnom vremenu u Sisačkomoslavačkoj županiji. Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, vol. 62, br. 1
- Fajgelj, S., (2005). *Metode istraživanja ponašanja*, Beograd: Centar za primenjenu psihologiju
- *Hrvatska enciklopedija*,(2011). mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Janković,(1973). *Slobodno vrijeme u savremenoj pedagoškoj teoriji i praksi*,Zagreb: Pedagoško-književni zbor
- Konig, E. Zedler, P., (2003). *Teorije znanosti o odgoju*, Zagreb: Educa
- Kovačević, S., (2007). *Slobodno vrijeme i računalne igre*, Školski vjesnik: časopis za pedagojsku teoriju i praksu, vol. 56, br. 1-2
- *Metodologija realizacije online nastave*, (2020). Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo
- Mijatović, M., (2014). *Mogući načini organizovanja slobodnog vremena mladih. Istraživanja u pedagogiji*, vol. 4, br. 2
- Milas, G., (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*, Jastrebarsko: Naklada Slap

- Mužić, V., (1999). *Uvod u metodologiju istraživanja odgoja i obrazovanja*, Zagreb: Educa
- Nemeth-Jajić, Jukić, (2020). *Definiranje i upotreba naziva za e-izvedbu nastave*, Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
- Pehar-Zvačko, L., *Slobodno vrijeme mladih ili...*, (2003). Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu
- Pehlić, I.,(2014). *Slobodno vrijeme mladih: Socijalnopedagoške refleksije*, Sarajevo: Centar za napredne studije
- Rosandić, D., (1997). *Stvaralaštvo u pedagoško metodičkom obzorju*, Zagreb: Stvaralaštvo školi, zbornik radova, Pavlinović-Pivac, M(ur.), OŠ Matije Gupca
- *Službene novine KS. Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju, 2021. godine*, (2021). Sarajevo: Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo
- UNICEF (2020). *Medijske navike djece i stavovi roditelja – finalni izvještaj*, Pristupljeno april, 2023.
- UNICEF (1946). *UNICEF u Bosni i Hercegovini*, Pristupljeno stranci– februar 2022. godine.
- UNICEF (2019). *Pandemija novog koronavirusa: Šta treba znati*, Pristupljeno januar, 202. godine
- Vukasović, A., (1999). *Pedagogija. 6. izdanje*, Zagreb: Hrvatski katolički zbor MI
- Vrcelj, S.,(2000). *Školska pedagogija*, Rijeka: Filozofski fakultet.

SPISAK TABELA:

Tabela 1: Promjene u oblastima slobodnog vremena učenika/djece kroz obiteljsko okruženje

SPISAK GRAFIKONA

1. Oblasti interesovanja učenika u slobodnom vremenu učenika tokom pandemije i online modela nastave
2. Prilagođavanje i istraživanje novih sadržaja tokom perioda pandemije shodno interesovanjima učenika
3. Prikaz aktivnosti slobodnog vremena i njihova zastupljenost tokom pandemije i online modela nastave
4. Realizacija aktivnosti slobodnog vremena na drugačiji način tokom pandemije i online modela nastave
5. Zastupljenost oblasti vannastavnih i vanškolskih aktivnosti tokom perioda pandemije i online modela nastave
6. Promjene u načinu provođenja slobodnog vremena učenika tokom pandemije i online modela nastave
7. Prikaz mjesta provođenja slobodnog vremena uključujući vannastavne i vanškolske aktivnosti tokom perioda pandemije
8. Radni status roditelja tokom pandemije i provođenja online modela nastave
9. Izmjene u broju članova koji su prisustvovali vanastavnim / vanškolskim aktivnostima tokom pandemije
10. Realizacija vannastavnih i vanškolskih aktivnosti u periodu pandemije
11. Stavovi roditelja o većim izazovima tokom pandemije u realizacije aktivnosti slobodnog vremena
12. Stavovi roditelja o promjeni načina realizacije aktivnosti u slobodnom vremenu tokom pandemije
13. Sadržaj slobodnih aktivnosti tokom pandemije je kreiran shodno interesovanju učenika
14. Provođenje slobodnog vremena tokom perioda pandemije sa članovima obitelji
15. Prikaz pozitivnog uticaja perioda pandemije na zajedničko provođenje vremena između članova obitelji
16. Prikaz o uticaju pandemije na zbližavanje članova obitelji
17. Prikaz fiziškog kontakta sa vršnjacima i obitelji prije i poslije pandemije
18. Online model nastave tokom pandemije je uticao na teže organizovanje slobodnog vremena u obitelji
19. Uticaj pandemije na zbližavanje članova obitelji

20. Provođenje zajedničkog slobodnog vremena se odrazilo na bolju motivaciju djeteta tokom pandemije i online modela nastave
21. Promjene u načinu realizacije aktivnosti u slobodnom vremenu tokom pandemije i online nastave
22. Prednosti i nedostaci online načina rada u vanškolskim i vannastavnim aktivnostima

PRILOZI

PROTOKOL PITANJA ZA FOKUS GRUPE

Podsjetnik za razgovor

Fokus grupa će se realizirati sa učenicima od prvog do petog razreda osnovne škole za šta je potrebna saglasnost roditelja kako bi se moglo nesmetano pristupiti učenicima u cilju ispitivanja mišljenja, utisaka i stavova o provođenju slobodnog vremena tokom perioda online nastave. U fokus grupi će učestvovati po deset učenika od prvog po petog razreda iz dvije osnovne škole u Sarajevu.

1. ODREĐENJE GRUPE - OSNOVNI POJMOVI I UVOD

Šta je to slobodno vrijeme i koje asocijacije povezujete uz taj pojam?

Da li vi imate slobodno vrijeme tokom dana i na koji način ga organizujete?

S kim provodite svoje slobodno vrijeme?

Koje aktivnosti ubrajate u slobodno vrijeme?

Da li se u posljednjoj godini promijenio način na koji provodite slobodno vrijeme?

Da li slobodno vrijeme provodite izvan vašeg doma?

Da li ste slobodno vrijeme i prošlu godinu provodili izvan vašeg doma i na koji način?

Da li ste prošlu godinu dana provodili više sa obitelji i zašto?

2. IDENTIFIKACIJA I UZROK PROBLEMA - UVOĐENJE POJMA PANDEMIJE, ONLINE NASTAVE I LOCKDOWN

Šta je COVID-19 pandemija i šta znate o tom virusu?

Koje emocije osjećate kada pomislite na virus COVID i na online nastavu?

Da li ste tokom pandemije imali dovoljno slobodnog vremena?

Na koji način ste provodili svoje slobodno vrijeme tokom pandemije?

S kim ste provodili svoje slobodno vrijeme tokom pandemije i online nastave?

Obzirom da se tokom pandemije pojavilo mnogo novog online sadržaja li ste otkrili neka nova interesovanja i na taj način upotpunjavali svoje slobodno vrijeme?

Da li ste pohađali vannastavne / vanškolske aktivnosti tokom pandemije COVID 19?

Na koji način ste pohađali vananstavne/vanškolske aktivnosti tokom pandemije?

3. MOGUĆNOST DJELOVANJA - PROMJENE IZ PERIODA PANDEMIJE I ONLINE

NASTAVE

Koje trenutke kroz provođenje slobodnog vremena iz perioda pandemije biste posebno izdvojili?

Koje nove aktivnosti ste otkrili u slobodnom vremenu tokom pandemije (online sadržaji, novi kursevi, igre)?

Šta vam je posebno nedostajalo tokom perioda online nastave i šta biste željeli da je bilo drugačije?

Izjava o saglasnosti roditelja za sudjelovanje djece u istraživanju za potrebe magistarskog rada

Poštovani roditelji,

za potrebe prikupljanja podataka potrebnih za istraživanje studentice magistarskog studija Zade Agić, molimo Vas za saradnju.

Cilj ovog istraživanja je utvrditi načine i uticaj provođenja slobodnog vremena učenika mlađeg školskog uzrasta u online modelu nastave.

Skladno Zakonu o psihološkoj djelatnosti, Etičkom kodeksu te uz zaštitu podataka, dobivene informacije u ovom istraživanju će biti strogo povjerljivi i čuvani. Svi izvještaji ovog istraživanja govore o grupi djece općenito, te se nigdje neće navoditi rezultat pojedinačnog sudionika.

Dozvolu za ispitivanje smo dobili od direktora/ice _____, osnovne škole _____, a u skladu sa Etičkim kodeksom prije ispitivanja želimo obavijesiti i Vas kao roditelje i zamoliti za saglasnost.

IZJAVA

kojom ja, _____ roditelj
(ime i prezime roditelja/staratelja)

učenika/ce _____, razreda

(ime i prezime učenika/ce)

dajem saglasnost za sudjelovanje u istraživanju.

POTPIS roditelja/ staratelja

Dobiveni podaci će biti korišteni uz načelo anonimnosti.

Anketni upitnik za roditelje

Dragi roditelji!

Molim vas za učestvovanje u istraživanju koje provodim u svrhu izrade magistarskog rada na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Cilj istraživanja je utvrditi načine i uticaj provođenja slobodnog vremena učenika mlađeg školskog uzrasta u online modelu nastave.

U nastavku se nalaze pitanja o načinu provođenja slobodnog vremena učenika tokom perioda pandemije i online nastave u obiteljskom okruženju, aktivnostima koje su bile najviše zastupljene, te prednostima i nedostacima tog zajedničkog vremenskog perioda. Učešće je anonimno, što znači da nigdje ne trebate upisati vaše lične podatke te će odgovori ostati u tajnosti i povjerenju. Podaci će koristiti isključivo u istraživačke svrhe

Spol: M Ž

Uzrast djeteta:

Radni status tokom perioda pandemije:

- a) Zaposlen/a
- b) Nezaposlen/a
- c) Drugo: _____

Broj djece u obitelji: _____

1. Da li je period pandemije i prelaska djece na online model nastave označavao i početak provođenja više zajedničkog vremena?

- a) Da, to je bio period kada smo provodili mnogo više zajedničkog vremena nego inače,
- b) Ne, uvijek smo provodili istu ili sličnu količinu zajedničkog vremena u obitelji

2. Na koji način ste realizirali zajedničko obiteljsko vrijeme u periodu pandemije i online nastave?

3. Koji su prednosti i nedostaci koje biste izdvojili iz perioda pandemije i lockdown-a a koje sui male uticaj na obiteljsku atmosferu.

Faktori koji su imali pozitivan uticaj na obiteljsku klimu	Faktori koji su imali negativan uticaj na obiteljsku klimu

4. **Odgovore na navedene tvrdnje napišite tako što ćete na ponuđenoj četverostepenoj skali staviti znak (x) pored odgovora sa kojim se slažete u odnosu na svaku navedenu tvrdnju.**

BROJ	TVDRDNJA	Ne slažem se uopće	Ne slažem se	Slažem se	Potpuno se slažem
1.	Dijete je više komuniciralo sa mnom u periodu pandemije i lockdown-a.				
2.	Slobodno vrijeme sa djetetom smo realizirali tražeći sadržaje koji odgovaraju njegovim interesovanjima				
3.	Slobodno vrijeme je dijete upotpunjavalo isključivo sa mnom i ostalim članovima obitelji				
5.	Period lockdown-a nas je međusobno zbližio				
6.	Zajedničkim boravkom i provođenjem vremena smo razvijali empatiju, međusobno poštovanje i razumijevanje.				

5. Molimo Vas da iznesete svoje stavove o sljedećim tvrdnjama. Stav iskazujete zaokruživanjemsamo jednog od ponuđenih odgovora:

- 1- uopće se ne slažem*
- 2- uglavnom se slažem*
- 3- nemam utvrđen stav*
- 4- uglavnom sam saglasan*
- 5- sasvim sam saglasan*

Provođenje zajedničkog slobodnog vremena se odrazio pozitivno na bolju motivaciju djeteta tokom online modela nasatave.	1	2	3	4	5
Period padnemije je zahtjevao ulaganje više truda za upotpunjavanje zajedničkog slobodnog vremena unutar obitelji.	1	2	3	4	5
Tokom provođenja zajedničkog slobodnog vremena dijete je postalo više sretnije i ispunjenije.	1	2	3	4	5
Online model nastave je iziskivao mnogo vremena, tako da je bilo veoma teško organizovati slobodne aktivnosti u obitelji.	1	2	3	4	5
Aktivnosti koje smo realizovali u obitelji tokom pandemije su potpuno drugačije od onih koje smo provodili prije ovog perioda.	1	2	3	4	5
Period pandemije nam je diktirao kako se slobodo vrijeme u obitelji može iskoristiti na veoma kvalitetan način.	1	2	3	4	5

Anketni upitnik za voditelje vannastavnih / vanškolskih aktivnosti

Dragi voditelji vannastavnih / vanškolskih aktivnosti

Molim vas za učestvovanje u istraživanju koje provodim u svrhu izrade magistarskog rada na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Cilj istraživanja je utvrditi načine i uticaj provođenja slobodnog vremena učenika mlađeg školskog uzrasta u online modelu nastave.

U nastavku se nalazi niz pitanja o tome da li su vannastavne / vanškolske aktivnosti realizovane tokom perioda online nastave, te kako su i na koji način učenici provodili i upotpunjavali to vrijeme. Učešće je anonimno, što znači da nigdje ne trebate upisati vaše lične podatke a odgovori će ostati u tajnosti i povjerenju. Podaci će koristiti isključivo u istraživačke svrhe.

Hvala!

Zada Agić

1. Spol

M Ž

2. Naziv vannastavne / vanškolske aktivnosti:

3. Da li je broj djece tokom pandemije bio manji u odnosu na prethodni period i da li ste unatoč tome realizovali vannastavne/ vanškolske aktivnosti tokom perioda pandemije i online nastave?

DA

NE

Ukoliko je Vaš odgovor "DA" na koji način ste realizovali vannastavne/ vanškolske aktivnosti?

4. Da li je Vaš vannastavni / vanškolski način realizacije aktivnosti zahtjevao promjene usljed pandemije? (Ukoliko je odgovor pod "a" i "b" navedite koje su to promjene)

- a) Da, zahtjevao je potpunu izmjenu
- b) Da, zahtjevao je djelimičnu izmjenu
- c) Ne, način realizacije aktivnosti nije zahtjevao izmjene

5. Prema Vašem mišljenju, kakav su uticaj na djecu imale smanjene aktivnosti usljed Covid pandemije?

6. Kako je pandemija i online nastava uticala na to da vaše vanastavne / vanškolske aktivnosti postanu inovativnije i naprednije, i koje prednosti biste posebno istakli?

7. Na koji način ste prilagodili vannškolske i vannastavne aktivnosti i da li je pandemija imala uticaj na Vaš rad i rada učenika u planiranju i realizaciji vannastavnih/vanškolskih aktivnosti?

8. Koji su nedostaci / prepreke sa kojima ste se susretali tokom realizacije vanastavnih / vanškolskih aktivnosti u periodu pandemije i tokom online nastave?

9. Obzirom na period koji je iza nas i iskustva koje ste stekli prolazeći kroz pandemijski period, navedite nekoliko prijedloga za koje mislite da bi poboljšali realizaciju vannastavnih / vanškolskih aktivnosti u cilju boljeg realizacije slobodnog vremena učenika u budućnosti!
